

Содикмирза
АБДУЛЛАЕВ

*Ҳаётимнинг
ёруғ манзили*

СОДИҚМИРЗА АБДУЛЛАЕВ

Ҳаётимнинг
ёруғ манзили

Шеърлар ва ҳикоялар



ТОШКЕНТ
“Наврӯз” нашриёти
2015 йил

УЎК: 64.5.3.7
КБК: 83.(O'zb)2
A40

Абдуллаев, Содиқмирза

Ҳаётимнинг ёруғ манзили. Шеърлар ва ҳикоялар.
Содиқмирза Абдуллаев; / Тошкент: “Наврўз” нашриёти.
2015 й. 168 б.

УЎК: 64.5.3.7
КБК: 83.(O'zb)2

Наманган Давлат Университети
Кутибхонаси Китобхонларига
Мустаҳкам саломатлик тилайман.
Муалиф.



ISBN 978-9943-38-156-8

© “Наврўз” нашриёти, 2015
© С.Абдуллаев, 2015

ШЕЪРЛАР



ЎЗБЕКИСТОН

Тупроғинг серҳосил, табиатинг бой,
Бағринг маъданларга тўла кон диёр.
Жаҳонни лол этган фарзандларингнинг
Яратган бойлиги элга ифтихор.

Нақорат:

Турон тупроғида топган таваллуд
Турклар оиласига ўғлон Ўзбек.
Меҳнату жасорат, илм ила ижод,
Ватан меҳри билан топган шон Ўзбек.

Бағриндан жой топган барча элатга
Сен она Ватансан, жон Ўзбекистон.
Хорижда муҳожир юртдошларга ҳам
Ягона Ватансан жон Ўзбекистон.

05.08.2000.

ФУҚАРОЛИК ҒУРУРИ

Мақомимга оид
хужжатларим кўп:
метрика,
дипломлар,
билет,
аттестат,
шаҳодатномалар,
гувоҳномалар,
тахдирномалару
мақтовномалар,
зағс қоғози ва
турли хил мандат...

Улар орасида
энг азиз ҳужжат
Бу менинг паспортим –
ўзлигим, бахтим.

* * *

Паспортим – ўзлигим,
паспортим – бахтим:
Ранги қизил эмас
ва қоннинг ранги
Паспортим рангига
ишора эмас.
Аксинча, ям-яшил
яшнамоқ рамзи,
“Сарғайган барглар”ни
ташламоқ рамзи.
Унда шер расми йўқ –
зўрлик белгиси,
Ва бургут расми йўқ
босқинчи рамзи.
Хумо куши парвоз
этмоқда унда.
Озодлик,
эркинлик,
адолат,
тенглик,
Эзгулик,
сахийлик
ва бағри кенглик –
Халқим иродаси
мужассам шунда.

* * *

Паспортим – ўзлигим,
паспортим – бахтим.
Не-не “изм”ларга
қўйилган нуқта:

Империализм
мен-чун – қабоҳат.
Юртим босиб олиб
кул қилгани-чун,
Эркакларин отиб,
хотинларини
Эрксиз, боқувчисиз
тул қилгани-чун,
Гуллаган шаҳару
қишлоқларини
Ёндириб, куйдириб
кул қилгани-чун,
Олтину мраммарин,
кўмирин, газин,
Пахтасин, полизин,
шарбат мевасин
Нарх кўмитасининг
нарх қайчиси-ла
Сув текинга олиб
пул қилгани-чун.
Пахтага “кимёвий
ишлов бериш” деб
Ватаним мусаффо
далаларига
Меъеридан эллик
марталар ортиқ
Гербицид, пестицид...
ажал уруғин
Бурқситиб сепдириб
оқибатида
Минглаб ҳимоясиз
ширин жонларнинг
Ўпка, жигарлари
ириб ва куриб
Ошини ошатмай,
ёшин яшатмай

Ажал чангалида
гум қилгани-чун,
Марказнинг очофат
иштаҳаси деб
Оролни куритиб
чўл қилгани-чун.
“Тенглар ичида тенг”
Республикамнинг
“Ватан”дан қарзини
мўл қилгани-чун.
Ўзбек туғилдим деб
баъзи раҳбарлар
Афсус, надоматлар
чеккани учун,
Ўз Она тилида
сўзлаша олмай
Гапиришдан қочиб,
Ундан ор килиб,
Паспортида ўзбек
ёзилганларнинг
Ўзбекликдан чиқиб
кетгани учун...

* * *

Бюрократизм бу
мен-чун ҳақорат.
Демократияни
бўккани учун,
Қатагонлар қилиб
эл даҳоларин
Ажалнинг домига
тиққани учун,
Барча имтиёзни
марказга бериб
“Чекка”нинг белини
буккани учун,
Номенклатура
тартибин қўллаб

Халқнинг хоҳишини
тўсгани учун,
Бир номзод кўрсатиб
“Сайлаб ол”, – дея
Сайловнинг обрўсин
тўккани учун,
Нокас раҳбарларни
қўллаб-қувватлаб
Порахўрликка кун
чиққани учун.

* * *

Шовинизм мен-чун –
аламли иллат
Халқларнинг жонига
теккани учун:
Олий ирқ,
олий зот
ва тоза миллат,
Буюк халқ,
буюк тил
ва буюк давлат
ғоясин яратиб
ва тарғиб этиб,
Юзлаб эл-элатлар
иродасини
Назар-писанд этмай
букиб, камситиб,
Халқларни халқлардан
бўлиб, ажратиб
Низо уруғини
эккани учун.

* * *

Паспортим – ўзлигим,
Паспортим – бахтим.
Ватанимнинг менга
берган ҳужжати.

У шундай Ватанки,
менинг ўз онам.
Шунда туғилганман,
эмасман меҳмон:
Отам ҳам, онам ҳам,
бобом, момом ҳам,
Турмуш ўртоғиму
ўғил-қизларим,
улар фарзандлари –
набираларим
Шунда туғилишган,
туғилишмоқда.
Шу юртда яшашган
ва яшамоқда.
Барча аждодлару
авлодларимга
Муқаддас ошёнга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
халқи тарихи –
Юртини ёвлардан
ҳимоя қилиш:
Искандар, Кайхисрав,
Қутайба, Чингиз,
Александр II
оч бўриларин
конли панжаларин
янчиш ва қирқиш,
Вайрон бўлган шаҳар,
қишлоқларини
Яна қайта бошдан
тиклаш ва қуриш.
Широқ ва Тумарис,
Спитамен, Ҳошим,
Мангу Жалолиддин,
ва сарбадорлар...

Темур Кўрагоний,
Файзулла Хўжа...
минглаб шунқорлар
Жасорати ёвни
ларзага солиб
Юртининг шарафи
ҳар бири учун
Муқаддас иймонга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
фан дарғалари:
Беруний, Форобий,
ва ибн Сино,
Хоразмий, Улуғбек
ва қирқлаб даҳо –
Уйғониш даврининг
алломалари
Меҳнаги, ижоди,
хизмати боис
Шухрат, шараф, шонга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
ижодкорлари:
Маҳмуд Қошғарий
Лутфий, Атоий
Алишер Навоий,
Фурқат, Муқимий,
Нодира, Увайсий,
Ҳамза, Қодирий
Ва минглаб қаламкаш
ўғил-қизлари
Асарлари бўлиб
гўё гул, чечак
Очилган гулшанга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
дин пешволари
Юсуф Ҳамадоний,
Нажмиддин Кубро,
Баховуддин Нақшбанд,
Аҳмад Яссавий,
Муҳаддис Бухорий
Ва Нишопурий
“Шариат”, “тариқат”
кейин “маърифат”,
Худога етишиш,
яъни “ҳақиқат” –
Иймон нарвонидан
поғоналатиб
Дахрийликдан бошлаб
Аллоҳга томон
Эли мусулмонга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
озод, мустақил.
Ўзининг ҳақиқий
худуд, пойтахти,
Миллий руҳига хос
тамға, байроғи
Ва мадҳияси бор –
давлатнинг сози.
Бирлашган Миллатлар
Ташкилотида
Энди янграмоқда
унинг овози.
Мустақил маконга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
тараққиётнинг

Ўзбекча йўлини
ярата олди.
Унга амал қилиб
иктисодини
Оғир инқироздан
чиқара олди.
Давлат мақомини
бериб тилига
Она тилида иш
юрита олди.
Ўзбек курашини
жаҳонга ёйиб,
Халқаро мақомин
ўрната олди.
Жаҳон шахматининг
олтин тожиги
Ўзининг фарзандин
ўтқазди олди.
Ватани равнақи
йўлида тинмай
ғайрат қилаётган
шунқорлари бор.
Миллионлаб меҳнатқаш,
мушфиқ халқининг
Меҳнат шижоати
унга ифтихор.
Тупроқ остидаги
хазиналари
Чет эл капитали
билан кўшилиб
Трактор, аэроплан
ва автомобиль,
Эксоватору
телевизорлар...
Чиқара олувчи
энг замонавий

Минглаб корхоналар
қад ростлаётган
Бунёдкор майдонга
айланган Ватан.

* * *

Бу шундай Ватанки,
мен унга фарзанд:
Шунда камол топдим,
эмасман меҳмон.
Паспортим – ўзлим,
паспортим – бахтим.
Онанинг ўғлига
берган ҳужжати.
Бошим узра уни
кўтариб баланд
Юрагим ҳапқириб –
ғурурга тўлиб
Овозим борича
қиламан хитоб:
“Кўринг,
ҳавас қилинг
юртим – мустақил.
Озод Ўзбекистон
фуқаросиман!!!”

17.08.2004.

АЁЛЛАР ЙИЛИ

Йиллар бўлди: аёл она, момо бўлиб кўринди,
Йиллар бўлди: аёл олам, дунё бўлиб кўринди.

Йиллар бўлди: аёл опа, сингил бўлиб кўринди,
Ўқсик кўнглим кўтарувчи кўнгили бўлиб кўринди.

Йиллар бўлди: аёл менга бир ёр бўлиб кўринди,
Олам-олам илҳом берган дилдор бўлиб кўринди.

Шу туфайли менга яна она бўлиб кўринди –
Онам каби меҳрибон қайнона бўлиб кўринди.

Йиллар бўлди: аёл қиз, набира бўлиб кўринди,
Авлодим давомчиси, захира бўлиб кўринди.

Йиллар бўлди: аёл менга келин бўлиб кўринди,
Келин келгач оиламиз тўлини бўлиб кўринди.

Йиллар бўлди: аёл менга касбдош бўлиб кўринди,
Касб сирларин ўрганишда сирдош бўлиб кўринди.

Ижодимда етаклади маҳкам тутиб кўлимдан,
Ҳимоямда қалқон бўлди асло кўркмай “ғаним” дан.

Бемор бўлсам бошим босди она каби шифокор,
Айтинг, борми аёллардан ортиқ бизга мададкор.

Аёл зоти менга ҳамон турли-туман кўрингай,
Барчасининг ҳурмат ўрни улуғ – бошимда тургай.

Аёл менинг борлигимдир, аёллар бор, борман мен,
Улар мендан йироқлашса, йўқ бўламан, хорман мен.

Бахтимизга эсон бўлсин, омон бўлсин аёллар,
Чехралари кулиб турсин, хандон бўлсин аёллар.

Оғришмасин ва ортмасин аёлларнинг дардлари,
Бошимизга шараф бўлсин оёқларин гардлари.

Шайх Саъдийдек ҳаммамиз-чун аёл бўлсин улуғ зот,
Улуғлансин токи яшар бу дунёда одамзод.

Аёллари улуғланган Ватан топмагай завол,
Эли бўлар осойишта, иқтисоди – баркамол.

Аёллари улуғланган йил бахт, зафарга тўлсин,
Бундан буён барча йиллар аёллар йили бўлсин.

05.02.1999.

ОРЗУ

Кўп замон бир орзум қалбда жобажо,
Эй тангрим, шу орзум этгил мустажо:

Аждодларим умрин айлагил ато,
Мен ҳам кексаланиб, тутайин асо.

Қалбимдек беғубор, мусаффо ва пок
Сочу соқолларим бўлишсин оппоқ.

Фарзандларим бўлсин меҳнатқаш, мушфиқ,
Боақл, фаросат соҳиби, хуш хулқ.

Невара, чевара, эвараларим,
Улардан кейинги “бегона”ларим

Уйимга келишса бир сарой бўлса,
Ҳовлим бақир-чақир, кулгига тўлса.

Она қишлоғимга “отахон” бўлсам,
Катгаю кичикка меҳрим тенг бўлсам.

Катгаларни монанд этолсам ҳурмат,
Кичикларга лойиқ кўрсатсам иззат.

Шодлик, кувончларин кўришсам баҳам,
Бошига ғам тушса, бўлолсам малҳам.

Аждодларим умрин насиб эт менга,
Бир умр ибодат этайин сенга.

Шайх Саъдий ўғитин мевасин терай
Ва шу алломадек умр кечирай.

Содиқ, шундай яша: сен кўз юмган он
Барча гирён қолсин, сен кетгин хандон.

14.03.1999.

МУСТАҚИЛЛИК ҚОМУСИ

Фикҳ илмин асослари Авесто, Инжил, Забур,
Таврот, Қуръон ҳар биттаси – жилоланган тафаккур

Мевалари. Биз уларни муқаддас деб биламиз,
Ўрганамиз, ёд оламиз, унга амал қиламиз.

Юртбошилар қасам ичган кўйиб қўлин китобга,
Адолатли иш тутганлар ўхшаб гўё офтобга.

Фикҳ илмин ижодкорин ҳисоблашган анбиё.
Ҳақиқатан, китоблари таратар элга зиё.

Конституциямиз ҳам биз-чун муқаддас китоб.
Ўрганамиз, ёд оламиз, ўргатамиз бобма-боб.

Чунки бизнинг қомусимиз – мустақиллик қомуси.
Мустақиллик эса халқим иродаси, номуси.

Унга амал қилиб яшаш фуқаролик бурчимиз,
Қонун устиворлиги-чун сарфлагаймиз кучимиз.

12.12.2000.

УНИВЕРСИАДА-2000

Наманган шаҳрида биринчи марта мамлакат олий ўқув юртлири талабалари ўртасида спорт мусобақалари ўтказилиши муносабати билан.

Наманган юртимда тенги йўқ жаннат,
Элининг бағри кенг, бутун иймони.
Бунда туғилганлар ва меҳмонларнинг
Омади чопади, қолмас армони.

На қ о р а т :

Талабалик даври – олтин даврлар,
Ўқиш, ижод, спорт – унинг жилоси.
Эпчиллик, кучлилиқ ҳамда аҳиллик
Ҳар бир спортчининг чин муддаоси.

Озод Ўзбекистон талабалари!
Халқнинг олқишлари сизга куч, ишонч.
Рекордга айлансин ҳар бир уриниш
Жаҳон аҳли учун бағишлаб қувонч.

01.01.2000.

САССИҚПОПУШАК БИЛАН ҚИЗИЛИШТОН

(Масал)

Сассиқпопушак билан қизилиштон икковлон
Қўшни яшашар эди, бўлишиб дўст-қадрдон.

Қизилиштон қўшнисин таклиф этди меҳмонга
Ҳашаротларга тўла таги ботқоқ ўрмонга.

Мезбон ўз меҳмонига қалбин очмоқчи бўлди –
Катта “дастурхон” ёзиб меҳрин сочмоқчи бўлди.

Бошлади шохдан-шоҳга тариллатиб ўрмонни,
Дарахтлар танасида кўрсатди “ош” ва “нон”ни.

Калта тумшук мезбоннинг қорни тўйди “ош-нон”га,
Узун тумшук меҳмоннинг кўнгли тўлди армонга.

Сассикпопушак ҳарчанд ҳаракат қилди, эсиз,
Бирон дарахтни чўқиб қолдира олмади из.

Узун, нимжон тумшук-ла ҳеч иш қила олмади,
Овқат тўла ўрмондан емак топа олмади.

Мезбон хурсанд дўстини меҳмон қилганлигидан,
Сассикпопушак хафа меҳмон бўлганлигидан.

Сассикпопушак гали таклиф этди ўтлоққа
Саховат кўрсатай деб ташриф этган кўноққа.

Қандай тамадди қилиш усулини ўргатди –
Тумшуғин ерга санчиб “дастурхон”ни кўрсатди.

Меҳмон “дастурхон” томон “қўл”ларини узатди,
Тамадди илинжида анча ерни “қўзғатди”.

Аммо қизилиштоннинг тумшуғи калта эди,
Ерга чуқур санчолмай кўп қийналди, панд еди.

Кун буйи тер тўқди-ю топмади ҳеч даромад,
Меҳнаги зое кетди юз ўгиргандек омад.

Базм тугаб меҳмонжон аста уйига кетди,
Мезбон тўқ, меҳмон эса зўрга уйига етди.

Хулоса: ҳар ким ризқи ҳар хил усулда келар,
Ўз касбинга меҳр қўй – рўзгоринг тўкин бўлар.



ФОЙДАЛИ АЛМАШУВ

(Болаларга)

Бир кун кўчамизда иккита бола
Ўзаро олмасин айирбош қилди.
Ҳеч маъно топмадим: аввал ва кейин
Иккиси биттадан олмали бўлди.

Бошқа кун қишлоғим чойхонасида
Икки чол фикрини айирбош қилди.
Иккови суҳбатдан тарқалар экан
Ҳар бири иккита фикрли бўлди.

Хулоса: кексалар суҳбати шундай –
Ҳеч ким ютқазмайди, ҳамма ютади.
Шунинг-чун кексалар суҳбагида бўл,
Бил, сени бебаҳо бойлик кутади.

27.09.1998.

МЕН ҲАМ БИР ЁР ТОПИБ...

Тенгдошларим тенг-тенгларин топишди,
Баъзилари тўйлар қилиб қовушди,
Менга севги савдоси кейин тушди.
Мен ҳам бир ёр топиб олмасам бўлмас,
“Осмонда ой” тутиб олмасам бўлмас.

Маҳалламда дерлар мени: “Бўз бола,
Меҳнатсевар, жасур, ширинсўз бола,
Феъл-атворда ёшларга кўз-кўз бола”.
Менга мос ёр топиб олмасам бўлмас,
Мосу хос ёр топиб олмасам бўлмас.

Бир ёр топдим – олийгоҳда талаба.
Кўрмай қолсам қалбда туғён, ғалава.
Молу жоним бўлсин унга садақа.

Шу ёрни кўндириб олмасам бўлмас,
Ваъдасин ундириб олмасам бўлмас.

Наманган – водийда гуллар чамани.
Менинг ёрим шу чаманнинг райҳони,
Иродаси – кучли, қатъий – иймони.
Шу тупроқда макон тутмасам бўлмас,
Рўзгор қуриб бахтим қутмасам бўлмас.

Дўстлар, ҳали тўйимизга келарсиз,
Топган ёрим қандайлигин кўрарсиз,
Иккимизга бахт-саодат тиларсиз.
Тўйлар қилиб таклиф этмасам бўлмас,
Хизмат қилиб меҳмон қутмасам бўлмас.

Оиламиз пойдевори – саодат,
Устунлари – меҳнат, ижод ва роҳат,
Тўсинлари – севги, ишқу муҳаббат,
Шундай уйда ҳаёт қурмасам бўлмас
Ва беармон даврон сурмасам бўлмас.

Тангри насиб этсин ширин фарзандлар,
Набира, чевара – дилга дилбандлар,
Эвара, “бегона”, кейинги бандлар.
Барчасига бобо бўлмасам бўлмас
Ҳамда катта бобо бўлмасам бўлмас.

Авлодларим юртга бўлсин яроқли,
Ваганига посбон, ёвга яроғли,
Иймони бақувват, кўнгли қароғли...
Шулар қанот бўлиб учмасам бўлмас,
Шулар билан бахтим қучмасам бўлмас.

18.10.2000.

ТАТАКЧИЛАР, БОР БЎЛИНГ

*Набирам Санобар болалигида оёқ кийимини татак,
биз эса уни Таталак деб атардик.*

Таталак қиз татак кийиб қувонч билан чопкиллар,
Оёғида янги татак чопган сари тақиллар.

Татакларин бетидаги ярим шарда шарчалар
Таталак қиз қувончига шерик бўлиб шақиллар.

Қучоғимга қувонч билан чопиб келиб Таталак
Дейди: “Раҳмат, бобожоним, олиб бердингиз татак!”

Набирамнинг қувончлари берди фикримга жило:
“Татакчилар дард чекмасин, қидиришмасин даво,

Ҳаммалари омон бўлсин, ишлари топсин ривож,
Ҳар бир татак болаларга бағишлар олам қувонч”.

07.10.1999.

МИЛЛИОНЕР БЎЛДИМ

Тақдир тақозоси-ла “Москвич” сотиб олдим,
Шу машинам туфайли миллионер бўлдим-қолдим.

Молиянинг вазири Павлов деган бир жаноб
Инқироздан чиқишга ўзича топди жавоб:

Кўтарилар иш ҳақи, кўтарилади нарх ҳам,
Шарт: нархлар иш ҳақидан, албатта, ўсар илдам.

Иш ҳақи ерда чопар, нархлар осмонда учар,
Ҳар сафар нарх ошганда фуқаро ранги ўчар.

Павловнинг сиёсати ўзбекка “ёқиб” қолди,
Томирида қон эмас, шу тадбир оқиб қолди.

Тўқсон учинчи йили етти марта нарх ошди,
Иш ҳақи ҳам кўпайди, сўм-купон тўлиб-тошди.

Етти минг тўрт юз эди олганимда машинам,
Ҳозир икки миллион шундай машина – шинам.

Тақдир тақозоси-ла “Москвич” сотиб олдим,
Павлов сиёсати-ла миллионер бўлдим-қолдим.

Миллионерману, аммо бензинга етмас кучим,
Шунинг учун машинам минилмасдан ётар жим...

Аллоҳга минг бор шукр, бўҳронлар ортда қолди,
Халқим тараққиётнинг ўз йўлини топиб олди.

Биз янги жамиятнинг асосларини қурдик,
Янгича ғоя билан дадил олдинга юрдик.

Миллионер эмасман-у бензинга етар кучим,
Энди эса машинам минилмоқда ётмай жим.

4.09.2003.

ХОСИЯТ

Бир дўстим бор исмлари Хосият,
Кашф этдим мен унда талай хосият.

Энг аввало ёрига вафоли ёр,
Шу боис у оилага ифтихор.

Ўғил-қизларига доим парвона,
Кўпчилик дер уни: “Ҳақиқий она”.

Бошлиқлар ичида “бошли”роқ бошлиқ,
Раҳбарлик меҳнати унумли, тошлиқ.

Ишлаб чарчамайди: ғайрат, шижоат
Қаерда ишласа берган саодат.

Бошида ходимлар рўзгорин ғами,
Ғамхўрлик қилмаса чиқмас алами.

Чунки муаллимга қилинган ҳиммат
Қайтими доимо илм ва ҳикмат.

Тадбиркорлик ишин мақсади ҳам шу,
Югуриб елишин маҳсули ҳам шу.

Талабалар унинг юраги, жони,
Қалби улар учун меҳрнинг кони.

Гўё ҳар биттаси – тукқан боласи,
Гулзорида ўсган гулу лоласи.

Ҳар бирининг бахти унинг ҳам бахти,
Ҳурмат ашёсидан қурилган тахти.

Содик, шундай дўстлар бўлишсин омон,
Ишлари юртимга берсин шараф-шон.

17.06.2004.

ЖИЙДА ГУЛИ

Жийда гули хушрўймас,
Гулшанга оро бермас.
Аммо бир ҳиди борки,
Ҳидлаган ҳидлаб тўймас.

Ёрим гўё жийдагул,
Ҳуснига эмасман қул.
Аммо феъл-атворининг
Мафтунидирман буткул.

04.05.2004.

МАШХУРА

(Қушиқ)

Тошкент шаҳридаги машхур “Машхура” фирмасининг
асосчиси Машхурага

Бизнинг Машхура замона кизи,
Бизнеси боис ёруғдир юзи.
Корхонаси зўр, рўзгори тўкин,
Бели бақувват, ўтқирдир сўзи.

Нақорат :

Эй Машхура, эй Машхура,
Тадбиркорлик билан бўлдинг машхур-а.

Юрт ёшларига ўргатар хунар.
Яхши хунардан даромад унар.
Элнинг бойиши – унинг ташвиши,
Хунарли уйда барака бўлар.

Машхура қизнинг бошида ташвиш:
Ходимларига топмоқ керак иш,
Элга саховат – доимий одат,
Усиз ўтмас ҳеч бир тадбир, юмуш.

Совғалар олган етим болалар,
Таъмирдан чиққан шифохоналар,
Машхура қиздан чексиз миннатдор
Ҳешлари: тоға, амма, холалар.

Юртим тадбиркор қизлар-ла тўлсин,
Ҳар бир тадбиркор омадли бўлсин.
Бой бўлсин ўзи, бой бўлсин эли,
Юрт душманлари бир куйиб ўлсин.

19.06.2004.

АЁЛ ЗОТИ

Ҳикоят бор: Аллоҳ Одам Атони
Лойдан яратдию жон ато этмиш.
Заковат бахш этиб одам зотига
Меҳрибонлик бурчин зўр адо этмиш.

Аллоҳ «зерикмасин» дея Одамзот
Бунёд айлаганмиш Момо Ҳавони.
Ота қобирғасин айлаб хомашё
Ундан яратганмиш Одам Анони.

Менда бир караш бор: аёл зотини
Аллоҳ бунёд этган миядан – қалбдан.
Шу боис севамиз биз аёлларни
Қобирғамиз эмас, миядан – қалбдан.

01.03.2003.

МИТТИВОЮ “МУЎЛ” СОҚОЛ (Набирам Истиқлолга ҳазил)

Набирам бор Истиқлол
Миттивою “муёл соқол”.

Эрта тонгда туради,
Хонам томон юради.

Ола бошласам соқол
Шерик бўлади дарҳол.

Ғирилласа бритвам
Шодланади набирам.

Гал-гал соқол оламиз
Ёш йигит бўб қоламиз.

9.09.1994.

РАҲМАТ ЎҚИТУВЧИМ – ОФТОБГА
Набирам Истиқлолнинг “Алифбе байрами”га

“Алифбе”ни ўқувчи эдик,
Ҳарфлардан сўз тўқувчи эдик.

Ҳозир сўзлар оламидан гап
Тузаяпмиз тўғри, боадаб.

Ўқияпмиз газеталарни,
Рекламалар, жаридаларни.

Бунинг учун раҳмат китобга,
Раҳмат ўқитувчим – офтобга!

25.12.2000.

КЎК ДЎППИЛИ ОТАХОНЛАР

Йиллаб бўлган бобом каби менга суҳбатдош,
Йиллаб бўлган отам каби менга суҳбатдош,
Сиз – меҳрини аямаган нурафшон кўёш,
Эй, Тошкентнинг кўк дўппили отахонлари.

Сабот билан сабоқ берди ўнлаб муаллим,
Мен уларнинг дарсларидан ўргандим таълим,
Сизлар мени илм аро қилдингиз олим,
Эй, Тошкентнинг кўк дўппили отахонлари.

Элда гап бор: “Кўк дўппини бойлар кияди,
Қалби очиқ, кўнгли – дарё, сойлар кияди,
Феъл-атворда элга кўрк, чиройлар кияди”.
Эй, Тошкентнинг кўк дўппили отахонлари.

Деҳқон, боғбон, хизматчию хунарманд ўзи,
Саховатли ишлар билан доим банд ўзи,

Шарафи эл шарафи-ла бир, пайванд ўзи,
Эй, Тошкентнинг кўк дўшили отахонлари.

Тошкент асли меҳмон учун очиқ дастурхон,
Бу дастурхон теграсида сиз сахий мезбон,
Пойтахтимиз сизлар билан тўкис, фаровон,
Эй, Тошкентнинг кўк дўшили отахонлари.

Истагим шу: кўк дўпингиз ярашиб турсин,
Дўстларингиз ҳавас билан қарашиб турсин,
Шаҳрингизда ҳамма бирдек яйрашиб юрсин,
Эй, Тошкентнинг кўк дўшили отахонлари.

2015

ҒАЗАЛЛАР



НОЗАНИН

Ўлтириб ёнимга тортдинг эътиборим, нозанин,
Банд этиб ҳуснингга олдинг ихтиёрим, нозанин.

Гоҳи-гоҳи сўзлашиб жон озуқи сўзлар билан
Ўзингга ром айладинг фикру қарорим, нозанин.

Сайргоҳ этгач икковлон кўҳна Тошкент шаҳрини,
Ортди бисёр сенга меҳру ифтихорим, нозанин.

Аммо сен кўрсатмадинг зарра муҳаббат учқунин,
Айт-чи, сен-чун борми фарқи йўғу борим, нозанин.

Ўксима, Содик, муҳаббат барчада тенг бўлмагай,
Ишқ аро султон бўлиш эзгу шиорим, нозанин.

14.09.1988.

Саодат бу

Саодат, васлингга етдим, менга чексиз саодат бу,
Сулаймон давлатидан юз туман ортиқ фароғат бу.

Висолинг бодасин ишқ жомидан тотмоқ насиб бўлди
Ки, чанқоқ жисмима жон бахш этувчи оби роҳат бу.

Муҳаббат жаннатидан жой ато этдинг карам бирла,
Сенинг ишқингда куйган осий бандангга шафоат бу.

Шу жаннат гулшанида бир умрга қолмоқ орзуйим,
Бенасиб айлама, Содик қулинг учун ҳалоқат бу.

20.09.1988

НАВРЎЗИ ЖАҲОН БОИС

Олам бўлди нурафшон наврўзи жаҳон боис,
Кўнгиллар шоду хандон наврўзи жаҳон боис.

Кўзни қамаштиради қуёш нурида порлаб
Мовий шишадек осмон наврўзи жаҳон боис.

Укалаб кўзларини уйғонди қиш уйқудан
Набототу тирик жон наврўзи жаҳон боис.

Бойчечагу чучмома баҳорнинг ёмғирида
Ювишар юзин обдон наврўзи жаҳон боис.

Келди муҳаббат фасли, интизор ўз жуфтига
Қушу ҳайвону инсон наврўзи жаҳон боис.

Қалбда қувонч одамлар сиғмай қишлоқ, шаҳарга,
Интизор дала томон наврўзи жаҳон боис.

Рақсчи, куйчи, қўшиқчи қушлар “Баҳор валси”ни
Ижро этишар чунон наврўзи жаҳон боис.

Содик, фурсат ғанимат ёру дўст, фарзандлар-ла
Ўйна, яйра, кул, қувон наврўзи жаҳон боис.

06.04.1994.

БИР МУАЛЛИМ

Дорулфунунимизда ишлайди бир муаллим,
Олмония тилидан ёшларга берар таълим.

Қуюқ қошин чиройи оламда ягонадир,
Қора ва чақноқ кўзи меҳрга тўла лим-лим.

Содиқшариф Абдуллаев

Ҳар сафар кўришганда кўзим тўлар қувончга,
Аммо бу қувонч билан мутлақо тўлмас кўнглим.

Содик, кўнглинг розини очмоққа тўсиқ одоб,
Шу боис лол қолади ҳар сафар бийрон тилим.

10.04.1994.

МУҲАББАТ

Муҳаббат, о Муҳаббат, о Муҳаббат,
Кулингман, айладинг шайдо, Муҳаббат.

Муқобил қомату зебо жамолинг
Кўриб дерман: “Кўп тасанно, Муҳаббат!”.

Қарошинг жон олиб, ишванг бериб жон
Ажиб бир ҳол этар пайдо, Муҳаббат.

Сухонинг нағмаси жонларга роҳат,
Тафаккуринг бирам зукко, Муҳаббат.

Қачонким суҳбатингдан баҳрамандман
Ҳаётимда тўлик маъно, Муҳаббат.

Муҳаббатга садокатпеша Содик,
Уни эт ўзингга ошно, Муҳаббат.

07.09.1994.

ЖОНОН КЕЛАДИ

Тўю томошо билан уйима жонон келади,
Демагум жонон, менинг жисмим аро жон келади.

Кулбаи хонамни мунаввар этиб, обод қилиб,
Ҳуснига хусн қўшиб нури нурафшон келади.

Ҳаётимнинг ёрқин намунаси
/ 29

Падари бузрукворим тоат суви илиқ бўлиб,
Бизни дуо этгали тиллари равон келади.

Волидаи муҳтарамим қўлларига қўл бўлиб
Рўзиғор юмушида белига дармон келади.

Қўша-қўша ўғилу қизларима она бўлиб,
Солиҳ-ул-фарзанд этарда кони имон келади.

“Бир никоҳли бўл” дебон олган дуоларим хаки
Бир умрли ёр бўлишга аҳду паймон келади.

Яхши ният айла, Содик, ниятинг йўлдош бўлур,
Балки бахтинг бекаму кўст, орзунг имкон келади.

28.09.1994.

КАБОБ

1994 йили узбек сўми муомалага чиқарилгач, унинг қадрини сақлаш учун Наманган вилоятида 1 кг мол гўштнинг қассобхоналардаги нархи 8 сўмдан ошмаслиги белгиланди ва кабоб пишириб сотиш тақиқлаб қўйилди. Аммо сентябрь ойидаёқ гўштнинг нархи 15 сўмга кўтарилди.

Барча таомлар ичида шоҳу шоҳбози кабоб,
Танга қувват бахш этарда барчадин сози кабоб.

Ресторану чойхона, тўю тамошода элим
Сен туфайли ракси шўх, қувноқ кую сози, кабоб.

Шулки боис мадҳингга бахшида шоирлар шеър,
Куйчиларнинг куйию қўшиқчи овози, кабоб.

Лек Наманган юртидаким этдилар тақиқ сени,
Охиратга қолди дийдор балки, бўл рози, кабоб.

Кимки қиймат конунин мохиятин билмас магар
Нархга ўтказгай зуғумким, эли норози, кабоб.

Шукр қил тангрига, Содик, ақдан оздирмасин,
Бўлмагайсан шармисор ҳам бўлгуси рози кабоб.

15.10.1994.

ЁР ЭТДИНГ

Кўнглимнинг суйгани, мени ёр этдинг,
Лекин висолингга зорман, зор этдинг.

Интизорман сенла суҳбат курай деб,
Васл уйига бунча интизор этдинг.

Мағрурланма, юрмагил безътибор,
Ошиғингман бунча мени хор этдинг.

Йироқ кетма, англа хуш дамлар қадрин,
Кўпроқ йўғу камроқ уни бор этдинг.

Орзуйингга шояд етарсан, Содик,
Гарчи ҳозир ҳижронни зуннор этдинг.

15.10.1994.

ҚОМАТИ ЖОНОН КЎРИНУР

Кўзим олди, кўзима қомати жонон кўринур,
Чехраси нур таратувчи шаъми жаҳон кўринур.

Сурма кўйгандек қабоғи, лилга тўйгандек қоши,
Кўзининг қоролиги, воҳ, қора уммон кўринур.

Қоши ёйин остида киприклари гоҳ-гоҳ учиб,
Жисму жоним сайд этарга мисли пайкон кўринур.

Қаҳ-қаҳ отиб кулганида шодланиб, завққа тўлиб
Оғзининг ҳолати гўё гули хандон кўринур.

Қоматига мутаносиб икки дуркун кўкраги
Меҳр тафтига макону тафтга имкон кўринур.

Бўйи бирла баслашувчи ўрим-ўрим сочлари
Бўйи жаннат таратувчи мисли райҳон кўринур.

Англа, Содик, вақт ғанимат ёр билан даврон сур,
Ёрдан айру ўтган умринг сўнг пушаймон кўринур.

15.05.1998.

АЁЛ БОРКИ...

Аёл борки, борлиқ – мунаввар,
Олам мисли гулзор муаттар.

Аёл борки, бор ақлу иймон,
Одам зоти мағрур, музаффар.

Аёл борки, бор меҳру шафқат,
Гўдаклари ўсгай музаккар.

Аёл борки, эрлар жўмардлар,
Ниятлари бўлгай муяссар.

Аёл борки, иззату икром
Боис барча чоллар муътабар.

Аёл борки, илҳом, ижод бор –
Содикмирза қозонгай зафар.

18.02.2000.

ГУЛ ФАСЛИ БАҲОР КЕЛДИ

Гул фасли баҳор келди, кетди қиш-қаҳратонлар,
Илиди кўча, ҳовли, уй, даҳлизу айвонлар.

Газ ёнарди милтиллаб, ёккани ўтин қайда?
Кун-тун ўчиб электр, қалтираб ўтган онлар.

Қорин тўлару тўймас, грипп зўрлигин қўймас,
Чўнтак қуришиб боз-боз сарфи дори-дармонлар.

Илиқ баҳор нафасин сипқориб, мадор топиб
Уйғонишди уйқудан наботот – тирик жонлар.

Бўй чўзиб укроп, кашнич, жағ-жағ, отқулок, ялпиз
Еган дардин қувишар бўлиб ёю пайконлар.

Баҳор муҳаббат фасли, ошиқлар кўнгли шодон,
Ҳар бир мусаффо қалбда севги қилар туғёнлар.

Баҳор шодлиги кўпдир, бўлмагил гофил, Содик,
Баҳра ол тўйиб-тўйиб, қолмасин ҳеч армонлар.

15.03.2000.

ЛАРИСА ҚЎШИҚ АЙТГАНДА

(Севимли хонанда Л. Москалёва ҳақида)

Ғазал шавқу жило топгай Лариса қўшиқ айтганда,
Ғазал куйла вафо топгай Лариса қўшиқ айтганда.

Муҳаббат изтиробида эзилган хаста кўнгиллар
Олиб ором шифо топгай Лариса қўшиқ айтганда.

Элим мумтоз қўшиқлари ҳаётин янгидан бошлар
Ки, ҳар бири ҳумо топгай Лариса қўшиқ айтганда.

Давлати-иштинг ёрда мангилит

Она халким ижодин лаззатидан баҳра олмаслар
Таназзулдан жазо топгай Лариса кўшиқ айтганда.

Бериб жаннат оромини дилинг сархуши-чун, Содик,
Бихишт куйи раво топгай Лариса кўшиқ айтганда.

08.11.2000

ЯЙРА, ДИЛ

Яйра, дил, наврўз бу кун дўст-ошнолар бўлди жам,
Кўнгли кўнглига яқин хеш-акраболар бўлди жам.

Аҳли одоб, таъби нозик, билимдони ўз ишин,
Юрти равнаки йўлида жон фидолар бўлди жам.

Даврага файзу шукуҳ бахшида айлаб барчаси
Тарбият этган бизи соф муддаолар бўлди жам.

Лайлию Ширин мисоли ҳар аёлнинг севгиси,
Беназир атвор ила ишва-адолар бўлди жам.

Гайрату иймон, адолат, ҳиммату мардлик, ғурур
Ҳар йигит феълига бергайким жилолар бўлди жам.

Мустакил, озод диёринг, Содик, осмонда бошинг,
Эли тинчу бошига кўнган хумолар бўлди жам.

19.12.2000.

ИҒВО

Ақл соҳибларига номуносиб, нораво иғво,
Бироқ, бу – дард, илашган баъзиларга бедаво иғво.

Қаю қалбда иймон куртаклари нимжон ўсар, шунда
Томир отгай мисоли чирмовуқдек рўдапо иғво.

Одоб, виждон, садоқат соҳиби содда кишиларнинг
Орасига солиб фитна, яратгай можаро иғво.

Ҳалолу тўғри ходимлар маломат ўқига мўлжал,
Гоҳи инсулт, гоҳи инфаркт этишга муддао игво.

Она юртим бўлиб озод, бошида порлади офтоб
Тараб солиб улусга бошлади қотил фидо игво.

Кел, эй Содик, уруш оч игвогар салтанатига,
Ғарот этмай она юртинг, элингни норасо игво.

16.01.2001.

НАНАЙДАН ЁРИНГ БЎЛСА

Нанайдан ёринг бўлса, ул соҳибчирой бўлса,
Сенга ёринг қалбининг энг тўридан жой бўлса.

Барчин каби қоматли, юрса ерлар гурсиллаб,
Шўхлигу шижоатда чопқир, асов той бўлса.

Қалдирғоч қанотидек қошлари қалам-қалам,
Кўзлари хуморлию юзи тўлин ой бўлса.

Ҳижрон азобидан сўнг ёр билан ўтган дамлар
Лаззатин лаззатлиги “келин-куёв чой” бўлса.

Содик, ишқнинг олови борлигинг куйдиргуси,
Ёр меҳру муруватда суви тўла сой бўлса.

18.11.2001.

ОШНО БЎЛДИМ СИЗА

Эй париваш меҳрибоним, ошино бўлдим сиза,
Меҳрингиз тушди кўнгилга, мубтало бўлдим сиза.

Мовий кўзлар термулиб боқиши меҳрим тоширар,
Кўз узолмай кўзингиздан беибо бўлдим сиза.

Рақс чоғи сийналар силкиниши жоним олар,
Оғуши уммидида зору гадо бўлдим сиза.

Қошу кўзлар ишваси қалбимда туғён кўзгатар,
Ҳисларим тўлқинланиб, мақсад фидо бўлдим сиза.

Ишқ олови қалбингизда порласин ёниб чунон,
Чунки, Содик, ҳар мудом содир гуноҳ бўлдим сиза.

15.09.2003.

НАМАНГАН – ГУЛ ДИЁРИМ

Наманган – гул диёрим, гуллаган чорбоғларинг бордир,
Жаҳонни лол этувчи истироҳат боғларинг бордир.

Баҳор боғлар гул очганда шимол қиш-қаҳратонидан
Уларни асрагувчи зўр деворинг – тоғларинг бордир.

Элинг белига қувват, жисмига соғлиқ бағишловчи
Анор, анжир, ўрик, шафтоли, тут, ёнғоқларинг бордир.

Бозоринг мўлу кўл, арзон, товарлар рангоранг, хуштаб
Ки, оқил, моҳиру мушфик, қўли қадоқларинг бордир.

Зироату тижорат ҳам саноати топиб равнақ,
Шаҳар бўлмоққа интилган обод кишлоқларинг бордир.

Ягона оила фарзанди, ҳамдўст, ҳамнафас, ҳамкор
Косонсой, Чуст, Учкўрғон, Попу Чортоғларинг бордир.

Наманган кўзғолонида дилингда порлаган орзунг
Мушарраф бўлдимки бахту кўнгил ардоқларинг бордир.

Фахр бўлсин сенга, Содик, Наманган она шахрингким,
Бобо Машраб ва Фазлийдек ижод байроқларинг бордир.

14.10.2003.

ЭЙ НОЗЛИ ГЎЗАЛ

Эй нозли гўзал, кел менга дилдорлик айла,
Мехрингни беру бир йўла чин ёрлик айла.

Жисмим ила жонимни сотай аҳдингга, эй ёр,
Васлингни баҳосида харидорлик айла.

Мажнун ила Фарҳод етмаган бахтга етай мен,
Лайли ила Шириндек вафодорлик айла.

Севмоқ ва севилмоқ биз учун олий фазилат,
Қадрига ету ҳамда фидокорлик айла.

Севги сифатин васфини ёз, чарчама, Содик,
Ошигингга устозу зиёкорлик айла.

05.03.2005.

БАХМАЛ ҚУЁШИ

Ассалом алайкум, Бахмал қуёши,
Бахмал тоғларининг боқий йўлдоши.

Тоғнинг ўрқачинда учрашдик бу кун,
Билмадим неча минг бу тоғлар ёши.

Тоғларки, Аллоҳнинг меҳри йўғрилган
Латофат бобида жаннат талоши.

“Теракзор” дам олиш уйи бир маскан
Жаннати масканлар ободи – боши.

Гирдо гирди тоғлар, ўзи водийча,
Жилғасидан оқар суви – кўз ёши.

Беғубор, роҳатбахш, танга қувватбахш
Бу тоғлар ҳавоси, меваси – оши.

Эй Содик, шу тоғдек абадий бўлсин
Ватан мустақиллигин тамал тоши.

18.08.2006.

ҒАЗАЛ ЁЗИБ ЎТИРСАМ

Ғазал ёзиб ўтирсам, ёрим келди ёнимга.
Миннатдор боқиш билан ором берди жонимга.

Кошки шундай боқиши бир умрга колсайди.
Жоним садқа этардим шундай бахтли онимга.

“Ўқийлик” дединг, ёрим, қўш-қўш дипломлар олдик,
Ақл бўлиб қўшилди имконинг имконимга.

Фарзанду набиралар, чеваралар камоли
Боқий умр бағишлар оқиб турган қонимга.

Яхши касб, ҳалол меҳнат, ҳар бир эзгу ишимиз
Савоб бўлиб қўшилди иймонинг, иймонимга.

Содик ёринг қувончи оилангнинг бахтидир,
Ҳар кун бахт ташриф этсин ҳовлим-хонадонимга.

01.01.2006.

ТУРҒУН ВА ЎТКИНЧИ

Бу оламда нимаки бор бари турғун ва ўткинчи,
Дегум такрору ва такрор бари турғун ва ўткинчи.

Қачон одам ақл топиб буюк инсонга айланди,
Яратган нарсаси турғун, ажаб, соҳибкор ўткинчи.

Очиб қўрик сепилгай дон, этилгай боғ олиб ҳосил,
Еру боғ нисбатан турғун, ҳосили шудгор ўткинчи.

Яратдик шаҳру қишлоқлар, қилиб боғу иморатлар,
Бинолар турғуну аммо ўзи бинокор ўткинчи.

Ақл соҳиблари минглаб бу олам сирларин очди,
Улар кашфиёти турғун, бироқ ижодкор ўткинчи.

Тўқилган дoston турғун, ёзилган шеър турғундир
Ва лек дostonчи бирла соҳиби ашғор ўткинчи.

Яралган куйи турғундир, кўшиқ куйловчи ўткинчи,
Фақат куйловчимас куй соҳиби бастакор ўткинчи.

Гўзаллик сирларин мўйи қалам рангларда қолдиргай,
Яратган сурати турғун, мусаввир шунқор ўткинчи.

Бу олам сирларин билмоқ ақл соҳибига шартдир,
Тафаккур қил: нима турғун ва нима бисёр ўткинчи.

Бирон ҳодиса юз берди макон, замони турғундир,
Кишилар қараши ҳар хил, кўпи зинҳор ўткинчи.

Хулоса шулки, эй Содик, кишилар ишлари турғун,
Бироқ умрлари ўткинчи – чопқир тулпор, ўткинчи.

22.08.2006.

КЎЗЛАРИНГ

Тушса кўзим кўзингга, неларни кўзлар кўзларинг,
Узма кўз, уқмоқчиман неларни сўзлар кўзларинг.

Тушганида кўзга кўз гул юзларинг ял-ял ёнар,
Балки мен бегонани этмоқчи “ўз”лар кўзларинг.

Ёр меҳрига очикқан очу беҳол севгига
Сузилибон йўллагай гоҳ ризқу рўзлар кўзларинг.

Ким билур, қалбинг меҳр уммонида тўлиб-тошиб
Меҳр ҳадя этгали ошиққа бўзлар кўзларинг.

Онгла, Содик, ишқида куйганларин ёндиргали
Қай бирин голиб бўлурга “ўз-ўз”лар кўзларинг.

19.08.2009.

ҲОЖИМ

(Ҳожидек муборак номга иснод келтираётган баъзи
номуносиб ҳожилар ҳақида)

Ғуноҳи ортиб қилди ҳажлик муддао ҳожим,
Ҳожи бўлди нияти бўлиб мустажо ҳожим.

Уйига қайтганида эл-юрт муборак этиб
Келдилар келтиришиб хурматин бажо, ҳожим.

Креслода ўлтириб меҳмонларни кутарди,
Келганлар қилар тавоб гуё подшо ҳожим.

Ҳажга бориб ғуноҳдан фориғ бўлиш яхши иш,
Аммо яна ғуноҳга бўлди ошно ҳожим.

Вақтлар ўтиб ҳаёти тушди яна аслига,
Гаплари бачканаю тузсиз, беҳаё ҳожим.

Ҳалол, меҳнатқаш, мўмин, тўғри сўзлар унга ёв,
Ёмон кўрганларидан бошлади иғво ҳожим.

Мол сотса тарозуда уриб қолар “тош”идан,
Ҳеч адл савдо қилмас баднафсу расво ҳожим.

Таъмагирлик авжида талабадан олиб пул,
Билмигамас, пулига кўяди баҳо ҳожим.

Пул керак муҳтожларга жон-жон деб қарз беради,
Судхўрлигин фоиизи ҳаддидан зиё ҳожим.

Жаҳли келиб қолганда ўрисча сўкинади,
Отасининг ватани гуё Русиё ҳожим.

Хайриятки, бундайин расво ҳожилар кам-кам,
Ҳожиларнинг аксари чиндан бебаҳо, ҳожим.

Иймонлари бус-бутун, Аллоҳнинг буйруғини
Сидкидилдан бажарар фаришта гўё, ҳожим.

Содик, гуноҳ ишлардан ҳар кадамда қил хазар
Ва агар ҳожи бўлсанг, дейишсин “аъло ҳожим”.

29.09.2009.

СЕВГИ ЖИЛОСИ БОИС

Ишқингда ўртар юрак севги жилоси боис,
Интиламан сен томон васл муддаоси боис.

Тунимда йўқдир уйқу, кунимда зарра ором
Севгим бошимга солган ташвиш ғавғоси боис.

Парвонадек ёнингдан узокқа кетолмасман
Сендан туйганим меҳру аёл ибоси боис.

Сухбатларинг мазмунли, дилга – ором, танга – жон,
Тангрим сени сийлаган ақлинг зуккоси боис.

Латофатда тенгинг йўқ, хуснинг кўз қамаштирар
Сендаги гўзалликнинг нури, зиёси боис.

Аллоҳ берган ақлим бор, мажнун бўлиш – менга ор,
Айрилмасин ақлимким ишқ можароси боис.

“Ёрим, мени ёр тутгил!”, – илтижо айлар Содик
Сенга беқиёс меҳри ва чин вафоси боис.

14.10.2009.

УЛ САНАМКИМ
(Саккокийга тақлид)

Ул санамким, сув ёқасида паридек ўлтирар,
Юзининг равшанлигидан сувда акси кўринар.

Қўллариким тозадур сувдан, ювмас қўлин сувда,
Балки сувни тоза этмоклик ҳақида қайғурар.

Неча бор боқдим билолмам кўз, қабогин рангини,
Гоҳи қора, гоҳи кўк, гоҳида мовий ранг турар.

Сочлариким бир қарич, кокил аташ сал тўғрирок,
Гоҳи қора, гоҳи малла – турли рангда мавж урар.

Мисли товусдек кийингай. Ёр қадду бастига
Хоҳи юбка, шўрт, шим барчаси бир хил ярашар.

Қулоғига балдоғу бармоғига тилла узук,
Бўйнига осган телефон ҳуснига ҳусн кўшар.

Бу сифат қобилиятким учрамас инсонда ҳеч
Балки парилар зотидан, менга инсон туюлар.

Бахтиёр, Содик, замонинг. Унга ҳеч кўз тегмасин,
Ранго-ранг ёр эҳтиёжин барчаси кондирилар.

24.10.2009.

РУБОИЙЛАР

1

Кўлдан келар ишни қилгуси киши,
Кўлдан келмас ишни билгуси киши.
Агарда шу меъёр тўғри танланса,
Албатта ниятга етгуси киши.

21.12.1987.

2

Илм эгаллашга сарфланган соат
Афзалдир этмоқдан бир тун ибодат.
Чунки ҳам бу дунё, ҳам у дунёда
Тангри оқилларга берур саодат.

24.12.1987.

3

“Ишки йўқ – эшагу дарди йўқ – кесак”
Дер экан Навоий, ҳақмикан десак.
Ҳайвон билан одам бир – фаунаю,
Ҳайвон билан инсон фарқлидир, бешак.

15.09.1988.

4

Топганим рўгорима етмайди, кўп вақт етмагай,
Эҳтиёж имконият кутмайди, кўп вақт кутмагай.
Қанча жон куйдирмайин мўл-кўл яшаш орзусида,
Камбағаллик соядек кетмайди, кўп вақт кетмагай.

17.09.1988.

5

“Оламнинг шодлиги йиғилса бутун,
Дўстлар дийдоридан бўлолмас устун”,
Дер экан шоир ҳақ, лекин мен учун
Ёрим висолидан йўқ шодлик устун.

20.09.1988.

6

Севиқнинг нозининг борлиги яхши,
Кўнглининг ҳам биров торлиги яхши.
Аммо қалбинг эса ошириб нозин,
Ким дер бундай ёрнинг “Ёрлиги яхши”.

20.09.1988.

7

Юзингга мақтаса бил – лаганбардор,
Ортингдан мақтаса бергил эътибор.
Фарқин ажратмасанг, мактовгўй бўлсанг,
Мақтаганлар бир кун сени этар хор.

27.09.1988.

8

Биз билан гуруҳда ўқиди бир қиз,
Заркент олмасидек юзлари қирмиз.
Ақлу хулқ-атворда тенги йўқ гўзал,
Чотқол оҳусидек хуморкўз қирғиз.

27.09.1988.

9

Ақлимнинг ҳукмига кўнглим бўйсунмас –
Мени севганларни у асло суймас.
Кўнглим суйганлари мени севмаслар,
Севишмас, ҳаттоки бир қараб қўймас.

28.09.1988.

10

Кўмир ёнганида етказар фойда,
Ёнмаса доғ қолар ундан ҳар жойда.
Эл-юрт равнақи деб кўмирдек ёнсанг
У ривож топади, ёнмасанг қайда?..

29.09.1988.

11

Муҳаббат билан рашк азалдан ҳамроҳ,
Аммо бир-бирига доим қазир чох.
Севги ғолиб чиқса, севишганлар – шод,
Рашк енгса, ошиқлар иши – оху воҳ.

30.09.1988.

12

Тақдир бахт берди-ю тўлиқмас бироқ,
Шундан кўнглим бўлар ҳамиша ғашроқ.
Узук ёр қўлида туну кун ҳамроҳ,
Қандай бахтим тўлсин мен ёрдан йироқ?

04.10.1988.

13

Ёринг энг чиройли бўлиши шартмас,
Аммо у “чинорли” бўлмаса бўлмас.
Чирой – кишиларнинг сирт ифодаси.
Дерлар: “Чиройли гул яхши ҳид бермас”.

06.04.1990.

14

Ҳар жойда иш қилмагил орзу,
Ҳар жойда бор тошу тарозу.
Меҳнатингга лойиқ ҳақ олсанг
Ишлай бергил, бўлмай норози.

16.11.1990.

Ўраётини шунинг ёрда танқиди

15

Баъзи бир амалдорлар бўлишади номзод,
Сайлов келмай номзодликдан ўзларин этар озод.
Булар асли номзод эмас, саҳнадаги кўғирчоқ,
Майна бўлиб номзодликка келтиришади иснод.

22.12.1990.

16

Яхшилик кўпмикан ёки ёмонлик?
Иккисин тенг билсак, бўлмас нодонлик.
Туғилмоқ яхшию ўлмоқлик ёмон,
Бормикан ўлимдан топган омонлик?

08.08.1991.

17

Эълон қилдик жамиятни қайта қуришга
Ва тадбирли миллатлардек илдам юришга.
Дастурлару қарорларда кўп қайта қурдик
Ва эришдик бир маромда тўхтаб туришга.

08.09.1991.

18

Умр тулпорига минганинг замон
Охиратга томон етказар ҳар он,
Таажуб, ёшлиқда имиллаб юрган
Тулпоринг кексайгач бўлар чопагон.

27.08.1991.

19

Қабристондан ҳикмат топдим ногаҳон.
Аслида ҳикматмас, ҳаммага аён:
Тиригида тенгсиз кишилар қабрин
Баъзиси ободу баъзиси вайрон.

14.10.1991.

20

Моддий бойликларга хазиначи – ер.
Одам ҳам ризқини ердан топиб ер.
Барча жонзотларни тўйдирган тупроқ
Оқибат барчасин битта-битта «ер».

12.12.1991.

21

Нодонликнинг бир шеvasи – манманлик,
Кибру ҳавонинг меваси – манманлик.
Бадфеъллиги учун талоқ қилинган
Хокисорликнинг беваси – манманлик.

16.12.1991.

22

Ниятим шу: бўлмайин маддоҳ
Ва бўлмайин бошлиққа ялтоқ.
Минг йилдан сўнг ўқиганлар ҳам
Шунда демас: “Ўзганинг – чаток”.

04.01.1992.

23

Тараққиётга ғов партократия,
Чунки унга ҳамроҳ бюрократия.
Юксалиш меваси беради ҳосил
Енголса иккисин демократия.

06.01.1992.

24

Назардан колдирманг болани асло,
Сўнг касал ниҳолга қидирманг даво.
Юз сўмлаб дорига пул сарфлагандан
Бир сўмлаб емишга сарфлаган аъло.

17.03.1992.

Ўзбекистон Республикаси
Ташқи Сўраш ва
Алоқа Маркази

25

Тарих синовидан ўтганлар ҳам кўп,
Тарих синовига етганлар ҳам кўп.
Тарих дафтаридан излари ўчиб
Беному бенишон кетганлар ҳам кўп.

21.03.1992.

26

Партократнинг иккидир юзи,
Мос келмайди ишига сўзи.
Намозхонни этарди таъқиб,
Бугун эса намозхон – ўзи.

24.03.1992.

27

Гуноҳ иш қилолмай қолганда киши,
Насихат қилишга ўтармиш иши.
Гўё ўз ўтмиши бегуноҳ ўтган,
Ёшларнинг қилмиши – унинг ташвиши.

22.11.1992.

28

Инсон заковатин дурдонаси – пул.
Пул бўлса бир қадам ҳатто Ливерпуль!
Пул топишни билинг, уни қадрланг,
Пулсиз рўзгор – хароб, обрў ҳам – бир пул.

19.04.1992.

29

“Юракдан севаман” деган инсонлар –
Севги аъзосини билмас нодонлар.
Юраги алмашган пациентларнинг
Севгиси ўзгармас, шунга ҳайронлар

08.05.1992.

30

Фақат ибодатга берилманг асло
Ва “Мен – мусулмон” деб керилманг асло.
Намоз – муслимликнинг фарзидан бири,
Колган фарзларидан четрилманг асло.

16.05.1992.

31

Қаттиқ жазога азм айласа Худо,
Бандасин ақлидан этармиш жудо.
Эл-юрт бахтсизликка учрайди доим,
“Бошсиз” бошлиқларга бўлса мубтало.

15.04.1992.

32

Жаҳл келганида қўллама жазо,
Сабр қидиришга эт ўзни фидо.
Қайта-қайта ўлчаб гуноҳ меъёрин,
Сўнг жазо қўлласанг, қилмайсан хато.

18.05.1992.

33

Очиқ чехралилик – жаннатдан нишон,
Улар суҳбатидан роҳат олар жон.
Турқи совуқлардан узоқ тут, тангрим,
Мулоқот этмасин мен билан шайтон.

22.03.1992.

34

Кофир ё мусулмон, ўзбек ё юнон,
Бўлмасимдан аввал бўлганман инсон.
Сўнг евмонголоид, сўнг турк ўзбеги
Шундан сўнг мусулмон, сунний мусулмон.

24.05.1992.

Ўзбекистоннинг ёндоқ шайтон

35

Рубойи жанрининг уммони – Хайём.
Рубойишунослар султони – Хайём.
Мухлисинг эрурман ва балки шогирд,
Қаламқаш орзуси, армони – Хайём.

11.08.1993.

36

Ёзув – инсон учун бебаҳо йўлдош,
Бизни тарих билан этади сирдош.
Шу ёзув туфайли суҳбат қуришар
Барча ўтмишдошу барча келмишдош.

26.08.1993.

37

Дўстни дўст қилувчи – дўстона ишинг,
Бошига иш тушса – чеккан ташвишинг.
Безътибор бўлсанг қилмай ғамхўрлик,
Бегона бўлгуси энг яқин кишинг.

27.08.1993.

38

Неки тангри бизга айлади ато,
Барчасидан бахра олмоқлик – раво.
Ўйнайлик, қулайлик, ейлик, ичайлик,
Шукр айлаб тирикмиз, бўлмасдан фано.

27.08.1993.

39

Оқил кишиларни бой этгучи – пул.
Нодонлар ахволин вой этгучи – пул.
Пулнинг табиатин ўрганинг, дўстлар,
Рўзгор қозонин сермой этгучи – пул.

28.08.1993.

40

“Кеча коммунистдим, бугун – демократ,
Балки яна тузгум янгича фиркат.
Кайси амал берса, шунга аъзоман,
Маслакка тупурдим”, – дейди партократ.

24.09.1993.

41

Муслимга зарурроқ масжидми, мактаб?
Албатта, масжиддан зарурроқ мактаб.
Тангри-чун энг аввал ибодат илмин
Бизга ўргатувчи масжидмас, мактаб.

25.09.1993.

42

Ўғрилар кексайгач бўлармиш сўфи,
Отин бўлишармиш ғарларнинг кўпи.
Дехқон – доим деҳқон, ишчи ҳам – ишчи,
Ўзин ўзгартирмас инсонлар хўби.

29.09.1993.

43

Тангри жисмимни соғ, бекўст яратди,
Аклимни ҳам тийран, дуруст яратди.
Берди вафодор ёр, солиҳ фарзандлар
Ҳамда мен-чун талай чин дўст яратди.

19.01.1994.

44

Омилар бегуноҳ мисоли сағир,
Оқилга эргашмоқ – уларга тақдир.
Чаламуллалардан асрагил, тангрим,
Чала билишару ўргатар тадбир.

01.04.1994.

Давлатимизнинг ёндоқ келажиги

45

Инсонга умрни чоғларкан Худо,
Минг бир дард яратмиш ва минг хил даво.
Нисбат маъкулмасми, ичиб ва чекиб
Қисқартар баъзилар муддатин қазо.

02.10.1994.

46

Ёздан куз, куздан қиш ва қишдан баҳор...
Бундай алмашувда қандай маъно бор?
Яшашин мазмуни билмамиш Хайём,
Ҳаёт мазмуни шу – инкорни инкор.

04.10.1994.

47

Бир аср ҳам эмас умри инсоннинг,
Гарчи тожи эрур жумла жаҳоннинг.
Шуни била туриб игво, туҳмат-ла
Кўп кўришар танда маконин жоннинг.

04.10.1994.

48

Севишганлар ёшлигида бўлишади серараз,
Бу аразлар рўзгор бузмас, аксарият – беғараз.
Лекин битта «лекин»и бор – муҳаббатнинг онлари
Ўткинчидир, билмай уни боқий қилишар фараз.

07.10.1994.

49

Шиор айтмакликни айладинг ҳавас,
Бунга академик ақл шарт эмас.
Партия ва давлат сардори бўлгин,
Шу ўзи етарли, шунинг ўзи бас.

17.10.1894.

50

Иқтисод бошидан кечса гар бўҳрон,
Элни тўйдирмоққа етмас ошу нон.
Хукмдор халқига берса эркинлик,
Бу – рўшнолик учун энг сўнги имкон.

19.10.1994.

51

Бир дўстим бор эди кўп ширин калом,
Барчага аввалроқ дерди: “Ассалом...”
Яқинда ўртача амалдор бўлди,
Энди аввал биздан кутмоқда салом.

20.10.1994.

52

Гўрков деб аталмиш касб бор – хокисор.
Улардан медалли, орденли ким бор?
Бошқа касб ҳурматин елкамда тутсам,
Гўрковнинг ҳурмати – бошимда дастор.

12.03.1995.

53

Таъсирга акс таъсир – борлиқ қонуни,
Муносабат чоғи унутма буни.
Бировнинг меҳридан умидвор бўлсанг,
Аввал меҳринг билан сийлагин уни.

29.03.1995.

54

Хукмдор яхшими ва ёки ёмон
Экани фуқаро ҳолидан аён.
Бўлса адолатли, доно, тadbиркор
Эли маъмур бўлар, юрти тинч, омон.

02.04.1995.

Ўзбекистоннинг ёнрақ тарафиди

55

Тангри лозим кўрса энг қаттиқ жазо,
Бандасин ақлидан этармиш жудо.
Ичиб-чекувчилар шундай жазога
Ўзларин ўзлари этар мубтало.

02.10.1995.

56

Бетоб бўлганингда босмаса бошинг,
Бошингда тўкмаса кўзидан ёшин.
Ёринг бахридан ўт ва ўзга ёрдан
Ахтаргил бахтингнинг порлок қуёшин.

05.10.1995.

57

Таъмагир хоҳ ҳоким, хоҳи фукаро,
Гадойдан юз карра оқ юзи қаро.
Гадойлар – муҳтожлар, таъмагир эса
Ёлғондан муҳтожлик қилади даъво.

06.10.1995.

58

Туғилган ўлмоғи – нодонга кулфат,
Ақллилар учун – бекиёс ибрат.
Туғилмоқ ва ўлмоқ мағзини чакгил,
Ундан топажаксан бир олам ҳикмат.

15.11.1995.

59

Ботир ботирлигин кўрсатади жанг,
Оқил билинади бўлганда тажанг.
Имонли кишилар замонга қараб
Буқаламун каби ўзгартирмас “ранг”.

07.01.1996.

60

Номенклатура деган рўйхат бор.
Бизда шундагилар бўлган амалдор.
Фарқи йўқ: хоҳ улар жаннати бўлсин,
Хоҳи порахўру хоҳи бадкирдор.

16.02.1996.

61

Фаришталар сажда айлашди бажо,
Яратилган чоғда лой Одам Ато.
Тупрокдек хокисор ҳар бир инсонга
Биз ҳам таъзим қилсак қилмаймиз хато.

18.03.1996.

62

“Одам” билан “инсон” маъноси бирмас,
Фарқини фарқламоқ мураккаб сирмас.
Одам – иқтидорсиз, фаунага хос,
Инсон тафаккурли, бу турга кирмас.

23.04.1996.

63

Нақадар буюқдир инсоннинг зоти,
Йирик ҳарфлар билан ёзилур оти.
Жонзот шажарасин олий тахтига
Ўтқизган тафаккур – унинг қаноти.

23.04.1996.

64

Қиммат нарса беҳислат бўлмас,
Арзон нарса беиллат бўлмас.
Бу асрорни билмаган миллат
Иқтисоди зўр миллат бўлмас.

06.02.1997.

Давлатимизга ёрдамчилик

65

Фарзандга азизрок отами, она?
Бу савол аслида ғирт аҳмокона.
Отасиз туғилган биронта гўдак
Бормикан жаҳонда, ҳатто, яғона.

06.02.1997.

66

Зарур эҳтиёжим: доим нон бўлса,
Қорин тўйдирмоққа гўшт-ёғ, дон бўлса,
Кийгани уст-бошу ва яшагани
Тўрт тарафи девор хонадон бўлса.

26.03.1997.

67

Танграм, жисму жоним сиҳат, соғ этгин,
То меҳнат қилишга қувватим етсин.
Пешона тери-ла кечирай турмуш,
Ҳаром рўзғоримни чеккалаб ўтсин.

29.04.1997.

68

Иқтидоринг етмаган ишга қўл урма,
Беасос ўзингни қодир деб юрма.
Ҳуда-беҳудага умринг ўтказиб
Қимматли вақтингдан ажралиб турма.

08.08.1997.

69

Душманам фарзанди боақл бўлса,
Хурсандман ҳаётдан олгандек бўса.
Нега шодланмайин, яхшилар сафи
Яна битта солиҳ инсон-ла тўлса.

06.02.1997.

70

Муслимлар, кабрингиз нурларга тўлсин,
Тангрининг раҳмати ёғилиб турсин.
Ҳар не иш килдингиз эзгулик ҳаққи
Жаннатнинг йўлида бир маёк бўлсин.

01.10.1997.

71

Амалнинг хислати: қувласанг қочар,
Қочсанг эргашару қанотин очар.
Адолатпешаю имонли бўлсанг,
Бошингга элу юрт раҳматин сочар.

01.10.1997.

72

Амал курсисига ўлтиришган он
Бўлишар баъзилар доно, билагон.
Бу улар ақлининг ўсгани эмас,
Тобелари ўзин кўрсатар нодон.

05.11.1997.

73

Кўнгли очиқларнинг очиқдир йўли,
Қуруқ колмагайдир узатган қўли.
Элу юрт дуога қўлин очаркан,
Шуларга тегади раҳматнинг мўли.

06.02.1997.

74

Ота – гўё қуёш, она эса – ой,
Фарзандлар – юлдузлар, осмонга чирой.
Барчаси бизларга илоҳий, чунки
Оламни ёғдуга этишади бой.

06.03.1998.

75

Бозор иқтисоди: маҳсулот – товар,
Амалдорлик – товар, жиноят – товар.
Жазонинг миқдори ўлчанар пул-ла,
Мурувват – товару, диёнат – товар.

08.04.1998.

76

Кўнглингдан жой олиб қозонса севгинг,
Муҳаббати билан йўғрилса қалбинг.
Фарқи йўк ўзбек, рус, араб ё хитой,
Ёр тутиб кўрсатгил ёрлик меҳринг.

19.05.1998.

77

Агар ота-онам муттаҳам, ўғри,
Иғво ва фитнанинг барака, кўри,
Элнинг энг пасткаши бўлишганда ҳам
Бошимда иккисин оёгин ўрни.

20.05.1998.

78

Тангрим, сиҳатлик бер, қуллардек ишлай.
Топганим буюрсин – беклардек яшай.
Ҳар неки мулкимдир топилсин ҳалол,
Ҳалол топайину ва ҳалол ошай.

11.06.1998

79

Олтмишдан ўтгач ёшинг
Ёстик бўлар йўлдошинг.
Ёшликда кўрсат ғайрат
Етмасдан “ёстик ёшинг”.

21.07.1998.

80

Олимларга отилган тош,
Бу – фанларга отилган тош.
Фанларга тош отган киши
Жоҳил, худбин, бадфёъл, бебош.

27.09.1998.

81

Баъзи бир раҳбарларнинг бор бир нечта “соя”си.
Албатта, ҳар “соя”нинг бор ўзгача ғояси.
“Соя”лар ғоясига “соя” бўлдими раҳбар,
Бошланади эл аро хулвачки ҳикояси.

01.12.1998.

82

Баъзи бирлар амалдорга ақл бўлар, ўргатар.
Шу йўл билан ўзларини оқил, содик кўрсатар.
Ўргатгани хато бўлса ва бермаса самара,
“Бунга раҳбар айбдор”, дея фиску фужур таркатар.

02.12.1998.

83

Жамият аъзосин бўл “кўзи”, “қоши”.
Тангри ёрлақасин бўл акли – “боши”.
Талабам, бўлмагин “дум”, “орқа оёқ”,
Бахтинг бахт оламин бўлсин қуёши.

04.12.1998.

84

Ҳазил ўтса меъёрдан айланади мазахга,
Мазох ўтса меъёрдан айланади дўзахга.
Ҳазил-мазах меъёрин унутилган дамларда
Дўстликнинг масофаси узаяди фарсахга.

11.12.1998.

87

Келиннинг, умуман, тўғриси – яхши.
Овқат бобида-чи “ўғри” си яхши.
Тўйиб овқатланса, гурсиллаб юрса.
Соғлом фарзандлар-ла йўғриси яхши.

30.10.1999.

86

Чиранма дунёга бўлай деб “устун”,
Бу бир хомхаёллик – орзуйи афсун.
Дунё биносида йўқ бунга ҳожат,
У барпо этилган бетом, беустун.

08.11.1999.

87

Ҳаром томоқ билан боқилган бола
Ахлоки бўлади “оқ”, “қора” – “ола”.
Бадфеъл, бетарбия, баъзида эса
Боламас, отасин бошига бало.

06.04.1999.

88

Олиму фозиллар – доно инсонлар,
Асли бошкалардан камроқ нодонлар.
Олам сир-жумбоғи шунчалар кўпки,
Ёқангни ушлайсан бўлиб ҳайронлар.

14.09.1999.

89

Тақдирим шу: мен эмасман шоҳ.
Бунинг учун чекмайман оҳ-воҳ.
Ватаним бор озод, мустақил,
Бу менга шоҳликдан ортиқроқ.

13.11.1999.

90

Тамадди неъматинг ҳалолми, ҳаром,
Ажрата билмоқлик – таомил, маром.
Ҳалол топганингни этсанг истеъмол,
Танинг баҳра олар ва кўнглинг ором.

14.11.1999.

91

Содик, энг яқин дўст бу – вафоли ёр,
Бору йўқлигингда бир хил гирифтор.
Фарзандларга – она, сенга – ёстиқдош,
Ота ва онангга яхши хизматкор.

15.11.1999.

92

Фарзандлар – мевалар. Аччиқ ё ширин
Эканин дарахтин навидан билгин.
Олмурут меваси тахир, бемаза.
Унга нок улаю еб маза қилгин.

15.11.1999.

93

Келин бу бошқа нав боғнинг ниҳоли.
Янги боғда қандай кечаркан ҳоли?
Бу кўпроқ боғбоннинг меҳрига боғлиқ,
У соҳибкор бўлса – келин иқболи.

15.11.1999.

94

Баъзилар: “Май ичма, ичма”, дейишар.
Соғлиғимиз ўйлаб ташвиш чекишар.
Асли гап майдамас, гап меъёрдадир,
Баъзан ҳақимлар ҳам май буюришар.

15.11.1999.

95

Ҳазил – кишидаги ажойиб хислат.
У бор жойда бўлмас игво ва ғийбат.
Ҳазилни ўрганинг, ҳазил кўтаринг,
Ҳазил кишиларни этади улфат.

18.11.1999.

96

Бола – ўғил ё қиз, гўё ёш ниҳол
Ҳар хил “новда” берар – бу одатий ҳол.
Бемаъни “новда”лар қирқиб турилса,
У тўғри ўсади – топади камол.

18.11.1999.

97

Дўстларимиз дўстлиги бўлади ҳар хил, дўстим,
Дўстлашиш мақсадларин маъносини бил, дўстим.
Ниятлари покларин, дўстлиги холисларин
Дўстлигини кадрла ва чин дўст бўлгил, дўстим.

20.11.1999.

98

Ота-она билан муаллим, устод –
Аллоҳдан кейинги яратгучи зот.
Бирлари болага бағишлар вужуд,
Бошқалари эса – ақл, заковат.

22.11.1999.

99

Дунё – жумбоқ тўла улкан бир китоб.
Бир умр ўқиймиз уни бобма-боб.
Баъзи жумбоқлари осон, жўнгина,
Баъзисин ечолмай бўламиз хуноб.

23.11.1999.

100

Жон ато этмоқлик – Аллоҳнинг иши,
Умр белгилаш ҳам унинг юмуши.
Нега ўз жонингга қасд қиларкансан?
Жон олмоқ сенингмас, Аллоҳ ташвиши.

23.11.1999.

101

Ҳаёт қийноғига чидаганлар – мард,
Ўзини осганлар – кўрқоқ ва номард.
Ўз жонига ўзи қасд қилганларга
Минг лаънат, минг лаънат, яна минг лаънат.

23.11.1999.

102

Соядек эргашар рўзғор ташвиши,
Борми бу ташвишдан қутулган киши?
Ташвишга кўл силтаб шодон яшайлик,
Бу ҳам – боақлик, донолар иши.

23.11.1999.

103

Итнинг ёмон одати бор: олқишласанг қопади.
Бундай одат баъзиларнинг феълидан жой топади.
Шундайлар бор яхши ёки ёмонлигинг билишмас,
Сенга қайраб қўйишсалар, “тишлагани” чопади.

15.12.1999.

104

Қалбимда барқ урсин тоза муҳаббат
Ва олам кўринсин кўзимга жаннат,
Кишилар атвори фариштасимон.
Ҳукмронлик қилсин меҳру оқибат.

29.01.2000.

105

Дўстларимнинг бахти мен учун ҳам – бахт.
Амал курсилари мен учун ҳам – тахт.
Дўстлар қувончидан шодланмаганлар
Қалбан бахиллару худбин ва бадбахт.

23.09.2000.

106

Маслақдошим, бу дунёмиз у дунёмизга баён,
Ҳар бир эзгу ишларимиз жаннатиликдан нишон.
Бу дунёмиз бир кўзгуки виждон билан қарасанг.
Жаннати ё дўзахимиз – унда бўлар намоён.

23.10.2000.

107

Тангрим, атворингдек атвор бер менга,
Бир умр санолар айтайин Сенга.
Қуёшнинг нуридек таралсин меҳрим
Ўзбек, рус, араб, ҳинд, хитой, чеченга...

23.10.2000.

108

Эй тангрим, менга бер куёшдек атвор,
Иғво, тухматларга бардошли қарор.
Яхшию ёмонга сочилсин меҳрим,
Ёмон куйиб ўлсин такрор ва такрор.

30.10.2003

109

Ёримни ўхшатгум оқ буғдой нонга –
Кўнгилга урмайди, тегмайди жонга.
Куну тун ҳамроҳим, маслаҳатгўйим,
Ундан ажралгим йўқ ҳатто бир онга.

01.11.2003.

110

Мониторга ўхшар инсонлар юзи,
Унда зоҳирланар винчестер ўзи.
Эътибор билан боқ – уқиб оласан
Қалбида нима бор сўзланмай сўзи.

03.11.2003.

111

Мехринг жўшиб кетса, сақла меъёрни,
Қаҳринг ошиб кетса, сақла меъёрни,
Тобе кишиларга дакки берар чоғ
Заҳринг тошиб кетса, сақла меъёрни.

07.06.2003.

112

Меъёр етса микдор ўтар сифатга,
Шошилган ҳаракат элтар кулфатга.
Оддий алоқада бўлган кишилар
Вақт етиб айланар дўсту улфатга.

11.06.2003.

113

Муслим бўлиш – аста-аста.
Ундан қайтиш бир нафасда.
Гуноҳлардан сакланайлик
Бўлиб ислом-ла пайваста.

10.11.2003

114

Нафақахўрлик ёши – умум белгиллов,
Ҳар бир кекса учун бўлолмас ўлчов.
Тўксон ёшдан ўтиб велосипедда
Чопқиллаб юрганлар фикримга гаров.

29.11.2003.

115

Зиё истаганга зиёдир дунё,
Иғво истаганга иғводир дунё.
Ниятинг йўлдошинг бўлгуси кўп вақт,
Хумо истаганга хумодир дунё.

07.01.2004.

116

Тўкин яшамоққа қилайлик ният,
Шу йўлда сарфлайлик кўп, ҳалол меҳнат.
Таъмагирлар қонун ўтида куйсин,
Меҳнат ва ҳалоллик берсин барокат.

30.01.2004.

117

Муҳаббат инсонда энг азиз туйғу,
Гарчи чектирса ҳам изтироб, кайғу.
Севги савдолари ёзилар тошга,
Хотирадан ўчмас, яшагай манғу.

01.02.2004.

118

Агар жиноятлар қолса бежазо,
Ақл аҳкомлари топарди қазо.
Ер юзин эгаллаб жиноятчилар,
Галдаги мўлжали бўларди фазо.

08.08.2006.

119

Ҳаёт бу – функция, ҳаёт – ҳаракат,
Инсон ҳаракатдан топар баракат.
Танграм, ёткиликни кўрмагил раво,
Ҳаракат қила-ю, топай баракат.

08.08.2006.

120

Сабрни дейишар имоннинг ярми,
Шукр ҳам сабрдек имоннинг ярми.
Сабру шукрлилар имони бутун,
Уларга равомас имоннинг ярми.

06.02.2006.

121

Икки бойлик эгасини хор қилмайди,
Бошқаларга муҳтож, муте, зор қилмайди.
Бири илм, иккинчиси яхши ҳунар,
Иккисига омадсизлик кор қилмайди.

12.03.2006.

122

Киши фазилатин аълоси – имон,
Имонли кишилар – ҳақиқий инсон.
Агар имонсизлар йўқ бўлишганда,
Жаннат бўлар эди жумлаи жаҳон.

21.04.2006.

123

Ҳаромхўрлар: “Ҳаром емай яшаб бўлмас”, дейишар,
Ва шу билан ҳаромхўрлик либосини кийишар.
Меҳнатсевар, пок виждонли миллионлаб кишилар
Ҳалол топиб эл қатори яшамоқни суйишар.

28.05.2006.

124

Жонсиз нарсаларнинг азизи – китоб,
Ундан таралар нур гўёки офтоб.
Устоз ўргатмаган билимларни ҳам
Бизга ўргатади китоб бобма-боб.

12.06.2006.

125

Муҳаббатнинг “инчи” си бўлмас

“Инчи” севги бу севги эмас.

Аллоҳ битта, мен, севгим – битта

“Инчи” севги менга ярашмас.

15.07.2006.

126

Алданиб қолишлик энг ёмон ҳолат,

Алдамчилик эса катта жиноят.

Сўзим ва ишимнинг бир бўлишига

Ҳар бир масалада айладим одат.

22.08.2006.

127

Ота-она – ўтмиш, фарзанд – келажак.

Бахтинг фарзандга ҳам боғлиқ бўлажак.

Улар соғлом ўсса, оқил, имонли,

Кексайганда бахтинг тўлиқ бўлажак.

06.09.2006.

128

Хайём, Саъдий, Бедил, ҳазрат Навоий

Тутдилар кўлимдан, бўлдим фидоий.

Ёзганларим маъкул ёки номаъкул,

Ҳаётини хулосам – ҳар бир рубоий.

14.11.2006.

129

Яхшилик эшигин очмоқлик қийин,

Ёмонликдан йироқ қочмоқлик қийин.

Қалбинг муҳаббатга тўлиб-тошса ҳам,

Меҳринг дурларини сочмоқлик қийин.

26.07.2007.

130

Душманим ўлганмиш. Кўнглим ўсгайми?
Дунё менга қолиб умрим ўсгайми?
Хар кимнинг дунёси ўзига насиб,
У дунёга рихлат йўлим тўсгайми?

20.05.2008.

131

Душманим ўлганмиш. Ўлса ўлибди.
Ўлим қайси қалбга қувонч солибди?
Душмансиз хотиржам ўтажак умрим,
Қани ким айтади, қанча қолибди?

27.05.2008.

132

Ақл инсон учун энг муқаддас бахт.
Бизга насиб этар бойлик, обрў, тахт.
Ақл илм олиш билан бойига,
“Ўқиш” бизга шиор, бизга аҳду шахд.

03.08.2008

133

Қабристонни бузиш – гуноҳи азим,
Ўлганлар руҳига тесқари таъзим.
Бундай ваҳшийликни маданиятли
Ҳатто бирон киши қилолмас ҳазм.

25.12.2008.

134

Ўзгартмай кийилар кийим – бу кафан.
Бошқаси ўзгарар, олаверинг тан.
Диний хулосалар ўзгармас, қатъий.
Муттасил ўзгарар илм билан фан.

25.12.2008.

135

Бойлик губор бўлиб тўсса кўзингни,
Юролмайсан тутиб тўғри ўзингни.
Губорингдан кибр ҳиди сасийди,
Ҳеч ким ёқтирмайди айтган сўзингни.

25.12.2008.

136

Аллоҳ бунёд этгач Одам Атони,
Унга ҳамроҳ этди Момо Ҳавони.
Иккисин жуфтлиги барпо айлади
Миллиардлаб ҳам ўғил, ҳам қиз болани.

25.12.2008.

137

Ҳисоблаб олтинни бойликнинг шоҳи
Интилар кишилар гадоси, шоҳи.
Қаҳатчилик даври бир бурда нонга
Алишмаслар олтин мисқолин гоҳи.

25.12.2008.

138

Жамоасидан гар қувилса инсон,
Билгинки, атвори ёмондан ёмон.
Ғамхўрлик кўрсатиб бундай малъунга
Ҳақорат эшитиб қилмагин армон.

26.12.2008.

139

Фақат меваси-чун экилмас дарахт.
Мевасизлари ҳам топишади “бахт”.
Фарзандинг бўлмаса, етимпарвар бўл,
Оталик тахтидан топа олгунг тахт.

26.12.2008.

140

Аёллар зотидан кам топдим вафо,
Кўпи хиёнатга бўлган мубтало.
Оғзида “вафо”ни тўхтамай сўзлар,
Аммо дилидаги мақсади – зино.

26.12.2008.

141

Жумбоқдан иборат аёл дунёси,
Сира тугамайди макру ҳийлоси.
Берган ваъдалари – кўзингга парда,
Минг бор алдансанг ҳам бўлмас адоси.

26.12.2008.

142

Ёр ёрмас “Ёрингман” дейиши билан,
Ёр ёрдир ёрона қилмиши билан.
Соғу касалингда, йўғу борингда
Ўзини ёрона тутиши билан.

26.12.2008.

143

Давлат функциясин бажаролмаса,
Ёмонлар омади чопади роса.
Яхшилар топгани тегмай ўзига,
Рўзғори бўлади “окармас коса”.

26.12.2008.

144

Умримниг баҳори, ёз, кузи ўтди.
Энди эса навбат қишига етди.
Изғиринлар юлқиб баргу гулларим,
Танам сўппайтириб қолдириб кетди.

27.12.2008.

145

Тулкини ҳийланинг пири дейишар.
Шундай ўйлаганлар хато қилишар.
Ҳийлада аёлдан устаси борми?
Алданиб қолганлар яхши билишар.

27.12.2008.

146

Ёримдан кидиргум Зухроча вафо,
Кўролсам жонимни этардим фидо.
Бир бор хиёнатга ташласа қадам,
Минг бор ундан ўзим айлардим жудо.

27.12.2008.

147

Бешиктебратарга тебраниш – одат.
Кунлаб тебранишга топади тоқат.
Тебраниш унинг-чун яшашга гаров,
Тебранмасдан қандай топади овқат?

28.12.2008.

148

Агар ёрингни кўрсанг ўзга эркак бағрида ночор,
Солиб мушт, айла озод чекмасин қалби уят, озор.
Агар ёринг қучоғида кўрарсан ўзга эркакни,
Бу ёрнинг баҳридан ўт, тутма ёр зинҳор ва зинҳор.

28.12.2008.

149

Ўлим – ҳақ. Агар сен бўлсанг чин инсон.
Мардона қарши ол, айлама гирён.
Ўзингни монанд тут. Ўлим биз учун
Ҳаёт белгилаган сўнгги имтиҳон.

29.12.2008.

Водушларга Абдулқадир

150

Кучоғингга сиғар фақат битта ёр.
Икки ёрга умид айлама зинҳор.
Куруқ қолиб ёрнинг иккаласидан,
Ёрсиз, бева қолиб бўлма хору зор.

29.12.2008.

151

Аёллар ҳам фариштамас, айб қилар гоҳ-гоҳ.
Кечирамиз қилмишидан бўлишиб огоҳ.
Аммо битта гуноҳи бор – эрга хиёнат,
Бу гуноҳни кечиришнинг ўзи зўр гуноҳ.

30.12.2008.

152

Аёлларда бордир ҳақиқий вафо,
Ор-номус, садоқат, уят ва ҳаё.
Тобинг қочиб қолса, бўлиб парвона
Тайёрдир жонини қилишга фидо.

01.01.2009.

153

Оинанинг юзи тоза, беғубор.
Уни хира қилар ёпишган ғубор.
Онадан беғубор туғилар бола
Ва ўзини ўзи қилар гуноҳкор.

02.01.2009.

154

Жамиятда гўдакларнинг тенгдир мақоми,
Катта бўлгач фарқланади ўрни, мароми.
Баъзилари ўтказишар рўзгорин зўрға,
Баъзиларин қўлларида тўла бахт “жоми”.

02.01.2009.

155

Қора эди менда соч, соқол ва қош,
Умрим ўтиб бориб улғайганда ёш
Бир ҳолатни сездим – улар ранглари
Кафаннинг рангига бўлмоқда рангдош.

02.01.2009.

156

Отлар галасига ўхшайди инсон,
Чопағонлик унга доим имтиҳон.
Илғорларга тоза ҳаво насиба,
Қолганларга насиб ғуборли тўзон.

02.01.2009.

157

Тор этикни кийиб олганинг чатоқ,
Оёқда яратар оғриқли қадоқ.
Кўнглингни кенг қилгин, токи феълингда
Инжиклик бўлмаса яхшидир қандоқ.

02.01.2009.

158

Қайси касб яхшию қайсиси аъло?
Бунга жавоб бериш – кийин муаммо.
Қайси касб ҳалол ва кўп фойда берса,
Шу касбга интилиш – тўғри муддао.

19.01.2009.

159

Дейишар дунёни “Ўткинчи дунё”.
Бундай хулосадан топмадим маъно.
Асли биз – ўткинчи. Дунё турғунроқ.
Қай хулоса тўғри, қай бири хато?

17.04.2009.

160

Кишилар бор, қолдиришар доим яхши иш,
Кишилар бор, қолдиришар иғво ва ташвиш.
Бу дунёмиз ўткинчимас, ўткинчи – бизмиз,
Бизга фақат яхши ишлар бўлсайди юмуш.

25.04.2009.

161

Қалдирғочни дейишади: “Энг беозор қуш”.
Айтинг, нени тамаддига кўрар экан хуш?
У ваҳший-ку. Дон емайди. Яшамоғи-чун
Миллионлаб ҳашаротни гум қилиш – юмуш.

25.04.2009.

162

Тўнғиз ҳам, одам ҳам ағдаради ер,
Лекин ким иккисин бир хил – “деҳқон” дер?
Деҳқон экиб ейди меҳнат ҳосилин,
Аммо тўнғиз эса экмай текин ер.

18.10.2009.

163

Одам зотиданман ва олий бурчим –
Одамнинг зотини эттириш давом.
Авлодимга яшаш тарзин ўргатсам,
Бурчим бажарилар тамом, вассалом.

28.04.2012.

164

Инсонлик имконим ва меҳнат боис
Инсонга айландим – мен-чун олий бахт.
Инсонлик мақоми биз эгаллаган
Энг юқори ўрин – олий тожу тахт.

28.04.2012.

165

Инсон сифатида муқаддас бурчим
Инсон бахти учун курашиш фақат.
Инсон бахтсизлигини омилларига
Уруш эълон қилгум, жангки бешафқат.

26.07.2012.

166

Фан билан дин кишиларга қўшалок қанот,
Улар боис инсон ақли гўё учар от.
Учқиларда учмоқдамиз осмон бағрида,
Энди бизга яқин бўлди узоқ коинот.

12.09.2012.

167

Ажойиб жамият қурдик: улкан, зафарлар кучар,
“Афросиёб” поёздимиз шамолдан тезроқ учар.
Ўн беш йилдир қишлоғимда газни узиб қўйишган.
Қиш. Электр бир вақт ёнса, икки вақт ёнмай ўчар.

01.12.2012.

168

Қадимдан келмоқда ажиб бир нақл,
Аллоҳ суйганига берар қўп ақл.
Танграм бир ўтинчим – майли бўлмай бой,
Аммо ҳеч бўлмаини нодон, беақл.

04.01.2015

169

Отам билан онам – икки қанотим,
Ҳар бир болам эса меҳнатқаш отим.
Қанотлар таянчим, этаман парвоз,
Фарзандларим солиҳ – жаннат ҳаётим.

10.01.2015.

170

Осмонимиз тез-тез булутли бўлсин,
Ҳаёт томчилари сепилиб турсин,
Ҳар неки кўкарган бўлишсин серавж
Ва омборларимиз ҳосилга тўлсин.

23.01.2015.

171

Билмаганим билганлардан ўрганмасам – бахилман,
Билганларим ижро чоғи қўлламасам – бахилман,
Неки билдим – бойлигимдир, хазинамга қулф уриб,
Билишни истаганларга ўргатмасам – бахилман.

31.01.2015

ТҮРТЛИКЛАР



Энг тетик кишилар

(Ҳазил)

Энг тетик кишилар шоирлар фақат.
Юз ёшда ёр танлаб суя олишар.
Оғзида тиши йўқ, белида қувват,
Аммо ёр ишқида куя олишар.

19.05.1988.

Яхшидан яхши

(Тилишунос талабаларга таҳлил учун матн)

Яхши. Бу – яхши-да, яхшидан яхши.
Бормикан яхшидан яхшироқ яхши?
Бўлмаса яхшидан яхшироқ яхши,
Яхши шеър, яхши куй, ижрочи яхши.

25.05.1998.

Осон ва қийин

Сўрадилар: «Айтинг, нима осон экан дунёда?»
Жавоб бердим: «Оқилларга ақл бўлиш – ўргатиш».
Сўрадилар: «Айтинг, нима қийин экан дунёда?»
Жавоб бердим: «Аҳмоқларнинг буйруғини бажариш».

09.11.1999.

Ҳаёт

Ҳаёт ҳам лаззатли, ҳам машаққатли,
Машаққат лаззатга бўлади асос.
Бир умр машаққат чекиб ўқиймиз,
Умр ўтказамиз оқилларга хос.

23.11.1999.

Соқияшарга Абдулмас

Иштиёқсизлик

Билимга иштиёқи йўқ талаба,
Тескари экилган каламча мисол.
Муаллим меҳнати – унган куртаклар
Юқорига ўсмас, топгайдир завол.

16.02.2000.

Журовоз

(Маишхур хонанда Кумуш Раззоқованинг “Ёмғир ёзди майда-майдалаб” кўшигидан “илҳомланиб”).

«Майда» сўзин қирқ тўрт бор такрорласанг кўшиқ бўлар,
Бамисоли новдаларни тўқиворсанг қошиқ бўлар.
Шундай кўшиқ оҳангига жўр бўлишиб, жўшиб-тошиб,
Чўлу кўлда чўлбакаю кўлбақалар ошиқ бўлар.

21.04.2000.

Умр

Ота, она сабаб киши
Бир умрлик умр кўрар.
Устозлари сабаб киши
Бир дунёлик умр кўрар.

30.09.2000.

Фармон ва ижро

Сарой шоирларин асарларини
Ўқитмаслик учун берилган фармон.
Сталин ҳақида ода ёзилган
Ва Ғафур Ғуломга берилган унвон.

18.05.2002.

Истак
(*Ҳамкасбим Тоҷихон Турабоевага*)

Қирқ беш ёшингиз бўлсин муборак,
Бизга байрам бўлди Сиз туғилган кун.
Ўтгани дебоча, қолган умрингиз
Ўтганидан юз бор мазмунли бўлсин.

16.09.2003.

Хуноб иш

Минглаб ўқувчию талабаларни
Яхши тарбиялаб муродга етдим.
Аммо тарбиялай олмай ўзимни,
Тўғриси айтсам, хуноб бўб кетдим.

18.07.2007.

Аёллар ақли зўри

(*Ҳамкасбим Хуринисо Усмонованинг докторлик
диссертациясини ҳимоя қилиши муносабати билан*)

Олима аёлларнинг бахтлиси, ақли зўри.
Наманганда иккинчи филологлар доктори.
Меҳнатингиз маҳсули илм хазинасига
Гавҳар бўлиб қўшилсин, бўлсин барака-қўри.

21.05.2007.

Қалқон

Қоғоз ходимларга зўр зирхли қалқон,
Ҳайфсан “снаряд”и уни тешолмас.
Ҳимоянинг барча воситалари
Қоғознинг олдида “ипак эшолмас”.

29.07.2007.

ФАРДЛАР

1

Кексалик – ақлнинг тўлиб пишгани,
Унда мужассамдир мукаммал маъни.

4.01.2008.

2

Муҳаббат қай қалбни айлади макон,
Шу қалб соҳибини этар чин инсон.

03.12.2008.

3

Фарзандинг боақл – ўстирдинг бола,
Фарзандинг беақл – ўстирдинг бало.

04.12.2008.

4

Гарчи арслон бўлса-да ваҳшийлар зўри – шоҳи,
Уюшган гиенлардан қочади гоҳи-гоҳи.

12.12.2008.

5

Унвонлар ичида “Ҳазрати инсон”
Дунёда тенги йўқ энг улуғ унвон.

16.12.2008.

6

Чаёндан сўрадилар: “Айт, нега думинг эгри?”
Жавоб берди: “Айтинг-чи, жисмим қай бири тўғри?”

26.12.2008.

Дастлабки сўра энг муҳим

7
Бу – тақдир, ким нени гар айласа хор,
Оқибат ўшанга бўлажакдир зор.

27.12.2008.

8
Тегаркан деб уйланма ёшга,
Ғавғо солма кексайган бошга.

29.12.2008.

9
“Тўғри” эр гар “эгри” хотин-ла ҳамдам,
Ҳаёти кечади бўлиб жаҳаннам.

30.12.2008.

10
Самарали иқтисод
Яратгай тўкин ҳаёт.

10.03.2009.

11
Тинчликка интилган – раҳмати инсон,
Жанжалга интилган – лаънати инсон.

23.03.2009.

12
Чолғу асбобига ўргатилган қўл
Қилич ва милтиққа қидирмайди йўл.

25.03.2009

13
Кишилар нимани аташди бойлик
Инсон меҳнати-ла бўлгай чиройлик.

28.03.2009.

14

Илм олмоқ фақат инсонга хосдир.
Бу бахтни билмаган бебахра касдир.

28.04.2009.

15

Неники ўзингга кўрмадинг раво,
Уни ўзгага ҳам тилама асло.

01.05.2009.

16

Ким агар қуёшга ёпар эшигин,
Табиб хизматига очар эшигин.

02.05.2009.

17

Менга на қошона, на амал ҳавас,
Соғлиғиму илмим бут бўлса, шу – бас.

27.05.2009

18

Ёмонлардан ҳамма вақт ҳам узоқ тутгил ўзингни,
Салом-алик қанда қилма, лек айтма сир сўзингни.

26.06.2009

Ҳар ҳодисаки бор ибтидоси,
Албатта бўлажак ўз интиҳоси.

10.01.2015.

Қаю неъмат ёқимли ва шириндир,
Унинг жисмида меҳнат яшириндир.

10.01.2015.

ҲИКОЯЛАР

САОДАТ КАЛИТИ

(Туркум ҳикоялар)

*“Ҳамид, рост айтасан, киши қариса эзма,
насиҳатгўй бўлиб қоларкан”.*

Ғ. Ғулом

Академик шоир Ғафур Ғуломнинг Ҳамид Олимжонга айтган мазкур сатрларини мактабимиз адабиёт ўқитувчиси, шоир Ўктам Мирзо бизга дарсларининг бирида сўзлаб берган эдилар. У вақтда биз ўқувчи, бу сатрлар маъносини ҳозиргидек тушуна олмаган эканмиз. Энди эса ўзимиз ҳам, тантрига шукр, сеvimли шоирларимиз ёшларига етдик ва Ғафур Ғулом айтгандек эзма, насиҳатгўй бўлиб қолаяпмиз. Гўё ҳаётини тажрибаларимиз бекиёс аҳамиятга молик бойлигу улардан барча баҳра олса, фойдаланса. Биз эса шу билан шояд савоб соҳиби бўлсак.

Отам ҳади этган калит

Мактабнинг бошланғич синфларида ўқиб юрган кезларим. Дарсларимиз куннинг иккинчи қисмида бошланар ва кечга яқин тугар эди. Дарсдан қайтаётиб маҳалламиз масжидига ўн-ўн беш қадам етмасдан арик бўйидаги суволғичда бир ўрам пуллар ётганини кўрдим ва югуриб бориб уларни қўлимга олдим. Булар 1947 йилдан муомалага киритилган СССРнинг олти-сакказгача беш сўмликлари эди. Барча болаларда бўлгани каби менда ҳам бирон нарса топиб олсам, ўта қувониб кетиш одати бор эди. Пулларни чўнтагимга солдим, уйимга чопдим. Ўта хурсанд киёфада топиб олган нарсамни отамга бердим ва раҳмат кута бошладим. Отам пулларни қўлимдан олиб санаб кўрдилар ва қаердан олганимни суриштира кетдилар. Уларни қандай топиб олганимни шошилмай тинглагач, менга уларни қаердан топиб олган бўлсам ўша ерга қўйиб келишимни буюрдилар. Менга бу топшириқни бажариш сира ёкмаса ҳам отамнинг сўзларини қайтаришга ўрганмаганим учун изимга жўнадим. Масжид рўбарўсида ўртоғим Турсунбойнинг оналари Сиддиқа холам мендан:

Соҳибнамра Абдуллаев

– Ўғлим, эҳтиётдан сўраяпман, йўлингда ерга тушиб ётган пул кўрмадингми? – деб сўрадилар.

Мен пул билан боғлиқ ҳамма воқени Сиддиқа холамга гапириб бердим ва чўнтагимдан уларни олиб холамга узатдим. Сиддиқа холам менга:

– Ўғлим, қарилик курсин. Сувоғичда юз-қўлимни ювдим, ачамларга олиб кетаётган пулларимни рўмолчамга ўраб олган эдим, уларни сувоғичга қўйиб рўмолчамни бўшатдим ва юз-қўлимни артдим. Артиниб бўлгач, пулни рўмолчамга ўрамасдан қўйган жойимда қолдириб кетаверишман. Ачамга пулларимни берайин десам, қўлимда рўмолчам бору, пул йўқ. Шошилиб йўкотган пулларимни юрган йўлларимдан кидириб кетаётган эдим. Яхшиямки сен топиб олибсану отангга айтибсан. Агар бошқа биров топиб олганда пулларимдан ажраб қолар эканман. Отанг мадрасада ўқиган илмли ва ҳалол одамлар-да, сен топиб олган пулдан ҳазар қилганлар. Энди, ўғлим, менинг Турсунбой ўғлимга жонажон ўртоқ бўласан. Қани, қўлингни оч, – дедилар ва отам билан мени узоқ дуо қилдилар. Улар бизга шундай тилаклар тиладиларки, бу дуолар менга пул топиб олганимдагидан кўра кўпроқ қувонч бағишлади.

Топган пулларимни эгасига топшириб келгач, отам мендан топшириқлари натижасини сўрадилар. Мен уларга пулни эгасига берганим ва Сиддиқа холам бизни узоқ дуо қилганларини гапириб бердим. Шунда отам менга:

– Ўғлим, ҳалол бўл. Ўзинг меҳнат қилмасдан кўчадан топиб олган нарсаларингни уйга олиб кирма. Ҳалоллик – бахт эшигини очадиган қалит. Менинг бу гапларимни бир умр эсингда сақла ва унга амал қил, – дедилар.

Отам менга бу топшириқни топширганларида ҳали болакай эдим, энди эса ёшим етмишдан ўтди. Аммо отамнинг мазкур топшириқларини ҳалигача бирон марта бузганим йўқ ва бутун умрим давомида унга амал қилиб келаяпман. Ҳалол даромад топиб ҳам эл қатори, ўртача яшаш мумкинлигига аллақачон қаноат ҳосил қилганман. Ҳаётим давомида шунга кўп марта амин бўлдимки, бу ҳалол бўлиш ҳақидаги топшириқ шунчаки топшириқ эмас, балки отамнинг менга ҳадя этган кўнгиллар қулфини оча оладиган саодат қалити экан.

Хали мактабда ўқиб юрган кезларимда менинг келажақда ким бўлишим борасида отам ва онам истаклари икки хил эди. Отам тикувчи уста Мулла Инъом буванинг таъсирларида мени келажақда тикувчи уста бўлишимни, онам эса ўқитувчи қўшнимиз Аҳмадали ака тимсолида ўқитувчи бўлишимни орзу қилишар эди. Менинг эса қалбимнинг тўрида ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси бўлиш орзуси ўрин олган эди. Отам тикувчилик касбининг ҳалоллиги, меҳнат шароитининг энгиллиги, даромадининг мўтадиллиги ва касб обрўсининг юқорилигини таъкидлар эдилар. Онам эса ота ва оналарининг эски мактабда ўқитувчилик қилишгани ва менга бу касб бобомерос эканини, ҳалоллигини ва биронта ўқитувчи жинойт қилиб қамалмаганини, қўшнимиз Аҳмадали ака эса кўп ойлик олишини ва бир ойлигидан саксон сўмга хиром этик сотиб олгани, бундай этикни анчайин амалдорлар ҳам қия олмаслигини, энг муҳими, ўқитувчиларни ҳамма ҳурмат қилишини айтар эдилар. Ана шундай таъсирлар туфайли менда бир бутун уч истак пайдо бўлган эди: ҳунар эгаллаш, касб эгаллаш ва бирон бир чолғу асбобида қуй чала билиш.

Оиламиз камбағал яшар эди. Отамнинг бир ўзлари жамоа хўжалигида табельчи, кассир, омборчи ва кейинги йилларда жамоанинг оддий аъзоси бўлиб ишлар эдилар. Улар қарамокларида оталари, оналари, турмуш ўртоқлари, икки қиз ва уч ўғил – беш фарзанд, жами саккиз киши боқиманда эдик. Уруш йилларида Оминахон опамни турмушга узатишган. Кейин оналари, оталари ва синглим Санобарлар бирин-кейин вафот этишган. Бу маросимлар шундай ҳам зўрға қайнаб турган рўзгор қозонини янада суюклаштириб юборган эди. Эсимда, синфдошларимнинг оталари биз олтинчи синфга кўчган вақтимиздаёқ ўғилларига эшак олиб беришган эди. Улар ўрган ўтларини даладан эшакка юклаб келишганда мен орқалаб кўтариб келар эдим. Ва, ниҳоят, саккизинчи синфни тугатганимда отам менга янги велосипед совға қилдилар. Шу велосипедда қўшни қишлоққа ўқишга қатнаганман. Ўрта мактабни тугатганимдан кейин битириш кечаси ташкил этилган эди. Унга кийиб бориш учун янгирок кийимим йўқ эди. Шунинг учун кечага поччамларнинг кексалар қиядиган оддий ипак кителларини кийиб борганман.

Мактабнинг юқори синфларида ўқиган йилларимда

рўзгоримизга сал барака кира бошлади. Бунга икки сабаб бўлди: биринчиси, мен отамнинг ёнларига кирдим – бешинчи синф ёшимданоқ жамоа хўжалигининг аъзоси бўлиб ишлай бошлаганман. Ишлаганим учун меҳнат ҳақи олар эдим. Бундан ташқари деҳқончилик ҳам қилар эдим. Бир йили бригадир Аҳмаджон бува менга уч сотих шоли сепадиган ер берган эдилар ва шундан бошлаб деҳқончилик қилиб уйга шоли олиб кела бошлаганман. Иккинчиси, бунга энди ақлим етади, отамнинг қарамоқларидаги боқимандалар тўрт кишига қисқарган эди. Энди отам ва менинг топганимизни оиламизнинг беш аъзоси истеъмол қилар эдик. Натижада оиламизнинг бир дона қўй сотиб олишга қурби етди.

Отам ўшанда кўпаядиган совлиқ эмас, семирадиган қўчқор сотиб олган эдилар. Бунда уларнинг ўз мўлжаллари бор экан – ўша вақтда куёв томон келин томонга қўчқор берар экан ва, ҳар эҳтимолга қарши, менинг тўйимни мўлжаллаб қўйган эканлар.

Мақтабнинг етуклик аттестатини олиб келганимдан кейин отам ва онам мени ёнларига чақирди ва менга отам:

– Ўғлим, битта қўчқоримиз бор. “Ўқийман” десанг, сотиб пул қилиб бераман, “Ўқимамайман” десанг тўй қиламизу юкка бераман, – дедилар. Менда учинчи йўл – ҳарбий хизматга кетиш йўли йўқ эди.

Сабаби, ўнинчи синфда ўқиётган йилим мактабимиз бизни ҳарбий комиссариатга тиббий кўриқка жўнатди. Кўриқ тугагач, хайъат раҳбари мени ёнига чақирди ва менга:

- Ўғлим, отанг сени уйлантираман демаяптими? – деб сўради.
- Отам эмас, онам уйлантираман деяптилар, – дедим.
- Уйлансанг бизни ҳам тўйга айтасанми? – сўради офицер.
- Албатта, айтаман.
- Баракалла, ўғлим, омадингни берсин.

Комиссия иши натижалари эълон қилиниб, ҳаммага жавоб берилди. Аммо менинг қариндошим, ҳаммаҳаллам ва синфдошим Аҳмаджон ака ва менинг фамилиямни ўқишмади. Бирон соат вақт ўтиб ҳамма тарқалгач, бизга ҳарбий комиссариат кўчасида уюлиб ётган лой уюмларини юк машинасига юклаб тўкиладиган жойга тўкиб келишни буюришди. Менинг ҳеч нарсага ақлим етмади, аммо мендан тўрт-беш ёш каттароқ Аҳмаджон ака ўзларида йўқ хурсанд эдилар. Топшириқни бажариб келганимиздан кейин иккаламизга қизил рангли ҳарбий

Ўқитилган ўқув материал

билет беришди. Билетни олгач, шаҳар кўчаси бўйлаб пиёда уйга жўнадик. Йўлда келаётиб Аҳмаджон ака ҳарбий билетларини ҳамма варақларини ўқиб чиқдилар. Кейин менинг билетимни ҳам ўқий бошладилар ва бирдан юришдан тўхтаб мендан:

– Чулок эмасмисан? – деб сўрадилар.

– Йўк, мени кўрмаганмисиз? – дедим.

– Йўк, мен-ку биламан, лекин ҳарбий билетингга шундай статья кўйибди-да.

– Қани, берингчи. Қандай билдингиз? – сўрадим. Аҳмаджон ака менга ҳарбий билетимнинг тегишли саҳифасидаги ёзувни кўрсатдилар. Унда мен 64-б рақамини ва “Тоден к нестроевой службе” деган иборани ўқидим. Шеригим мендан қўлларимни кўрсатишимни сўради. Қўлларимни синчиклаб кузатгач:

– Топдим нимага сени ҳарбий хизматга олмаганини, – деди ва қўлимнинг бўғинларини кўрсатди. Эътибор билан қарасам, чап қўлимнинг иккита бўғини бироз эгри экан. Уларнинг носозлиги шу даражада сезиларсиз эдики, буни ҳозиргача ўзим сезмагандим. Элас-элас эслайман, болалигимда сўри тепасига юмалок қилиб йиғиб кўйилган кўрпалар устидан устуннинг паштангига йиқилиб тушган эдим. Ўшанда қўлларим бўғинлари лат еган бўлса керагу, табиб ёки шифокорга кўрсатилмагани учун эгри битиб қолган бўлса керак.

Ота-онамнинг саволларига ўқишга бориш ниятим борлигини айтиб жавоб бердим.

Мактабдаги романтлик даврлар. Биримиз Ўрта Осиё давлат университетига, биримиз Тошкент медицина институтига, яна биримиз Самарқанд олий ўқув юртига ўқишга боришни орзу қилар эдик. Ўшанда ўқишнинг иқтисодий шароитлари ҳақида сира ўйлаб кўрмаган эканман. Энди эса мен учун энг мақбул ўқув юрти бу йўлқира тўламай велосипедда бориб ўқиб келса бўладиган Наманган пединституту эди. Бу ўқув даргоҳи фақат менгагина эмас, деярли барча синфдошларимга ҳам маъқул тушган. Мактабимизнинг ўқув мудирини бизга маслаҳат бериб:

– Иккитанг филолог бўл, иккитанг математик бўл. Шунда тўртталангга мактабимизда дарс етади. Бошқа соҳаларни қўй. Битирганинг билан мактабимизда ишлай олмайсан, – деди.

Ўқув бўлими мудирининг маслаҳати билан синфдошларим Мирзаабдулла билан Олимжон ўзбек филологияси, Собиржон билан мен математика факультетларига ҳужжат топширдик. Ҳар

куни тўртгаламиз бирга велосипедда институтга имтиҳонолди консултацияларига қатнай бошладик.

Математикадан ёзма имтиҳон бўладиган куни, одатдагидек, эрталаб Собиржоннинг уйига бордим. У уйда йўқ экан. Далага от қўшгани ишга кетибди. Даласига бориб бошлаб келдим ва у ювиниб-кийингач, биргаликда имтиҳонга бордик. Хужжатларимизни кўрсатиб ёзма иш ўтаётган аудиторияга кирдик. Ўқитувчи бизни олдинги бўш жойларга ўтказди. Мен ҳали доскадаги масала ва мисолларни варағимга кўчириб улгурмай олди абитуриентлар ёзма ишларини топшира бошладилар. Мен шоша-пиша битта мисол ишлашга улгурдим, холос. Масала ечишни энди бошлаган эдим, ўқитувчи ишларимизни йиғиб олди. Афсус, қанчалар ечилиши осон масала ва мисоллар эди. Қани энди бирон соат вақт берилса-ю ҳамма масала ва мисолларни ишлаб берсам. Собиржон, ақалли доскадаги масала ва мисолларни варағига кўчириб ҳам қўймади.

Уч кун ўтгач, иккаламиз ҳам ёзма имтиҳондан “кониқарсиз” баҳо олганимизни билдик. Шундай қилиб мен онамнинг орзуларини амалга ошира олмадим. Институтдан мен хафа. Собиржон эса хурсанд қайтиб келдик. Собиржон нега хурсанд бўлмасин. Агар ўқишга кириб қолса отаси яхши кўрган кизини ҳали-вери олиб бермас ва қизнинг ота-онаси уни бошқа йигитга турмушга узатиб юборишлари аниқ эди-да.

Ўқишга киришга уринган тўрт синфдошлардан биттаси – Мирзаабдулла имтиҳонлардан ўта олди, холос. Собиржоннинг иши тайин, Олимжонни ўқув мудири мактабга ишга оладиган бўлди, бир мен “кўча”да қолдим.

Хунар ўрганиш мақсадида иш излаб йўлланма олиш учун Наманган вилоят комсомол ташкилоти идорасига бордим. Ташкилот бошлиғи хонаси эшигида “Биринчи котиб Р. М. Муҳаммаджонова” деган ёзувни кўрдим. “Ие, бу Равиля опам эмасмикан” деган фикр хаёлимдан ўтди. Равиля опа менинг қариндошим – биз оға-иниларнинг набиралари бўламиз. Тошкент Давлат университетини битирган олий маълумотли мутахассис. Мен уларни танийману, улар мени танимасалар керак. Шундай хаёл билан эшикни тақиллатдим. “Киринг” деган овозни эшитгач, хонага кирдим. Қаршимда қариндошим Равиля опам ўтирар эдилар. Мени танимадилар ва мен ҳам ўзимни танитмадим. Ниятимни айтдим. Менинг олдимда Наманган

Ўқитишнинг ёзув тили

шахридаги Куйбишев номидаги тикувчилик артели комсомол ташкилотининг биринчи котибига телефон қилиб мени ишга олишини сўрадилар. Артель котибининг, афтидан уларга ишчи кучи зарур шекилли, бу таклиф учун миннатдорчилик билдиргани телефондан эшитилиб турарди ва мен комсомол йўлланмаси билан ишга бордим. Кейин менга Олимжон ҳам қўшилди. Иккаламиз астойдил тикувчилик касбини ўргана бошладик.

Ишхонадаги уста-шогирд муносабатлари ажойиб ташкил этилган эди, яъни биз шогирдларни биронта устага боғлаб қўйишмаган. Исталган ишчи исталган шогирдга иш буюраверар эди. Биз шогирдларнинг ўз тикув машиналаримиз бўлмагани учун тикувчиларга машинасиз бажариладиган ишларга ёрдам берар эдик. Бир воқеа эсимда қолган, бир куни менга бир уйчилик ишчи фуфайка белбоғини ағдариб туришни буюрди. Бу ишни рус тилида “виворачивать” дейишар экан. Мен уни “обарачивать” деб юборибман. Бу гапим учун ўзбек ва рус қизлари роса кулишган эди. Бироз вақт ўтиб, машина билан мулоқот қилишни ўрганиб олганимиздан кейин баъзи усталар зарур ишлари чиқиб қолса машиналари тўхтаб турмасин учун маълум вақтга ўз иш ўринларини бизга бўшашиб бера бошладилар ва биз машинада улар ишларини давом этдирар эдик.

Олти ойлик шогирдлик муддати ўтгач, биз ишчига айландик ва бизга ҳам энди иш нормаси белгилаб қўйилди. Ишхона одатига кўра янги ишчиларга эски машиналар тегар экан. Биз кўпроқ ишлашга ва кўпроқ пул топишга ҳаракат қилар эдик.

Цехимиз ҳар куни эрталаб соат тўққизда очилади. Цех бошлиғи келиб эшик кулфларини очмагунча ишга келганлар кутиб ўтиришарди. Кечкурун эса иш вақтини ярим, бир, бир ярим, баъзан ой ва квартал охирларида, икки соатга ҳам чўзиш мумкин бўларди. Иш вақтининг меъёрдан ортиқ чўзилишини артель маъмурияти ҳам, ишчилар ҳам хоҳлар эдилар – артелнинг ишлаб чиқариш режаси орттириб бажарилади, ишчиларнинг эса иш ҳақи кўпаяди.

Биз ҳар куни кишлоғимиздан велосипедда икки соатча вақт йўқотиб йнгирма километрдап ортиқ йўл босиб ишга бориб келамиз. Умримизнинг куни ишхонада, тунги уйда ўтади. Ҳар куни йўқотадиган икки соатдан ортиқ вақтни ишхонада ўтказсак ва ишлаб чиқаришга сарфласак, қанча иш бажарган бўлардик. Ахир биз ўсмирлик йилларимизда бутун ёз тунларни уйда эмас,

жамоа хўжалиги дала шийпонида ўтказар эдик-ку. Бир куни ана шу фикрни Акбархўжа ака Бурхоновга айтдик.

Акбархўжа ака цех бошлиғи эмас. Аслида цех бошлиғи Валижон ака. Аммо артелда иш шундай ташкил этилар эдики, Валижон ака, ҳозирги тушунча билан баён этсам, маркетолог бажарган ишни килар эди. Цехдаги барча ишларни ташкил этиш ва ишлаб чиқариш жараёни учун Акбархўжа ака масъул эдилар. Акбархўжа ака ўта художўй киши бўлиб, ҳамма йигитларга намоз ўкитар ва рўза тутдирар эдилар. Ўғирлик, ёлғончилик, спиртли ичимликлар ичиш, хотин-қизлар билан беодоб муносабатлар ҳақида гап бўлиши мумкин эмас. Биз, цех аъзоларигина эмас, бутун артелдагилар Акбархўжа акани “уста” деб чакиришар эди. Аслида бу ном уларнинг бизга ҳунар ўргатганлари учунгина эмас, балки уларга нисбатан ҳурмат юзасидан ҳам айтилар эди.

Таклифимизга Акбархўжа ака рози бўлдилар. Ёз ойларининг биринчи ишхонада қолган тунимиз. Олимжон иккаламиз алламаҳалгача ишлаб чарчадик. Очикқан қоринларимизни тўйдириш учун чой тайёрлаб овқатлана бошладик ва иш билан банд бўлиб эътибор бермаганимиз – Акбархўжа аканинг ишончларини энди ёрқин тасаввур қила бошладик. Юзга яқин тикув машиналари ўрнатилган тикувчилик ва бичувчилик цехлари ҳамда омборхоналардан иборат катта бинонинг калитлари бизнинг қўлимизда. Ўша даврда тасаввуримга сиғмаган фикрларни энди тасаввур қила оламан – ҳали уйланмаган, тажрибасиз биз йигитчаларга устамиз бутун бошли корхонани ишониб калитини бериб кетибдилар-а. Ахир мулк дахлсизлиги, ёнғин хавфсизлиги муаммоларидан қўркмай-а. Ишончингизга балли, уста Акбархўжа ака!!!

Албатта, бундай ишончга биз сазовор бўлган эдик. Устанинг ишонч қалби қулфини отам менга ҳадя этган калит – ҳалоллик калити билан очган эдик. Бундай калит мендагина эмас, Олимжонда ҳам бор эди. Унга қандай сазовор бўлганимизни Акбархўжа ака бизга кейинроқ сўзлаб берган эдилар. Мен мазкур артелда икки йил ишладим. Шу йиллар давомида иш ҳақидан бошқа на биронга игна, на биронга ғалтак ип, на бирон дона тугмани чўнтагимга солиб ишхонадан олиб чиқиб кетмаганман. Эсимда, ишдан қайтаётган аёлларнинг сумкаларини, тугунларини қоровуллар текширишарди. Аммо улар ҳеч қачон

бизни текширишмаган. Чунки бизнинг улар текширадиган сумкаларимиз ҳам бўлмас эди, улар текширадиган ишлар ҳам қилмас эдик.

Раҳнамо меҳри

Менинг педагогик фаолиятим Андижон Давлат пединститути ўзбек тили ва адабиёти факультети сиртқи бўлимга ўқишга кирган йилим – 1960 йилда Қумқўрғондаги 3-ўрта мактабда пионер етакчилигидан бошланган. У мактабда бир йил ишлагач, икки мактаб директорларининг келишувига кўра қишлоғимдаги 6-ўрта мактабга ишга ўтгандим.

Институтни тугатган йилим мактабда иккинчи синфни ўқитар эдим. Қишлоқ болалари кўп бўлмагани учун мактаб синфларининг аксарияти битгадан. Шунинг учун ўқитувчилар ўртасида тақсимланган дарс соатлари баъзан бир меъёрга ҳам етмай қолар эди. Биринчи синфдаги мен ўқитаётган 24 соатли бир ставка дарс иккинчи синфда анча камайиб кетди. Бунга сабаб рус тили дарсларини рус тили ўқитувчилари ўқитишлари эди. Натижада, менинг ҳафталик ўқитадиган дарсим бир меъёрга етмагани учун бир ойда 41 сўм иш ҳақи олар эдим.

Институтда ишлаётган собиқ синфдошим Мирзаабдулла Хўжаев (охирати обод бўлсин) мени ўзи ишлаётган жойга ишга таклиф этди. Бу таклифни қабул қилиш ёки қабул қилмасликни раҳматли Мамадали ака Саидов домлам билан маслаҳат қилдим. У киши менинг мактабдаги ўқитувчим, қишлоғимдан биринчи ўрта Осиё давлат университетининг кундузги бўлимида география факультетида ўқиб олий маълумот олган, бутун Иккинчи жаҳон уруши йилларини танкчи-офицер сифатида жанггоҳларда ўтказган, райком секретари ва мактаб директори, ўқув бўлими бошлиғи лавозимларида узоқ йиллар ишлаган, катта ҳаёт тажрибасига эга киши эдилар. Менинг маслаҳатимга:

– Ҳеч иккиланмай бораверинг. Қишлоқ ўзимизники, истаган вақтда бу ерга қайтиб келаверасиз. Аммо институт – бу институт. У ерда ишлаш учун ҳаммани ҳам таклиф этишавермайди, – дедилар.

Отам ва Мамадали аканинг маслаҳатлари билан институтда ишлай бошладим. Эрталаб мактабда ва куннинг иккинчи ярмида институтда ишлайман. Иккинчи иш жойим менга 92 сўму 30

тйин, яъни асосий иш жойимга нисбатан икки марта кўпроқ ҳақ тўлар эди.

Мени фалсафа ва сиёсий иқтисод кафедрасига вақтинча мудирлик қилаётган, менинг институтдаги сиёсий иқтисод фани ўқитувчим Ҳамидхон ака Набиев ишга олдилар. Мен сиёсий иқтисод фанини “аъло” ва “яхши”га ўқиган эдим, шунинг учун бўлса керак, ишга қабул қилинишимда ҳеч қандай муаммо бўлмади. Шу йилнинг май ойида эса Москва малака ошириш институтида малака ошираётган кафедранинг ҳақиқий мудир, иқтисод фанлари номзоди, доцент Тўлқин Турсунович Турдиев ишга қайтиб келдилар.

Мен Тўлқинжон ака билан таниш эмасдим. Бир муддат “бу нотаниш мудир билан бирга ишлай олармиканман, Ҳамидхон аканинг йўриғи бошқа” деган шубҳали хаёллар кўнглимдан ўтди. Чунки Ҳамидхон ака ўзимнинг ўқитувчим, бизни ўқитган ўқитувчилар орасида энг ҳалоли, етук малака эгаси, ажойиб маърузачи ва, энг муҳими, биз – талабаларда ўзларига нисбатан катта ҳурмат қозона олган киши эдилар.

Кафедрамиз пединститут бош биноси кираверишининг ўнг томонида биринчи қаватда мўъжазгина хонада жойлашган эди. Мудирнинг иш столи кираверишда чап томонда. Унинг чап томонида ғоят муҳим нарсаси – металл шкафа қўйилган.

Тўлқинжон ака Тўрақўрган шахридан. Шу туманда узок йиллар ижроия кўмитаси раиси лавозимида ишлаган, социалистик меҳнат қаҳрамони Турсунбой ака Турдиевлар оиласида таваллуд топган яққа фарзанд эканлар. Улар Ўрта Осиё давлат университети тарих факультетини тугатганлар. Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасига, сиёсий иқтисод доценти илмий унвонига эга.

Тўлқинжон аканинг бошқалардан ажратиб турувчи баъзи ҳислатлари бор эди. Ишга эрта келар эдилар. Дарслар эрталаб соат 9.00 да бошланади, Тўлқинжон ака эса баҳор ва куз ойларида эрталаб соат 7.00 да ишга келар эдилар. Келибок хонамиздаги катта қопқоқли сатил пақиримизни кўтариб бориб институт ховлисидаги водопроводдан сув олиб келиб, чой кўяр эдилар. Сув қайнагач, кофе дамлаб ичиб ўтириб, ишлар эдилар. Кафедрамизда ҳар куни деярли бир пақир сувни чой ва кофега айлантириб ичиб юборар эдик.

Тўлқинжон ака келгунларича кафедрамиз аъзолари,

Ҳамидхон ака Набиев

жумладан мен ҳам, бундай юмушларни ўзларига эп кўрмай талабаларга буюришар эди. Бироз вақт ўтгач, Тўлқинжон акадан хижолат тортиб бу ишларни мен ҳам бажара бошладим. Аммо мен ишга ҳар доим ҳам эрта кела олмас эдим. Ишга кишлоқдан қатнаганим учун мени ишга қанча эрта келишим шаҳардан кишлоғимизга қатнайдиغان автобуснинг жадвалига боғлиқ эди.

Кафедрамизда ҳеч ким фойдаланмайдиган “Украина” русумли механик машинка бор эди. Бир кун эрталаб ишга келсам, Тўлқинжон ака машинкада ёзаяптилар. Ажабо, эркалар ҳам машинкада ёзадими? Бунгача ҳеч қачон эркак кишининг машинкада ёзиб ўтирганини кўрмаган эдим ва машинкада ёзиш аёлларнинг иши деб ҳисоблар эдим.

Тўлқинжон ака менинг ажабланиб турганимни сезиб:

– Ука, сиз ҳам машинкада ёзишни ўрганиб олинг. Илм билан шуғулланган киши машинкада ёзишни билмаса бўлмайди, – дедилар. Лекин институтда Тўлқинжон акадан бошқа машинкада ишлай оладиган биронга эркак зоти йўқ эди. Ярим йиллар ичида мен ҳам машинкада ёзишни ўрганиб олдим.

Тўлқинжон аканинг яна бир хислати бор эди – рубоб ва скрипка чала олар эдилар. Ҳовлиларига борганимизда бизга куйлар чалиб берар эдилар.

Тўлқинжон акада бизга намуна бўла оладиган яхши хислатлар кўп эди. Аммо бир одатлари бор эдики, у менга унчалик ёқмас эди – кўпинча металл шкафнинг эшигини қия очиқ қолатда калитини ўзида қолдириб кетар эдилар. Шкафда эса пуллар, турли хужжатлар сақланар эди. Мен чала очиқ қолдирилган шкаф эшигини ўн марталар ёпиб қўйганман. Шунга ўхшаш стол тортмасида ҳам кўпинча пуллари тураверар эди. Кафедра – карвонсарой. Унга ўқитувчилар ҳам, талабалар ҳам, бошқалар ҳам келиб-кетаверади. Ажойиб тарбия соҳибининг бундай беэтиборлиги менга сунъийроқ кўринар, унча ярашмаган феъл-атвор бўлиб туюларди.

Биз Тўлқинжон ака билан бир ой бирга ишладик. Ўқитувчиларнинг меҳнат таътили бошланган кунларнинг бирида улар менга:

– Ука, бир илтимосим бор. Сиз бу йил таътилга чиқмайсиз ва ёз бўйи ишга қатнайсиз. Биз оиламиз билан Тошкентга ўйнаб бормоқчимиз. Биз келгунча уйимизни пойлаб турсангиз. Узоқ кишлоқдан ҳам қатнайсиз, келинг яқинроқ бизнинг уйимиздан

катнаб қўя қолинг, – дедилар. Бу муҳокама талаб қилмайдиган илтимос эди. Мен рози бўлдим.

Тўлқинжон ака менга ҳовлиларининг калитини бериб оилалари билан ўн-ўн беш кунга Тошкентга кетдилар. Ҳайҳотдай ҳовли менга, менинг масъулиятимга қолди.

Келгуси ўқув йилида Тўлқинжон акадаги менга унча ёқинкирамаган “беъътборлик” одати йўқолди-қолди. Назаримда бу “одат” мени синаш учун қилинган, шекилли. Биз ака-укадек яқинлашиб кетдик. Янги ўқув йилидан кафедра иккига – мустақил фалсафа ва сиёсий иқтисод кафедраларига бўлинадиган бўлди. Мен филолог сифатида фалсафа кафедрасида ишламоқчи эдим. Чунки фалсафа фанининг фалсафа ва тилшунослик фанларини ўзаро боғлаб турувчи “Билиш назарияси” мавзуси бор. Кафедрага ишга келган ойлардан бошлаб шу муаммо асосида илмий иш олиб боришни ният қилиб қўйган эдим. Шу мақсад йўлида китоблар йиғга бошладим, шу фандан соатбай асосида семинар дарслари ўтдим, буш вақтларимда фалсафа лугатларини таҳлил қилдим.

Фалсафа кафедрасида ишлаш ниятимни Тўлқинжон акага айтдим, сабабларини исботлаб бердим. Аммо ҳеч қутилмаганда менга фалсафа фанидан дарс соатлари бериб келган Тўлқинжон ака таклифимни рад этдилар:

– Ука, сиёсий иқтисод фани ҳам фалсафа фанидан қолишмайдиган қизиқарли фан. Агар сиз бу фanning “ичи”га кириб олсангиз, унинг қанчалар қизиқарли эканини яхши тасаввур қилардингиз, – дедилар. Лекин мен филология ва сиёсий иқтисод фанлари ўртасида бирон-бир боғланиш борлигини ҳеч тасаввур қила олмасдим. Кейин маълум вақтлар ўтказиб яна икки марта рухсат сўрадим. Ҳар сафар рад жавобини олдим. Охириги сўраганимда:

– Ука, менинг укам йўқ, сизнинг акангиз йўқ. Сиз менга ёқиб қолдингиз. Келинг, ака-ука бўлиб бирга ишлайлик. Сиздек ҳалол, тўғри ва меҳнатсевар ходимни қаердан топаман? Шу ўқув йилидан сизни ўқитувчиликка ўтказаман, кейин аспирантурага ўқишга жўнатаман. Кўрибсизки, омадингиз юришиб кетса, 3-5 йилда фан номзоди бўлиб турибсиз-да, – дедилар. Тўртинчи марта рухсат сўрамадим.

Отам менга ҳадя этган ҳалоллик калити Тўлқинжон ака кўнгиллари қулфини очган, шекилли. Улар барча ваъдаларини

бажардилар ва менга ҳақиқий раҳнамолик қилдилар. Мен эса, улар башорат қилганларидек, иқтисод фанлари номзоди илмий даражасига ва иқтисодий назария доценти илмий унвонига эга бўлдим. Қирк йил иқтисодиёт назарияси фанидан талабаларга дарс бердим ва ўн йилдан ортиқ иқтисодиёт назарияси кафедрасига мудирлик қилдим. Педагогик фаолиятим яна давом этапти.

Устоз ишончи

Наманган Давлат пединститути сиёсий иқтисод кафедраси мени Тошкент халқ хўжалиги институти мақсадли кундузги аспирантурасига ўқишга жўнатадиган бўлди. Мен учун аспирантурага ўқишга бориш ҳаёт-мамот ишидек катта муаммо эди. Гап шундаки, мен – пединститут ўзбек тили ва адабиёти факультетини сиртдан ўқиб тугатган филолог иқтисодиёт назарияси фани бўйича кириш имтиҳонлари топшириб аспирантурага ўқишга киришим лозим эди.

Имтиҳон белгиланган вақтда имтиҳон топшириш учун Тошкент халқ хўжалиги институти иқтисодиёт кафедрасига бордим ва кабинет мудирасига имтиҳонга келганимни айтдим. У эса:

– Подождите, члены комиссии пока ещё не собрались, – деди.

Комиссия аъзолари йиғилишгач, мени имтиҳонга чақиришди. Имтиҳон топширадиган биргина ўзим, имтиҳон оладиганлар эса кўринишларидан бири ўзбек ва иккитаси рус киши эди. Мен кираётиб ўзбекча ва русча салом бердим. Саломимга икки тилда алик олишди ва менга улардан бири:

– Выбирайте билетик, – деди. Хонтахта устига ёзиб қўйилган билетлардан бирини танладим. Унинг саволлари рус тилида эди. Демакки, имтиҳон шу тилда ўтказилади. Чорак соатча тайёргарлик кўрдим. Бу даврда комиссия аъзолари ўзаро суҳбатлашиб ўтиришди. Ҳа, адашмаган эканман. Уларнинг бири ўзбек – Наим Жабборович ва иккитаси рус эди. Суҳбатларидан маълум бўлдики, Наим Жабборович ҳайъат раиси, бошқалари эса унинг аъзолари эди.

– Икки йил сиёсий иқтисод фанидан маърузалар ўқиганим учун менга тушган саволлар унчалик мураккаб туюлмади. Ҳамма саволларга жавоб бердим, фақат мавҳум меҳнатни

Соҳибшаро Абдулқадир

тушунтиришда шу сўзнинг русча таржимаси сира эсимга келмади ва хар сафар “мавхум меҳнат” тушунчасини “абстрактний труд” эмас “отвлеченный труд” деб тушунтирдим. Жавоб охирида:

– Если отвечал б на узбекском языке, то мои ответы были б более содержательными, – дедим.

Наим ака шерикларидан ўзбекча жавоб беришимга рухсат сўрадилар. Улар эса қайси тилда жавоб беришимнинг фарқи йўқдек:

– Пуст отвечает по узбекски, – дейишди.

Аниқ ва мавхум меҳнатнинг истеъмол қиймати ва қиймат яратишини мукамал сўзлаб бердим. Менга “яхши” баҳо қўйишди. Ана қувончу мана тантана. Шу куниёқ кечки поезд билан навбатдаги имтиҳонга тайёргарлик кўриш учун уйга қайтдим. Қолган иккита имтиҳонларни ҳам “яхши” баҳоларга топшириб, аспирантурага ўқишга кирдим. Аспирантура бўлими бошлиғи:

– Плодотворно работали, теперь уезжайте домой и спокойно отдыхайте. Примерно к декабрю пришлем письмо и приезжаете на учебы, – деди.

ТХХИнинг менга йўллаган чакирув қоғозида шу институт умумиктисод мутахассисликлари сиёсий иқтисод кафедрасига мақсадли кундузги аспирантурага ўқишга қабул қилинганим, машгулотлар 15 декабрдан бошланиши ва менга илмий раҳбар этиб шу институт умумиктисод мутахассисликлари иқтисодиёт назарияси кафедраси мудир, иқтисод фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби Олим Мўминович Аминов тайинлангани баён этилган эди.

Олим Мўминовичнинг менга илмий раҳбар этиб тайинланишлари ўта қувончли ва ўта масъулиятли иш эди. Илмий раҳбарим билан сира кўришмаганман. Аммо уларни сиртдан танир эдим. Олим Мўминович кафедрамиз мудир Тўлқин аканинг илмий ишларига биринчи оппонент бўлганлар. Яна биламанки, у киши Москвадаги Олий аттестация хайъатининг аъзоси, сиёсий иқтисод дастур хайъатининг аъзоси, Ўзбекистондаги иқтисод илмий-тадқиқот институтининг биринчи директори, Тошкентдаги Ўрта Осиё давлат университети қошидаги олий ўқув юртлари ижтимоий фанлар ўқитувчилари малакасини ошириш институтининг биринчи директори лавозимларида ишлаганлар.

Ўзбекистоннинг ёрдаши

Илмий раҳбарим билан мени учраштириб қўйишлари учун ТХХИ молия факультети декани ўринбосари – ҳамшаҳрим Нусратилло ака Абдуллаевни топдим. Улар мени Олим Мўминович билан таништиргани олиб келдилар. Бизумумиктисод мутахассисликлари сиёсий иктисод кафедрасида учрашдик. Салом-алиқдан сўнг Нусратилло ака Олим Мўминовичга:

– Олим ака, сизга янги аспирант олиб келдим, – дедилар. Олим Мўминович кўзойнаклари тепасидан менга қарадилар ва:

– Келинг, – дедилар. Нусратилло ака ҳам, мен ҳам Олим Мўминович билан қўл бериб сўрашдик. Улар менинг наманганлик эканлигимни билгач Нусратилло акага:

– Нусратилло, бу киши ҳам сизга ўхшаш лайлакни худо деган катикхўрлардан эканлар-да, – дедилар. Нусратилло ака Олим Мўминовичнинг фикрларини тасдиқладилар ва иккалалари хоҳолаб кулишди. Мен бу гаплар маъносини сира тушунмадим ва кулгига зўрма-зўраки қўшиддим. Бундай ҳазиломуз гапларни биринчи марта эшитишим эди. Сўнг Олим Мўминович мендан қаерда ўқиганимни сўрадилар. Мен Наманган Давлат пединститутини ўзбек тили ва адабиёти факультетини сиртдан ўқиб битирганимни айтдим. Олим ака ажабланиб:

– Я знаю экономистов-историков, экономистов-юристов. Но экономиста-филолога впервые встретил, – дедилар. Шундан кейин Олим Мўминович мен билан икки йилча фақат рус тилида сўзлашиб юрдилар. Олим Мўминовичнинг бу ажабланишлари менинг аспирантурага ўқишга кирганимдаги қувончларимни тарқатиб юборди. Илмий раҳбарим билан учрашувим чақирув қоғозидаги муддатдан 15 кун кейин – 31 декабрь куни бўлган эди. Раҳбаримнинг менга:

- Вы могли б придти на учёбы в новом году, – деган оддий ва тўғри гаплари ўша вақтда менга ўқишга кеч қолиб келганим учун кесатиш бўлиб туюлган эди.

Ўқишларим бошланди. Илмий иш учун Олим Мўминович билан мавзу танлаш мақсадида уларнинг қабулларида бўлдим. Диссертациям мавзусини танлашдек мураккаб ишни улар менинг ўзимга топширдилар.

Икки ой мавзу қидирдим ва йигирматача мавзу танладим. Мавзулар рўйхатини машинкадан чиқардим ва улар орасидан учта ўзимга ёқадиганининг тагига чизиб қўйдим. Кейинги учрашувда раҳбарим билан илмий ишим мавзусида бир қарорга

Соқий ширга Абдуллаев

келдик. Адабиётлар ва статистик маълумотлар йиға бошладим, ишнинг режасини туздим ва уни раҳбарим маъқулладилар. Аммо кунларнинг бирида, навбатдаги кафедра йиғилишида, Олим Мўминович ҳали ҳимоя қилиб улгурмаган аспирантларининг кўплиги, институт мамуриятига аспирантларга раҳбарликни ўзи олиб бошқаларга бермаётгани учун унинг устидан шикоят тушганини айтиб мени профессор Муҳиддин Ҳусайнович Зайнуддинов раҳбарлигига ўтказишни таклиф қилдилар.

Аммо Муҳиддин Ҳусайнович бу таклифга қарши фикр билдирдилар. Улар менинг мақсадли кундузги аспирантурада ўқиётганлигим, оилам ва фарзандларим борлиги, албатта, илмий ишимни ўз вақтида ҳимоя қилишим зарурлигини таъкидлаб, ўзларининг эса менга раҳбарлик қила олмасликларини айтдилар. Кафедра бир қарорга келмади. Мен раҳбарсиз қолдим. Мажлис тугагач, кафедра мудирини ўринбосари, иктисод фанлари номзоди, доцент Элла Моисеевна Браиловская менинг ёнимга келиб:

– Сенок, ты не расстраивайся. Все будет хорошо. Алим будет руководить на твои работы, – деди.

Ойлар ўта бошлади. Ишларимни кўрсатгани Олим Мўминовичга борсам мени Муҳиддин Ҳусайновичга, Муҳиддин Ҳусайновичга борсам Олим Мўминовичга жўнатишарди.

Баҳор ойларининг бирида аспирантуранинг иккинчи курсида ўқиётган вилоятдошим Умаржон домламининг уйларига бирга бориб-келишга таклиф этди. Раҳбаримнинг уйларига боргач, Умаржон мени илмий раҳбаримнинг турмуш ўртоқларига, уларни эса менга таништирди. Келинойимиз Антонина Михайловна мактабда математика фанидан дарс берар эканлар. Ўзбек тилида деярли бехато гаплаша олар эканлар. Институтга қайтаётганимизда Умаржон менга:

– Оғайни, сиз домлангизга яқинроқ бўлишга ҳаракат қилинг, акс ҳолда раҳбарсиз қоласиз, – деди. Аммо мен домлага яқинроқ бўлиш нима-ю, унга қандай эришиш мумкинлигини билмас эдим.

Кунларнинг бирида талабалар ётоқхонасидаги хонамга кабинет мудираси чақириб келди ва менга домламнинг иш ҳақларини уйларига олиб бориб беришим лозимлигини айтди. Пулни олиб бордим. Антонина Михайловна менга раҳмат айтди ва қўярда-қўймай чой ичишга таклиф этди. Биргаллашиб чой ичдик ва суҳбат давомида электр дазмоли бузилиб қолганини

Ўқитишнинг ёнра қанчали

айтиб, уни устага олиб бориб тузаттириб келишимни илтимос килди. Дазмолни очиб кўрсам, сими уланмай колган экан. Дарров улаб кўйдим ва у ишлай бошлади. Бошқа куни розеткани ва яна бошқа кунлари электр буюмларини тузатиб бердим. Бир куни Олим Мўминович менга:

– Келинойингизга жуда ёқиб қолипсиз, сизни менга икки соат мақтади, – дедилар. Шундан кейин илмий раҳбарим ҳам, келинойимиз ҳам мени баъзи хизматларга буюрадиган бўлишди. Бу хизматлар оддий ва осон юмушлар эди.

Бир куни Антонина Михайловна мендан бозор қилиб беришимни илтимос қилдилар. Туркман бозоридан сабзавотлар харид қилиб бердим. Бозорга мўлжалланган пулнинг бир қисми тежалиб қолди ва мен тежалган пулнинг тийинларигача эгасига топширдим. Яна бир неча марта шундай бозор қилиб бердим. Менинг бозор қилишим ҳам Антонина Михайловнага ёқиб қолибди.

Кунларнинг бирида Олим Мўминович мени ҳовлиларига бошлаб кетдилар. Иккаламиз, Антонина Михайловна ва уларнинг кичик ўғиллари Рустам бирга тушлик қилдик. Овқатланиш жараёнида домламнинг хотинлари мени уларга роса мақтаб:

– Знаешь, Алим, у него золотые руки и чистая душа, – дедилар ва қилган таъмирларим ва бозорларим ҳақида эри ва ўғилларига мени мақтаб сўзлаб бердилар. Антонина Михайловнанинг мен ҳақимда Олим Мўминовичда пайдо қилган ишончлари менга кўп нарса берди.

Олим Мўминовичнинг ҳовлиларидан бошқа бир хонали квартиралари ҳам бор эди. Бу квартиранинг калитини домламыз фақат уч кишига – менга, фарғоналик Эргашбойга ва андижонлик Муҳаммаджонгагина ишониб берар эдилар. Олим Мўминович билан ҳеч бўлмаганда ҳафтада бир марта Олмазор кўчасидаги институтдан “Болалар дунёси” магазини яқинида жойлашган домламнинг квартирасигача пиёда борар эдик. Йўл-йўлакай домлам менга Илмий кенгаш раиси сифатида диссертантнинг ютуқ ва камчиликлари, иктисод фанларининг муаммолари, илмий ишларда нималарга кўпроқ эътибор қаратилиши зарурлиги ва ҳоказолар ҳақида гапириб берардилар. Энди илмий ишим ҳақида исталган ҳафтада маслаҳат олишим мумкин эди.

Олим Мўминович билан менинг яқинлигим ривожланиб кетди. Энди улар мени ўзлари билан турли банкетларга бошлаб

кета бошладилар. Мен банкетдан кейин уларни квартираларига кузатиб кўйиб сўнг ётоқхонамга кетар эдим. Банкетлардаги иштироким менинг дунёкарашимни кенгайтирди – жамоат ичида ўзимни қандай тутишга ўргатди. Бир сафар бир файласуф аёлнинг банкетига бордик. Банкет тамадаси, фалсафа фанлари доктори, профессор Абдурахмон домла Ортиқов илмий раҳбаримга сўз берар эканлар:

– Мы хорошо знаем, что философия является методологической основой всех наук, в том числе и политической экономии. Учитывая этого и уважая философов на нашем банкете участвует представитель экономических наук, заведующий кафедрой политической экономии общезкономических специальностей Ташкентского института народного хозяйства, председатель учёного Совета по защите кандидатских диссертаций по экономических наук, доктор экономических наук, профессор, член корреспондент АН Узбекистана, заслуженный деятель науки Узбекистана Алим Муминович Аминов. С большой радостью предоставляем ему слово, – дедилар. Тамада сўзини банкет аҳли гулдурос қарсақлар билан кутиб олди. Қарсақларнинг бир қисми фалсафа фани хурмати учун чалинган бўлса, бошқа қисми Олим Мўминович хурматлари учун чалинган эди.

Олим Мўминович ўнг қўлларида бокал тутган ҳолда бироз шошилмай ўринларидан турдилар. Ўтирганларга эътибор билан қарадилар ва зал тинчлангач, файласуф олимлар ўтирган томонга юзланиб:

– Спасибо за приглашение меня в банкет и предоставление тост. Конечно, Абдурахман Артыкович правь. Но знаем еще хорошо и то, что бытие людей определяет их сознания, то есть философия как одна из форм надстройки определяется экономическим базисом, способом производства, которое изучает политическая экономия. По этому философы должны уважать экономистов и приглашать на свои банкеты, – дедилар. Мехмоннинг нутки тугамасдан ҳамма яна қарсақ чалиб юборди. Сўнг Олим Мўминович диссертант ишининг фандаги аҳамиятини таъкидладилар ва диссертантнинг илмий раҳбарига ва диссертантга бахт-саодат тиладилар.

Мен бундай банкетларда қатнашиб юриб бир хулосага келдим: олимларнинг илмий фикрлари фақат аудитория, илмий кенгашлар, конференциялар каби расмий йиғинлардагина эмас,

Давлатимизнинг фарқлиқлиги

балки банкетлар, тўю томошаларда ҳам айтилаверар ва кишилар бундай ҳолатни “илмий муҳит” дейишар экан.

Аспирантура ўқув даврининг биринчи ярим йиллиги якунида ҳамма катори мен ҳам ҳисоб бердим. Олим Мўминович менга сўз берар эканлар:

– Слова предоставляется аспиранту профессора Мухиддина Хусаиновича Абдуллаеву Садикмирзе, – дедилар.

Мен ярим йиллик аспирантлик фаолиятим ҳақида ҳисоб бериб, илмий ишимга мавзу танлаганим ва уни институт илмий Кенгаши томонидан тасдиқлангани, диссертациям учун статистик ва бошқа маълумотлар йиққаним, фалсафа фанидан номзодлик имтиҳони топширганим ҳақида гапирдим. Шунда менинг фалсафа фани имтиҳонидан қандай баҳо олганимга кафедра аъзолари кизиқиб қолишди. Мен “аъло” баҳо олганимни айтдим. Бу мажлис қатнашчилари орасида шов-шувга сабаб бўлди. Фалсафа фанидан номзодлик имтиҳони топширган ўн бешдан ортиқ аспирантлардан фақат учтамыз “аъло” баҳо олган эдик. Бу институтда номзодлик имтиҳонларидан “аъло” баҳо олиш сенсацион ҳодиса ҳисобланар экан. Менинг ҳисоботим бошқа аспирантлар ҳисоботларидан мазмунлироқ бўлди шекилли, менга кафедра аъзолари тўртта кўшимча савол беришди. Кафедра мудири ўринбосари, иқтисод фанлари номзоди, доцент Элла Моисеевна Браиловская жавобларимдан мамнун бўлиб Олим Мўминовичга:

– Алим, видишь какой он старательный. Перестан упрямить и стань его руководителем, – деди.

Олим Мўминович бу таклифга ҳеч нарса демадилар. Халқимизда “Сукут аломати – ризо” деган ибора бор. Уларнинг сукут сақлашларидаги асослардан бири отам менга ҳада этган олтин калит – ҳалоллигим ҳамда меҳнатсеварлигим бўлса керак. Мен уларнинг раҳбарликларида иқтисод фанлари номзоди илмий даражасига ва иқтисодий назария доценти илмий унвонларига эга бўлдим.

2007 йил

ҚИНҒИР ИШНИНГ ҚИЙИҒИ

*Қинғир ишнинг қийиғи қирқ йилдан кейин ҳам очилади.
Халқ мақоли.*

Бу воқеа ўтган аср олтмишинчи йилларининг бошларида содир бўлган эди. Ўшанда мен 14-15 ёшларда эдим. Баҳор кунларининг бирида онам мени сингиллари Роба холамини кўриб келиш учун Наманган шаҳрига юбордилар. Холам ўша вақтдаги Воровский (ҳозирги “Кўзагарлик”) кўчаси Ҳассти Лангар маҳалласининг жануби-шарқида яшар эдилар. Холамининг ҳовлиларига эрталабки тўққизларда етиб бордим. Мени холам, поччам, тоғамнинг ўғиллари Маҳмуджон акам, жиянларим кутиб олишди. Маҳмуджон акамни холам ҳожатхона учун ўра қазिशга ёрдамлашгани чақирган эканлар. Мен келгач, яна битта ёрдамчи келганидан ҳаммалари шодланиб кетишди.

Акам иккаламиз бир тегирмон сув оқадиган маҳалла ариғидан 6-8 метр кун ботиш томонида чуқур қазий бошладик. Ҳожатхона хандаги чуқурлашгач, акам тупроқни пақирга солиб узатар, мен эса уни арғамчи билан тортиб олиб тупроғини бўшатиб хандакка туширар эдим. Шу зайлда икки-уч соатча ишладик. Навбатдаги пақир узатишда Маҳмуджон акамнинг хандак ичидан.

– Мулла, ош гўшти билан кетаяпти, кутиб олинг, – деган товушлари эшитилди. Пақирни тортиб олдим ва тупроқ устида суякларни кўрдим. Уларни бир четга ажратиб қўйдим. Шундан кейин ҳар сафар пақирдаги тупроқлар устида суяклари билан чиқа бошлади. Уйилаётган тупроқлар четида суяклар ҳам тўплана бошлади. Аввал майда суякчалар, кейин эса катгароқлари чиқа бошлади. Суяклар орасида узукли панжа суягига кўзим тушди-ю, эларим жунжикиб кетди – суяклар одамники эди. Узукли панжа суягини алоҳида ажратиб қўйдим. Аммо Маҳмуджон акам 3-4 метр ер остида ишлаётганлари учун кўркмасинлар деб у ҳақда ҳеч нарса демадим. Болдир, сон, қўл суякларини кўргач, улар одам суяги эканлигига менда асло шубҳа қолмади. Ҳандак тахминан 5-6 метр қазилгач, одамнинг бош суяги ҳам чиқди. Маҳмуджон акам бу сафар пақирни индамасдан узатдилар. Мени кўркмасин дедилар, шекилли. Иккаламиз ҳеч нарса билмагандек ишимизни тугатдик. Ҳандакка узун нарвон ташлаб акамни чиқариб олдик.

Юз-қўлларимизни ювгач, одам суякларини қазиб олганимиз ҳақида поччамизга хабар бердик.

Поччамиз суякларни онамнинг оналари Ҳафиза хожи момомиз берган кафанликка суяклар танада қандай турса, тахминан шундай тартибда териб чиқдилар ва кафанладилар. Маҳмуджон акам эса панжадан мис узукни аллақачон ажратиб олиб, қўлларига тақиб олган эдилар.

Холам ҳовлиларининг кун чиқиш томонида шаҳар коммунал хўжалигига қарашли 6-8 сотихча экиладиган ер бор эди. Кейинчалик ҳукумат уни жиянимга уй қуриб яшаш учун берган ва у бу ерга уй қуриб кўп йиллардан буён яшаб келмоқда. Шу ернинг кун юриш томонида, Болтахон поччанинг ҳовлилари орқасида бир туп катта ёнғок бўлар эди. Шу дарахтнинг ёнида қабр қазилди, маййитга жаноза ўқилди ва хурматини жойига қўйиб дафн этилди.

Ҳандакдан топилган одам суяклари ҳақидаги шов-шув бутун маҳаллага тарқалди. Биз ўзимиз ҳам суяклар эгаси билан кизиқиб қолдик. Ўлик, ҳатто, Маҳмуджон акамнинг тушларига ҳам кирибди. Тушларида новчадан келган, келишган қоматли, қорача киши акамдан узугини талаб қилибди.

“Суяклар эгаси ким?” деган саволга 70-80 ёшли Болтабой поччадан жавоб эшитдик. Айтишларича, ёшлиқларида ота-оналаридан шу хонадонга бир бадавлат савдогарнинг келиб-кейтиб тургани, навбатдаги келишларнинг бирида хонадондан чиқиб кетмай бедарак йўқолгани ва маҳалла унинг сирли йўқолишидан турли хулосаларга келганини айтиб бердилар.

Хуллас, кинғир ишнинг қийиғи.. бир асрдан кейин маълум бўлди. Меҳмон боши билан хожатхонага ташлаб юборилган ва шу зайлда ўлдирилиб, юз йилдан ортик тупрок остида қолиб кетган. Албатта, Наманган шундай шаҳарки, унинг деярли барча эски маҳаллаларида қабрларни учратиш мумкин. Аммо қаерда ер қазилиб қурилиш қилинган бўлса-ю қабрлар топилган бўлса, ўликлар ётик ҳолатда қумилган. Биз топган маййит эса боши пастда, оёғи юқорида эди. Сира шубҳа йўқки, ё уни хожатхонага боши билан ташлаб ўлдиришган, ёки ўлдириб кейин хожатхонага ташлаб юборишган. Маййит мусулмон бўлса керак – унга жаноза буюрди, яхши одам бўлса керак – хурмат билан қайта дафн этилди. Халқимизда “Қинғир ишнинг қийиғи қирқ йилдан кейин ҳам очилади” деган гап бор. Аммо у юз йилдан кейин ҳам очилар экан.

2007 йил

МЕНИНГ БОЖАЛАРИМ

(Воқеий ҳикоя)

Мен ишлаётган Шўркўрғон кишлоғидаги ўрта мактабнинг хўжалик ишлари бошлиғи Абдухолик ака кунларнинг бирида мен билан:

– Божа, тузукмисан? – деб сўрашдилар. Бу муносабат менга мазах бўлиб туюлди. “Божа” деб, одатда, опа-сингилга уйланган йигитлар бир-бирларига мурожаат қилишади. Абдухолик ака билан мен опа-сингилга уйланмаган эдик. Шунинг учун совуккина: – Раҳмат, яхшимисиз? – деб кўя колдим. Аммо уларнинг менга “божа” деб мурожаат қилишлари бошқалар иштирокида ҳам давом этаверди. Ажойиб ёқимли хулқ-атворга эга бўлган ва хурматга лойиқ Абдухолик аканинг бундай муносабати нима учундир менга масхаралаш бўлиб туюлаверди. Шунинг учун бу муносабатга чек қўйиш мақсадида қулай пайт қидира бошладим ва топдим.

Бир куни иккаламиз мактабнинг ўқитувчилар хонасида ёлғиз колдик ва мен вазиятдан фойдаланмокчи бўлдим. Абдухолик акага гап бошлашдан аввал нима учундир авзойим биров бузилди. Бунинг сезган суҳбатдошим ҳеч нарса бўлмагандек, одатдагича ўта вазминлик билан:

– Нима дейсан, нимага менга ковоғингни солаяпсан? – дедилар. Мен эса янада асабийлашиб:

– Нимага мени мазах қилаяпсиз? – дедим. Абдухолик ака менинг совук муносабатимга яна парво қилмай:

– Нимага сени мазах қилар эканман, ахир божамсан-да. Нима, ақлингга чечак чиққанми? Хотининг қаерлик? Шамсиқўлликми? – тушунтира бошладилар менга.

– Ҳа, Шамсиқўллик. Лекин хотинимнинг қаерданлигининг мени “божа” деб чакиришингизга нима алоқаси бор? – дедим.

– Алоқаси бор. Нега бўлмас экан. Менинг хотиним ким, қаерлик, биласанми?

– Билмайман.

– Билмасанг билиб қўй. Хотиним Шамсиқўллик, Шамсиқўл тожикларидан. Сенинг хотининг ҳам. Мен сенинг қайнотангни ҳам, қайнонангни ҳам жуда яхши танийман. Ана кўрдингми, иккаламизнинг хотинларимиз ҳам бир жойдан. Шундай экан сени “божа” демай нима деб чакирай?

Оқоғоннинг ёзуви

Абдухолик аканинг ҳазилларини энди тушуна бошладим. Уларнинг хотини Шамсикўллик эканини билмас эканман. Ноўрин муносабатим учун кечирим сўрадим. Шунда улар “очириб” кетдилар ва менга:

– Энди, божа, кулоқ сол ва билиб ол. Божаларимизнинг мен билган энг катталари Бегим холангнинг эрлари Усмон бува, Азизбуви отин холангнинг эрлари Шерўғил халфа бува, уларнинг божалари – Робия маълимнинг эрлари – Мулла Ҳожи домла, маҳаллангдаги Мастон холангнинг эрлари Умматқул буванг, “Боғ кўча”лик Бухожал холангнинг эрлари Тошпўлат буванг, Оқ ерли Мастон холангнинг эрлари Жўрабой буванг, ўзингнинг Сиддиқа янгангнинг эрлари Саидмуҳаммад тоғанг, Зайнабхон опангнинг эрлари Асқар домланг.. Яна давом этаверайми? Шўркўрғоннинг ҳар ўнта эркагидан иккита-учтаси сен билан менга божа бўлади. Қишлоғимиз кишиларининг аждодларини суриштириб кўрсанг, тахминан ўн-йигирма фоизи тожик бўлиб чиқади.

Муносабатларимиз суҳбатга айланиб кетди ва унинг мавзуси менга ҳам ёкиб қолди. Абдухолик ака тўғри айтадилар. Улар санаган “божа”ларнинг аксарияти аллақачон ёшларини яшаб, ошларини ошаб у дунёга равона бўлишган кишилар. Уларнинг ва турмуш ўртоқларининг баъзиларини эшитганман, кўпларини кўрганман. Ҳаммалари ували-жўвали кишилар бўлишган. Мен уларнинг фарзандлари ва набиралари қаториман. Аммо ўша холаларнинг Шамсикўллик эканликларини асло билмас эканман. Уларнинг ҳаммалари мен билан ўзбекча сўзлашар эди.

– Тўғри айтасиз, – дедим мен ҳам бироз фаоллашиб, – энди сиз ҳам билиб қўйинг. Шамсикўлликларнинг ҳам бешдан тўрт қисмининг аждодларини суриштириб кўрсангиз, ўзбек бўлиб чиқади. Менинг Ҳабихон аммам, Тухфанисо холам, ўзингизнинг синглингиз Башорат опа, Темирбой буванинг қизлари Кумри опа, Абдуллажон буванинг қизлари Буойша, даладошим Лобархон каби бир неча ўнлаб ҳамқишлоқларим Шамсикўлга келин бўлишган. Қайнотамнинг ҳам, қайнонамнинг ҳам “ярмилари” ўзбек. Жўрабой қайнотамнинг қариндошлари Кайковус қишлоғида кўп, – дедим.

– Отанга раҳмат, онангга хом ошқовоқ. Мен сенга божалар топиб берсам, сен менга “почча”лар топиб бердинг. Энди бу ёғини эшит. Қадимда шўркўрғонликларни “қора калтак” дейишар экан. Сабаби, бошқа қишлоқларга сайилларга боришганда кўпинча

Содиршарга Абдулмас

жанжал чиқаришар ва аравалардаги бедалар остига яшириб қўйишган таёқлар билан куролланиб муштлашишар экан. Пўстлоқлари тозаланмаган қора тол таёқлари қора кўрингани учун эгалари – шўркўрғонликларни “қора калтак” деб аташар экан. Аммо шўркўрғонликлар ҳеч қачон шамсикўлликлар билан муштлашишмас экан. Бундай аҳилликнинг сабабини кексалар кўп ўйлаб кўришган ва улар буни икки қишлоқ кишилари ўртасидаги қадимий куда-андачилик муносабатлари деб баҳолашган.

– Жуда тўғри айтдингиз. Менинг ҳам чорак “қисмим” тожик – онамнинг оталари Тожикистоннинг Кўлоб вилоятидан бўлганлар. Шамсикўлнинг куда-андачилиги фақат ҳамқишлоқларимиз билангина эмас, Элаган, Бешкапа, Кайковус, Ғалча, Кумкўрғон каби қишлоқлар ва Наманган шаҳри билан ҳам жуда яхши. Наманган туманининг Шамсикўл ва унинг атрофидаги қишлоқлари аҳолиси куда-андачилиги шундай қадимий ва ривожланганки, аралаш никоҳлар натижасида Шамсикўлда туғилган болалар тожик, бошқа қишлоқларда туғилган болалар эса ўзбек бўлиб катта бўлишади.

Бунга сабаб, Шамсикўлдаги ясли-боғча ҳам, мактаб ҳам эс таниганимиздан буён тожик тилида фаолият кўрсатади. Бошқа қишлоқлардаги ясли-боғча ва мактаблар ўзбек тилида. Сизнинг ўртоғингиз, менинг ўқитувчим Файзибой ака Нуриддинов бир кулгили воқеа ҳақида гапириб бергандилар. Айтишларича, Шамсикўлдаги мактабда география фанидан ўриндош ўқитувчи бўлиб ишлар эканлар. Синф журналига фанларининг номини ёзиш учун аввалги ёзувларга қарабдилар. Унинг дастлаб саҳифасига она тили ўқитувчиси, раҳматли мактаб директори Мамадали ака Одилов “Забони модари” деб ёзиб қўйган эканлар. Файзибой ака ҳам фанлари учун ажратилган саҳифага “Забони география” деб ёзиб қўйибдилар. Мактабни текширгани келган вилоят халқ таълими бўлими комиссияси аъзоларидан бири, Косонсойлик тожик тили ўқитувчиси журналларни текшираётиб “Забони география” деган иборага кўзи тушиб қолибди. Текшириш натижаларига бағишланиб ўтказилган халқ маорифи ҳодимларининг туман кенгашида синф журналига “Забони география” деб ёзган ўқитувчининг чаласаводлигини танқид қила бошлабди. Танқиддан жажли чиққан маориф мудири Файзибой домлани ўрnidан турғизиб қўйиб:

– Нега бунақа қиласиз? Журналга тўғри ёзишни ҳам

Ўқитишнинг ёрқин намуни

билмайсизми? – деб сўраб қолибди. Шунда Файзибой домла ўзларини оқлаб:

– Мактаб директори Одилов журналга “Забони модари” деб ёзиб қўйган экан, мен ҳам унга ўхшатиб “Забони география” деб ёзиб қўйибман-да. Агар хато ёзиб қўйган бўлсам кечирим сўрайман, – дебдилар. Шунда текширган комиссия аъзоси “Забони география” иборасининг мазмунини тушунтириб берибди. “Забони модари” дегани ўзбекчасига “Она тили” дегани. Мактабда шундай фан ўқитилади. “Забони география” дегани эса “География тили” дагани. Ахир мактабларда бундай фан ўқитилмайди-ку.

Бу гапни эшитган мажлис қатнашчилари роса қулишибди. Файзибой домла эса танбехдан кутулиб қолибдилар. Мактабнинг аҳил жамоаси ўз тилларида ўқитувчи етмаган вақтларда ўзбек ўқитувчиларидан фойдаланиб бўлса ҳам болаларга яхши билим бериб келишган. Бир вақтлар ҳали Шамсиқўл мактаби бошланғич мактаб бўлганида ўша мактабдан бизнинг мактабимизга ўқишга келган беш ўқувчи билан бирга ўқиганмиз ва, тан олиш керакки, уларнинг билимлари даражаси бизнинг билимларимиздан сира ҳам паст эмасди. Ҳозир мактабда ўқитувчи муаммоси аллақачон ҳал қилинган.

Бизнинг Абдухолик ака билан мазкур суҳбатимиз бўлиб ўтганига қирқ йилча вақт ўтди. Бу даврда қанча ёмғирлар ёғди-ю, қанча сувлар оқди. Суҳбатдошимнинг вафот этганларига ҳам икки йилдан ошди. Бу давр орасида менга Далихон, Нурбой, Аскарали, Ҳасанбой, Маҳмуджон каби бир неча ўнлаб янги “божа”лар ва Бурҳониддин, Умарали, Юсуфжон каби ўнлаб янги “почча”лар пайдо бўлишди.

Ҳа, Наманган тумани “Ўзбекистон” кишлоқ фуқаролар йиғинига қарашли кишлоқларнинг икки тилда сўзлашувчи бир халқи бир макон устида ва бир осмон остида бир-бирлари билан “божа”лашиб ва “почча”лашиб мустақил Ўзбекистонимизнинг янада гуллаб-яшнаши учун қўлни-қўлга бериб аҳил меҳнат қилмоқдалар ва меҳнатлари гаштини суриб бахтли ҳаёт кечирмоқдалар. Ҳеч шубҳа йўқки, яна қўплаб янги “божа”лар ва “почча”лар пайдо бўлишади.

2007 йил

Ҳодиршуга Абдулқадир

ҚУРУҚ ТУҲМАТ

(Воқеий ҳикоя)

Ок ер кишлоғидаги яқинларимдан бири эрталабки намоздан кейин худойига чорлаган эди. Белгиланган вақтдан кечикмай меҳмонга бордим. Хонадон сохибининг уйида меҳмонлар, даҳлизида эса мезбонлар ўтиришди. Ёшим катта бўлгани учун мени бошқа тенгдошларим қатори уйга, уйнинг тўрига ўтказишди. Таомилга кўра ўтирганларни безовта қилмаслик учун тўрида ўтирадиган кексаларнинг ўз хурматини саклайдигани маросимларга бошқалардан аввалроқ келишади ва биз ҳам шундай қилган эдик.

Бошқа меҳмонлар келишгунча турли мавзуларда суҳбатлашиб ўтирдик. “Тадонинг душмани – гадо, подшонинг душмани – подшо” деганларидек, меҳмонларнинг баъзилари масжид имоми ёрдамчисининг “баъзи” ишлари ҳақида гапириб кетишди. Айтишларича, у ва унинг яқинлари халқдан йиғилаётган пулларнинг бир қисмини ҳукуматга топширмаётган эмиш, эски палос ва кўрпачаларни уйларига олиб кетишган эмиш ва ҳоказо.

У аслида имом ёрдамчиси ҳам эмас. Имом шаҳарлик бўлгани учун беш вақт намозга кишлоққа келиб имомгарчилик қила олмайди. Шундай пайтларда “имом ёрдамчиси” деб аташаётган йигит масжидда имом ўрнига ўтиб туради.

Мен уни ёшлигидан биламан. Оиласи катта холамга қўшни бўлиб яшаарди. У мендан чамаси уч ёш кичик ва холамнинг уйларига борганимда кўпинча бирга ўйнар эдик. Унинг катта момоси, отаси ва ўзи ҳалол ва художўй кишилар эди. У катта бўлгач, институтда ўқиди ва мактабда ўқитувчилик қилди. Шу касби билан ишлаб нафақага чиқди. Рўзғори ҳамма меҳнат билан кун кўраётган ўртача хонадонлардан сира фарқ қилмас эди.

Имом ёрдамчиси ҳақидаги бундай гаплар менга ёқмади – қуруқ туҳмат бўлиб кўринди ва шу суҳбат асносида сезгир меҳмонларга бу гапларнинг туҳмат эканлигини билдириб қўймоқчи бўлдим.

– Тўғри айтасизлар. Мен ҳам иккита шунга ўхшаш ишга гувоҳман. Эсимда, ёшлигида доим холамнинг ховлиларидан бодринг кокиларини ўғирлаб турар эди. Яна бири – яқингинада юз берган. Бир куни эрталаб ишга кетаётган вақтимда масжид

Қўйишнинг ёрдамчиси

қаршисидаги кўчадан бир эркакнинг қозон кўтариб кетаётганини кўрган эдим, – дедим.

– Ана кўрдингизми? Қонида бор-да. “Ўрганган кўнгил – ўлтирса қўймас” дейди доно халқимиз, – деди гапларимнинг мазмунига эътибор ҳам бермай жонланиб кетган суҳбатдошларимдан бири. Шу мавзудаги суҳбат биров давом этгач, яна меҳмонлар кела бошлади ва суҳбат узилиб қолди. Кейин суҳбатимиз бошқа мавзуга кўчди.

Ойлар ўтди. Бир куни “имом ёрдамчиси” намоздан кейин масжиддан тарқалаётганимизда мени ёнига чақирди ва мендан уни иғво қилганим учун хафа бўлганини айтди. Мен суҳбатдаги гапларимни бундай тарзда қабул қилинишини сира қутмаган эдим, унга ўзимни ҳақ эканлигим ва уни асло иғво қилмаганимни тушунтирмоқчи бўлдим. Сўзларимни унга қай даражада етказишганиларини билиш учун ундан нима деб иғво қилганимни сўрадим. У менга унинг ҳақида нима деган бўлсам айнан шуларни гапириб берди. Мен қулгудан ўзимни сира тўхтата олмадим. Менинг тўхтовсиз қулишларим унга мазах бўлиб туюлди шекилли, ранги бўзариб кетди.

– Ҳа, тўғри-да. Эсингиздами ёшлигингизда холамнинг ховлиларидан бодринг қоқи ўғирлаганингиз? Ахир ўйлаб кўринг. Умрингизда бодринг қоқини кўрганмисиз? Кўрмагансиз. Сиз эмас, биз ҳам кўрмаганмиз. Бодрингдан ҳеч ким қоқи қуритмайди-ку. Агар бодринг қоқисини кўрмаган бўлсангиз, ундан қоқи қилинмаса, демак, ўғри эмассиз. Ахир бодрингдан қоқи қилинмаса нимани ўғирлайсиз? Масжиддан қозон ўғирлаш масаласига келсак, бўлса бўлгандир. Лекин мен сизни эмас бир эркак кишини қозон кўтариб кетаётганини айтганман. Ўзингиз ўйлаб кўринг. Мен шу ёшга кириб бирон масжидда қозон сақланганини кўрмаганман. Агар масжид овқат пишириладиган жой бўлмаса ва қозон сақланмаса қандай қилиб сиз қозон ўғриси бўласиз?

Имом ёрдамчиси биров сукут сақлагач, хохолаб қулиб юборди ва менга:

– Раҳмат сизга. Сиз ўз “тўхмат”ларингиз билан менинг ҳақимдаги иғволарнинг ҳаммасини қурук тўхматга айлантириб юборибсиз. Шунини аввалроқ ўйлаб кўрмаганимни қаранг. Узр, мендан ўтибди, – деди.

Мен унинг сўзлари билан бирга кўзларида ҳам миннатдорлик туйғусини сездим.

2007 йил

Содиқшарда Абдуллаев

БИРИНЧИ МАОШ

(Воқеий ҳикоя)

Пахта йиғим-терими даврида институт ижтимоий кафедралари ўқитувчиларини қайси факультетда талабалар отрядига раҳбарлик қилиш учун ўқитувчилар етишмаса, ўша факультетта ишга жўнатишар эди. Талабалар теримда бошидан охиригача, ўқитувчилар эса навбат билан иштирок этишарди. Пахта штаби менинг филология факультетида иккинчи навбатда иштирок этишимни режалаштирган эди. Режага кўра мен белгиланган куни тушгача отрядга етиб боришим шарт бўлиб, мен ўрин алмаштираётган ўқитувчи кечасига колмасдан уйига етиб олиши лозим эди. Шунинг учун уйдан эрта тонгда йўлга чиқдим.

Ҳозирги Мингбулоқ (собик Задарё) туманидаги Гигант колхози бўлимларидан бирига жойлашган факультет пахта штабига ўз вақтида етиб келдим. Штабда мени институтдаги собик ўқитувчим кутиб олди. Мен режамни айтдим. Ўқитувчим менга:

– Бахтли йигитсиз-да. Сизга биринчи иш кунингизданок ярим кунга дам бераман, – дедилар.

Кейин менга териладиган пахта майдони тугаб қолгани учун ҳамма талабаларни битта бригада даласига ишга олиб кетилгани ва алмашиш вақти етган ўқитувчилар уйларига эрталаб жўнаб кетишгани, менинг отрядга бугун боришим шарт эмаслигини таъкидладилар. Сўнгра мени катта тол сояси остидаги кўрпачалар тўшалган тахта сўрига дам олишга таклиф этдилар. Талаба қизлардан бири бизга чой олиб келди.

Такдир такозоси билан суҳбатдошим менга форс тилидан дарс берганлар, мен эса уларнинг қизларига иқтисодиёт назарияси фанидан дарс берган эдим. Муҳайё гуруҳлардан бирининг сардори эди. Ўқитувчимдан:

– Домла, менинг собиқ талабам қалайлар? – деб сўрадим.

– Талабангиз, Худога шукур, ғоят бахти бекамлар. Мактабда ишляптилар. Ажойиб хонадонга келин бўлганлар. қудаларимиз ҳам, куёвимиз ҳам киши ҳавас қиладиган, бағри кенг инсонлар. Келинг, бекор ҳам ўтирибмиз, улар ҳақидаги бир воқеани сизга мактаниб гапириб берай, – дедилар. Мана ўқитувчимнинг айтган ҳикоялари.

Хайриятнинг ёрдаши

...Муҳайё пединститутнинг математика факультетини тугатгач, талабаларни ишга жойлаштириш хайъати унга шаҳар мактабларидан бирида ишлаш учун йўлланма берди. Ҳали иш бошламасдан уни куёвга узатишди. У ғоят бахтли эди – олий маълумотли мутахассис, ўзи танлаган хонадоннинг эрка келини, иши тайин, энг муҳими, ўзига ёққан йигитга турмушга беришди. Ҳа, ҳақиқатда унинг бахти бекам эди.

Август ойининг биринчи кунини Муҳайёнинг хотирасида умрбод сақланиб қолди – шу кун иш бошлади. Ҳали мактабда ўқиш бошланмагани учун ўқитувчилар ўзларини, хоналарини ва мактабни янги ўқув йилига тайёрлаш билан шуғулланишарди. Август ойининг охири кунларидан бирида ўқитувчилар хўжалик ишлари мудирини хонасига йиғила бошлашди – маош беришар эмиш.

Муҳайё рўйхатдан фамилиясини топди, унинг қаршисидаги рақамга қаради ва шошилмай имзо чекди. У бу ишни атайлаб, хотирасида муҳрланиб қолиши учун шундай шошилмай бажарди.

Иш вақти тугаб Муҳайё уйига жўнади. Салқин йўлқадан одимлаб уйига борар экан, биринчи маошини нима қилишни ўйлаб қолди. «Албатта, болалигимдан тарбиялаб катта қилишган ва тўрт йил институтда ўқитган ота-онамга бераман-да. Бувимчи, биринчи маошни хонадоннинг энг кексаси ва энг мўътабарига бермайманми? Турмуш ўртоғим-чи? Қайнона-қайнотам-чи?» деган саволлар унинг кўнглидан ўтди. Шу хаёллар билан бир қарорга келиб улгурмай ҳовлисига етиб келганини сезмай қолди.

Ҳовли айвонида қайнотаси китоб ўқиб ўтирар эди. У узок йиллар турли ишхоналарда ҳисобчи бўлиб ишлаган, ҳозир эса – пенсионер. Муҳайё отасига:

– Ассалому алайкум, ота, – деди.

– Ва алайкум ассалом, она қизим. Чарчамай келаяпсизми? – дея қарши олди қайнотаси.

Муҳайё сумкачасини очди ва биринчи маошини қайнотасига узатди. Қайнотаси келинининг қўлидан пулни олиб кўрпача устига қўйди ва топгани тўю томошоларга буюришини Аллоҳдан тилаб узок дуо қилди. Сўнгра пулни келинига қайтариб бераётди:

– Она қизим, ўзи емаганини сизга едириб, ўзи киймаганини сизга кийдириб катта қилишган, тўрт йил институтда ўқитган отангиз, онангиз, қолаверса, бувингиз борлар. Биринчи маошингизни ўшаларга бериб бир хурсанд қилинг, – деди

қайнотаси. Муҳайё пулни қайтариб олгиси келмади. Қайнотаси эса уни келинининг очик сумкачасига солиб қўйди.

Муҳайё пулни кўтариб уй ичида дам олаётган қайнонасига олиб борди ва қайнотасининг гапларини унга гапириб берди.

– Аба, сиз олинг, – илтимос қилди у.

– Қизим. Уйимиздаги тартибни биласиз-ку. Биз отангизнинг гапларини икки қилмаймиз. Тўғри айтибдилар. Уларнинг айтганларини бажаринг, – деди буйруқ оҳангида қайнонаси келинига.

Эри ишдан қайтиб овқатланиб бўлгач, Муҳайё унга қайнотаси ва қайнонаси билан бўлиб ўтган воқеаларни гапириб берди ва сумкачасидан пулни олиб унга тутқазди. Пулни олишга эри ҳам рози бўлмади ва катталарнинг ишларини у ҳам маъқуллади.

Орадан икки-уч кун ўтгач, якшанба куни келин-куёв Муҳайёнинг уйларига боришди. Меҳмонлар учун дастурхон ёзилди. Ҳамма дастурхон атрофига тўплангач, Муҳайё қайнотаси ва қайнонаси билан бўлган воқеаларни ўтирганларга сўзлаб берди ва сумкасидан маошини олиб отасига берди. Отаси пулни қўлига олди, қанчалиги билан қизиқди, қўлини очиб қизини «Топганинг тўю-томошоларингга буюрсин» деб дуо қилди. Отанинг дуосига ҳамма қўшилди. Сўнг дона-дона қилиб:

– Қизим, кулоғингизга қуйиб олинг. Одамлар иш ҳақисини ўз рўзғорига ишлатишади. Сиз энди бизнинг қизимиз эмассиз, аксинча меҳмонимизсиз. Халқимизнинг «Чиқарган қиз – чийдан ташқари» деган мақоли бор. Энди сиз ҳақиқий ота-онангизни топдингиз. Уйингиз ўзингизга буюрсин ва топганингизнинг бир сўмини ҳам бизга олиб келманг. Мана бу пулингизни ҳам отангизга олиб бориб беринг, – деди қизига.

Муҳайё отаси қайтариб берган пулни сумкачасига солиб қўйди. Ўз уйига қайтгач, бўлган воқеаларни қайнотасига гапириб берди. Қайнотаси келинининг гапларини эшитгач:

– Олийҳиммат қудаларимга раҳмат. Энди қизим, маошингиз бизники бўлди. Уни онангизга беринг, – деди. Муҳайё маошини қайнонасига олиб кириб берди.

Эртаси куни нонуштадан кейин Муҳайёнинг қайнонаси ўғлига буюриб уйдаги токчага металл сандиқча қўйдирди. Сандиқча Муҳайёнинг уйда, аммо калити қайнонасининг чўнтагида сақланарди. Шунинг учун Муҳайё унда нима борлигини билмас эди.

Ойлар ўтди. Ҳар ойда Муҳайё маошини кайнонасига топшираверди. Келгуси йили ёз кунларининг бирида уларнинг уйларида худойи ўтказилди. Маросим тарқалгач, кайнотасининг таклифи билан қудалар ховли ўртасидаги айвончада тўпланишди. Муҳайёнинг кайнотаси:

– Ҳурматли қудажонларим. Биз, эр-хотин, сизлардан бемаслаҳат бир иш мўлжаллаб қўйган эдик. Энди уни сизларга айтиш вақти келди. Қизим, онангиздан сандикчанинг калитини олиб, ичидагиларини бизга олиб чиқинг, – деди.

Муҳайё темир сандикчани биринчи марта очди ва бир даста тахлаб қўйилган пулларни кўрди. Уларнинг таҳини бузмай кайнотасига олиб келиб берди. Бўлақларнинг ҳар бири қоғозларга дид билан ўралган ва ҳар бир ўрамнинг устига ой ва рақамлар ёзиб қўйилган эди. Уй соҳиби – Муҳайёнинг кайнотаси пулларни ўтирганларга кўрсатиб:

– Мана, қизим Муҳайёнинг ишлаб топган пуллари, қудажонларим. Шу пулларга битта гилам олиб, қизимизнинг деворига осиб қўймоқчимиз. Нима дейсизлар? – деди. Муҳайёнинг отаси:

– Қуда бува. Муҳайё сизнинг қизингиз. Топганлари ҳам сизларники. Истаганингизча сарфлайверинг, – деди. Ҳамма отахоннинг фикрини маъқуллади. Муҳайёнинг кайнотаси:

– Қани, қуда бува. Фарзандларимизни бир дуо қилинг-чи, – деди. Муҳайёнинг отаси узок дуо қилар экан, қудаларининг ўтганларига Аллоҳ таолодан имон сўради, қудаларига узок умр ва фарзандларига бахту саодат тилади.

Муҳайёнинг кўзига кайнота ва кайнонаси янада ҳурматлироқ бўлиб кўришиб кетишди. У сўрини айланиб ўтиб аввал кайнотасини, кейин эса кайнонасини кучоклаб раҳмат айтди ва кўзида қувонч ёшлари кўринди.

Устозимнинг ҳикояларини мароқ билан тинглар эканман, у кишидан сўрадим:

– Домла. Бундай ажойиб қудаларни қандай топгансиз?

– Биз уларни эмас, улар бизни топишган. Энди, укагинам, Аллоҳ сизга ҳам қудали-андали бўлишни насиб этсин, бир нарсани ёдингиздан чиқарманг. «Саломга яраша алик» дейишади. Агар қудаларингиздан яхши муносабат кутсангиз, уларга аввал сиз яхши муносабат кўрсатинг. Қудаларни яхши қиладиган таъсир уларга сиз кўрсатаётган яхши муносабатингиздир.

Кўнглимга куйидаги рубоий келди:

*Таъсирга акс таъсир борлиқ қонуни,
Муносабат чоғи унутма бунни.
Бировнинг меҳридан умидвор бўлсанг,
Аввал меҳринг билан сийлагин уни.*

2008 йил

САЙЁРА

Воқеий ҳикоя

Ҳаётимда сира ҳам учрашмаган, аммо матбуот орқали таниганим оила соҳибаси, меҳрибон она, шифокор, сиёсатчи, энг муҳими, ўзбек мумтоз қўшиқларининг такрорланмас ижрочиси Сайёра Ҳақназаровага бағишлайман.

**Муҳаббат қай қалбни айлади макон,
Унинг соҳибини этар чин инсон.**

Сайёра Пирназаровна навбатдаги операцияни тугатиб хонасига ҳорғин кириб келди ва креслога ўтирди. Операция тугади. Яна битта тирик жон ўлим чангалидан сақлаб қолинди. У пиёлага кўк чой куйиб ичди ва бошини креслонинг суянчигига кўйиб кўзини юмди. “Эй, тангрим. Яна битта одамни ўлим чангалидан қутқариб қолдик. Тўрт мучамни соғ яратганинг ва менга теран ақл берганинг учун ўзингга минг шукр”, – деди у. Сайёра травматология бўйича водийда таникли мутахассис, тиббиёт фанлари номзоди, доцент, клиникада бўлим мудир. Минглаб мураккаб операцияларни ўтказган ва деярли барчаси муваффақиятли якунланган. Унинг беморларга ёқадиган ажойиб одатлари бор – ҳар бир беморга самимий муомала қилар ва ширин сўзлари билан кўнглини кўтарар, унинг касаллигини худди аудиторияда маърузачи устозлари талабаларга қандай батафсил ва эринмай тушинтирган бўлса, у ҳам шундай тушунтириб берар эди.

Шу пайт телефон жиринглаб қолди. У гўшакни кўтарди.

– Ассалому алайкум, Сайёра Пирназаровна. Сизни Намангандан безовта қиляпмиз. Яхшимисиз? – деган овоз эшитилди.

Ҳаётимда энг муҳими

– Раҳмат, эшитаман.

– Сизга бемор жўнагаяпмиз. Ахволи жуда оғир. Тошкентдан мутахассис чақирган эдик, беморни сизнинг клиникангизга жўнатишимизни айтишди. Шунинг учун огоҳлантириб қўяйлик деб телефон қиляпмиз.

– Раҳмат, огоҳлантирганингиз учун.

Андижон тиббиёт институти клиникаси травматология бўлими шифокорлари навбатдаги операцияга тайёргарлик кўра бошлашди. Сайёра Пирназаровна оғир операция олдидан тоза ҳаводан нафас олиш учун клиника ҳовлисига чиқди ва тарвақайлаган дарахтнинг остидаги ўриндикка ўтирди. У ҳар сафар оғир операция олдидан шу жойда ўтирар ва Яратгандан омад сўрар эди. Ярим соатча вақт ўтгач, ҳамширанинг:

– Сайёра Пирназаровна, сизни чақиришаяпти, – деган овози эшитилди.

– Раҳмат, қизим. Мана кетаяпман, – деди у ва вазмин кадамлар билан клиника биносига кириб кетди.

Операция учун ҳамма нарса мухайё. Шифокорлар Сайёра Пирназаровнани кутишар эди. У операция хонасига кириб беморга яқинлашди. Уни кўрди-ю авзойи бузилиб, турган жойида қотиб қолди. Бемор таниш эди. Сайёра унинг юзини миллион кишининг орасидан ҳам сира адашмай таний олади. Соқоллари остидан Усмон уриб қолдирган тиртиқлар шундай кўриниб турибди. Бу бошига не-не кулфатларни солган ўша лаънати Аҳмаднинг башараси эди. Сайёра бу беморни даволаш у ёқда турсин, унинг юзига қарашга ҳам хазар қиларди. У биров серрайиб тургач:

– Бошладик, – деди.

Гиппократ қасами Сайёра қалбидаги ғазаб ва нафратдан кучлилик қилди. Операция бошланди. Аммо Сайёра ўтмиш хотираларидан ўзини сира чалғита олмади. Кино тасмаси тасвирларидагидек бошидан ўтган воқеалар қайта жонланаверди.

* * *

Наманган. Тиббиёт билим юрти ҳовлиси абитуриентлар билан тўла. Қабулнинг сўнгги куни бўлгани учун ҳамма ҳужжат топширишга ошиқади. Сайёра ҳам ҳужжатларини шу куни топшириши шарт. Агар уларни бугун топшира олмаса, келгуси йили ким билади, нима бўлади? Уни келин қилиш орзусида

уйларига совчи бўлиб келаётганлар озмунчами? Ота-онасининг розилик бериб юборишларидан Сайёранинг ўқиш нияти зўр-базўр тутиб турибди. Ким билади, балки у талаба бўлишдек муқаддас орзуси амалга ошишидан маҳрум бўлиб қолиши ҳам мумкин. Уни қийнаётган яна бир ташвиш – Учқўрғонга қатнайдиغان автобуснинг сўнггисига улгуриши керак. Агар улгурмаса бу нотаниш шаҳарда қаёққа боради?

Шу хаёллар билан хомуш ўтирган Сайёранинг кўзи қаршисидан қабул хайъати томон келаётган Усмонга тушди-ю кўнгли ёришиб кетди ва беихтиёр бор овози билан “Усмон ака!” деб бақриб юборди. Нотаниш шаҳарда қиз боланинг исмини айтиб чақирishi Усмонга ғайриоддий туюлди ва юзлаб абитуриентлар орасидан чақирган кизни излай бошлади. Буни сезган Сайёра яна:

– Усмон ака, мен бу ердаман, – деди.

Бу сафар унинг товуши пастроқ, аммо ғоят ёқимли жаранглади. Усмоннинг кўзи Сайёрага тушди ва қутилмаганда бекиёс катта бойлик топиб олган кишидек қувониб кетди.

Усмон – Сайёранинг ҳамшаҳри. Бир мактабда ўқишган. Сайёрадан уч синф юқорида ўқир эди. Унинг келишган қомати, спорт билан мунтазам шуғулланиши, мактаб жамоасига ғалабалар келтириши, қувноқлиги, аъло баҳоларга ўқиши кўп қизлар қатори Сайёрага ҳам ёқарди.

Одатда мактабнинг қуйи синф ўқувчилари юқори синф ўқувчиларини яхшироқ билишади. Аммо юқори синф ўқувчилари яхши биладиган қуйи синф ўқувчилари ҳам бўлади. Улар орасида спорт ва бадий ижод билан шуғулладиганлар ажралиб туради. Сайёра ҳам шулар жумласига кирарди. Мактабнинг бирор тантанаси унинг қўшиғисиз ўтмас эди. Мактаб волейбол командасининг фаол ўйинчиси, жуда гўзал бўлмаса ҳам, ҳар ҳолда кўҳликкина эди. Расми аълочилар тахтасидан сира тушмасди. Бундай қизлар ҳамиша йигитлар эътиборида туради.

Усмон ҳам Сайёрани яхши кўрадиган йигитлардан бири эди. Аммо йигит-қиз ўртасидаги муносабатлар ҳали муҳаббат даражасига ўсиб етмаган, оддийгина ҳавас эди. Шунинг учун бўлса керак, Усмон мактабни битирганидан кейин улар сира учрашишмади. Усмон уч йил ҳарбий хизматда бўлди. Такдир иккисини Наманганда яна учраштирди.

Абитуриентлар оралаб Усмон Сайёра томон, қиз эса у томон

Сайёра ва Усмоннинг ўзгараётган ҳаёти

юра бошлашди. Оралик икки кадамча қолгач, Усмон:

- Ассалому алайкум, Сайёра, – деди.
- Ва алайкум ассалом.
- Бу ерда нима қилиб юрибсиз?
- Хужжат топширяпман. Ўзингиз-чи?
- Мен ҳам хужжат топширяпман.

Усмоннинг жавобидан Сайёра янада шодланиб кетди. Усмон Сайёрага хужжат топшириш учун кеча рўйхатга ёзилиб кетгани ва навбати яқинлашиб қолганини айтди. Сайёра ҳам кеча навбатга ёзилиб кетган, унинг навбати Усмоннинг навбатидан анча орқада эди.

– Сайёра, юринг сал салқинроққа ўтайлик, – таклиф қилди Усмон.

– Кетдик.

Улар абитуриентлар томонидан эгаллаб олинган дарахтлар соясидан ўзларига жой кидира бошлашди ва қабул ҳайъатидан узокроқ дарахт остидан жой топишди. Ёзги қуёш ҳаммани сояга ҳайдайди. У Усмон ва Сайёрани ҳам бир-бирларига яқинлаштириб қўйди.

Йигит ва қиз ҳеч қачон бир-бирлари билан бу қадар яқин туришмаган эди. Икковлари ўтган-кетган воқеалардан суҳбаллашиб туришди. Усмон Сайёрага мактабни битирган йили ўқишга кира олмагани, сўнг ҳарбий хизматга чақирилгани ва Россиянинг шимолида хизматни ўтагани, ҳарбий хизматнинг машаққатлари, қувончлари, оғир атлетика билан шуғулланиб, мусобақаларда қатнашгани ҳақида сўзлаб берди.

“Ҳа. Усмоннинг спорт билан шуғуллангани шундоқ кўриниб турибди, – кўнглидан ўтказди Сайёра. – Худди Алпомишга ўхшайди”. Унинг кўзига Усмоннинг бўйи новчароқ, гавдаси эса каттароқ кўринди. Осиёча кўнғир кўзлари, бошининг олд қисмидагина қолдириб янги олдирилган сочи, қалин лаблари Усмонга шундай ярашиб турардики, Сайёра ундан ўзига ёқмайдган бирон бир белги топмади.

Усмоннинг назарида Сайёра мутлақо бошқача бўлиб кўринди. У тўлишибди. Аввалги шаддодлиги йўқ. Шошилмай юрадиган ва шошилмай гапирадиган бўлиб қолибди. Юзлари пишган олмани эслатади – юмалок, оппоқ юзининг ёноқлари қизғиш, қошлари ўсма тортилгандек коп-қора, сурма қўйилгандек қорамтир кабоқлари кўзларининг қоралиги билан уйғун, кўнғир ва узун

сочлари оёқлари билан ўйнашаётгандек тебранади. Усмон Сайёрага аввалроқ эътибор бермагани учун ўзини койигиси келди ва хаёлига ҳарбий хизматни ўтаётган пайтида бир ўртоғи жўнатган ғазал келиб қолди.

Мактаб ўқувчиларининг шеърлар битилган ён дафтарчалари бўларди. Дафтарча “Ўзбекистон” радиоси орқали куйланадиган ва бошқа кўшиқчилар айтадиган ашулалар матнлари билан тўлдирилиб бориларди. Усмон бу одатини ҳарбий хизмат даврида ҳам тарк этмади. Энди унинг дафтарчасидан муҳаббат ҳақида ёзилган талай шеърлар ҳам жой олган эди. Унда шеърятга муҳаббатни мактаб адабиёт ўқитувчиси уйғотган. Хизмат пайтлари улардан ўзига ёққанларини хиргойи қилиб юрарди. Мана унинг хаёлида қолган ўша ғазаллардан бири. Усмон ҳозир мазкур ғазални эслар экан, шоир тахаллуси ўрнига ўзининг номини қўйиб кўрди:

*Кўзим олди кўзима қомати жонон кўринур,
Чехраси нур таратувчи шами жаҳон кўринур.*

*Сурма қўйгандек қабоғи, лилға тўйгандек қоши,
Кўзининг қоралиғи, воҳ, қора уммон кўринур.*

*Қоши ёйин остида киприклари гоҳ-гоҳ учиб,
Жисму жоним сайд этарга мисли пайкон кўринур.*

*Қаҳ-қаҳ отиб қулганида шодланиб, завққа тўлиб,
Оғзининг ҳолати гўё гули хандон кўринур.*

*Қоматиға мутаносиб икки дуркун кўкрағи
Меҳр тафтиға макону тафтға кон кўринур.*

*Бўйи бирла баҳслашувчи ўрим-ўрим сочлари
Бўйи жаннат таратувчи мисли райҳон кўринур.*

*Англа, Усмон, вақт ганимат, ёр билан даврон сур,
Ёрдан айру ўтган умринг сўнг пушаймон кўринур.*

“Сайёрани ёрим деб ҳисоблаяпсанми ўзингча? Қандай қилиб сенинг ёринг бўлсин? Ахир унга ҳали муҳаббат ҳам изҳор этмагансан-ку. Нима, сен севаман десанг, у эргашиб

кетаверадимми? Балки севган йигити бордир. Хаёлпарастлик ҳам эви билан-да”, деган фикрни кўнглидан ўтказди Усмон.

Аввал Усмон, бирон соатлардан кейин Сайёра хужжатларини қабул ҳайъатига топширишди ва елкаларидаги тоғ ағдарилгандай бўлиб, Чорсу автобус бекатига шошилишди. Афсус, бекатда на автобус, на йўловчилар кўринар эди. Усмон автобусни билиш учун бекат биносига кириб кетди ва қайтиб чикиб, Сайёрага Учкўрғон автобуси ўн беш дақиқа аввал жўнаб кетгани, бошқа автобус бўлмаслигини айгди.

Икки ҳамшаҳар нима қилишларини ва қаёққа боришларини билмай бироз гангиб қолишди. Сўнг Усмоннинг таклифи билан меҳмонхонага борадиган бўлишди. Улар жой олиб кўйиб, кейин овқатланамиз деб маслаҳат қилишди. Меҳмонхонага киришгач, «Место нет» деган ёзувга кўзлари тушди. Усмон ёзувга ишонмай жой сўраб администраторга мурожаат қилди. У эса кўполлик билан:

– Что, не видите? – деб тўнғиллаб берди.

Усмоннинг тарвузи кўлтигидан тушди. Бироз фурсат ўтгач у яна, бу сафар ялинганнамо оҳангда, ўзларининг аҳволларини тушунгирди ва уларга жой беришини рус тилида ўтиниб сўради.

Администратор:

– С удовольствием отдала б место. Но, поймите, их у нас просто нету, – деди катъий оҳангда. – Но могу дать вам хорошего совета. На юге города есть колхозная гостиница. Там всегда бывают свободные места.

Иккаласи ноилож ва хомуш кўчага чиқишди. Администратор аёлнинг маслаҳати бўйича колхоз меҳмонхонасига олиб борадиган йўл бекатини қидириб кетишди. Улар шаҳарнинг истироҳат боғини оралаб Исфархон мавзеси бозори рўпарасидаги бекатга етиб келишганида, атрофга қоронғи туша бошлаган эди. Йўловчилар транспортни кўп кутишмади. Қаршиларидан устига брезент қопланган «ГАЗ-67» русумли енгил машина келиб тўхтади ва хайдовчи:

– Қаёққа борасизлар? – деб сўради.

– “Ленинград” колхозининг меҳмонхонасига, – деди Усмон.

– Кетдик, чиқинглар.

“Шаҳар шаҳар-да, соатлаб транспорт кутадиган Учкўрғон-Наманган йўли эмас. Бир пиёла чой ичгунча вақт ўтмади-ю транспорт тайёр” деган фикр Сайёранинг кўнглидан ўтди. Усмон

машинанинг орка ўриндиғига чиқиб ўтирди ва Сайёра машинага кўтарилишда қийналиб қолганини кўриб, унга кўлини узатди. Сайёра шеригининг кўлидан ушлаб машинага чиқиб олди ва унинг ёнига ўтирди. “О кўллар. Бирам юмшоқ ва ёқимли. Усмоннинг кўллари-чи? Штанга кўтариш, кетмон, белкурак, бешлик билан килинган меҳнатларда дағаллашиб, кадокка айланиб кетган” кўнглидан ўтказди Усмон.

Усмон ҳеч қачон Сайёра билан бу қадар яқин ўтирмаганди. Сайёранинг елкаси унинг елкасига тегиб турибди. Сочлари бетининг ёнгинасида. Ундан бирам ёқимли бўй таралар эдики, у бундай ёқимли ҳидни умрида хидламаган эди. “Ажабо, ниманинг бўйи экан. У на бирон бир упу, на бирон бир атир бўйига ўхшар эди. Гўё

Бўйи бирла баҳслашувчи ўрим-ўрим сочлари

Бўйи жаннат таратувчи мисли райҳон кўринур.

Ҳа. Жаннатнинг бўйи. Қани энди шу бўй унинг димоғига бир умр роҳат бағишлаб турса”. У Сайёранинг сочини қатиқ билан ювгач, қалампирмунчоқ ивигилган илиқ сув билан чайиб олиш одатидан беҳабар эди.

Ҳайдовчи йўловчиларга бир назар ташлади-ю, машинасини юргизди. Машина тош тўкилган нотекис йўлда силкиниб-силкиниб бораркан ҳайдовчи:

- Қаердансизлар? – деб сўради.
- Учкўрғонданмиз, – жавоб берди Усмон.
- Шеригингиз кимингиз бўлади?
- Ҳамшаҳарим.
- Жуда соз.

“Жуда соз. Хотини ҳам, синглиси ҳам эмас, етти ёт экан”, кўнглидан ўтказди Аҳмад. Ҳайдовчи йўловчиларга яна бир қараб кўйди, шу қарашда унинг нияти бузилди. “Шаҳарда тўй килиб, хотин олиш осон эмас. Ҳайдовчининг топган пулига уйланиш учун уни ўн йиллаб йиғиш керак. Борди-ю биронта кишлокнинг содда қизини кўлга тушириб ўзиники қилиб олса, қизнинг номусли ота-онаси ўз ёнидан тўй қилиб бериб бўлса ҳам қизларини Аҳмадниқига келтириб беришади. Бугун йиллаб орзу қилган режаси амалга ошадиган кунга ўхшайди. Халқда “Аз карнайчи як дуд” деган гап бор. Бир уриниб кўрай-чи. Балки бирон иш чиқиб қолар”, режалаштирди Аҳмад.

Аҳмад отасиз ўсган. У бешинчи-олтинчи синфларда ўқиб

юганидаёқ онасига итоат қилмай қўйганди. Яхши ўқиш ўрнига дарсларга бормай, умрини Исфархон бозорида ўтказар, кунгабоқар уруғи, курут, лезвие ва ҳоказолар сотиб пул топарди. Кейинчалик дарсларга деярли қатнамай қўйди. Онаси қанча югуриб-елмасин ўғлини мактабга боргиза олмади. Синф раҳбари ва мактаб жамоасининг ҳаракатлари ҳам зое кетди. Онаси тақдирга тан берди, шекилли, ўғлини тергамай қўйди. “Ҳар ҳолда у меҳнат қилаб пул топяпти. Топгани рўзгорга барака киритаяпти”, дея ўзини овутди она.

Аҳмад еттинчи синфни тугатгач, ўқишга бутунлай қатнамай қўйди. Аммо она ўғлининг бозордаги янги-янги хунарларидан беҳабар эди. Аҳмад кўпроқ пул топиш учун бозорга келган чоллар, аёллар ва ўсмирларнинг пулларини ўғирлар, автобусда киссавурлик қилар, бозордаги турли қимор ўйинларига шерик бўлар, кечалари якка йўловчларни шериклари билан тунаб, кийим-бошларини ечиб оларди.

Аҳмад худди отаси каби норғул йигит бўлиб ўса бошлади. Унинг бўйи-бастини кўриб қувонган онанинг кўнглидан бир куни шундай фикрлар ўтди: “Қани энди урушда бедарак кетган отаси эшикдан кириб келса-ю, ўғлининг келишган қоматини кўриб, олам-олам қувонса ва топган-тутганини боласига едириб-ичириб, ўзидек паҳлавон қилиб тарбиялаган хотинига миннатдорлик билдирса”.

Аҳмад улғая бошлагач, маҳалла болаларининг муштлашишларида ҳам қатнаша бошлади. Йиллар ўтиб у муштлашишларнинг фаол иштирокчисига, кейин эса ташаббускорига айланди. Маҳалладошлари энди ундан ҳадиксираб, «Аҳмадjon» деб чақирадиган бўлишди.

Аҳмадjonни ҳарбий хизматга чақиришди ва у Россиянинг совуқ ўлкаларида қурилиш батальонида хизмат қилди. Хизмат даврида ҳайдовчиликка ўқиди ва уч йиллик хизматни юк ташиш билан ўтказди. У хизмат қилаётган жойдаги гугурт ишлаб чиқарадиган корхонада қизлар жуда кўп эди. Деярли барча “қария” аскарларнинг танишган қизлари бўларди. Аскарлар эркинликка чиқишганида улар билан учрашар, уйларида меҳмон бўлишар, танца майдонларида рақс тушишар, бир сўз билан айтганда, хизматни қувноқ ўтказишар эди.

Аҳмад ҳам қизлар билан танишмоқчи бўлди ва ниятини ҳамшаҳрига айтди. Ҳамшаҳри таниш қизи билан бўладиган

навбатдаги учрашувга уни ҳам олиб кетди ва кизнинг дугонаси билан таништириб қўйди. Аҳмад эркинликка чиққанда ўша киз билан учрашиб юрди. Учрашувларнинг бирида таниши ўзи ҳақида сўзлаб берди ва келажакда мединститутга ўқишга кириб, шифокор бўлиш истаги борлигини айтди. Сўнг Аҳмаднинг ўтмиши ҳақида сўраб қолди. Бировни алдашга ўрганмаган Аҳмад ўзи ҳақидаги барча гапларни гапириб берди. Аҳмаднинг гапларини эшитгач киз:

– А какие книги читали? – деб сўраб қолди.

– Книги не читал, – деди Аҳмад.

– Ни одну книгу не читали? – ажабланиб сўради у. – Вы не можете стать моей парой, – деди-ю хайрлашиб кетиб қолди ва учрашувларга қайтиб келмади. Аҳмад бошқа биронта киз билан танишмади.

Хизматдан қайтгач, ҳайдовчилик кила бошлади. Чунки унга энди бозорда иш йўқ эди. Сабаби, Аҳмадни ҳарбий хизмат қайта тарбиялади ва майда-чуйда ўғирлик қилиб қамалишни истамай қолди. Шунинг учун, гарчи у оғир меҳнатга ўрганмаган бўлса-да, шаҳар кинофикациясининг машинасини мина бошлади. Иши унчалик оғир эмас: киноленталарини ижара омборидан олиб кинотеатрларга, кинотеатрлардан олиб яна ижара омборига ташир, бўш вақтларида эса киракашлик қилар эди.

Бир-икки кун бўлди – Усмоннинг кўзлари окшомдан кейин хиралашадиган бўлиб қолди. Тунлари кўзи лампочка ёруғини, ой нурини кўра олади. Бошқа нарсаларни эса гўё борликни туман қоплаб тургандек кўра олмайди. Шунинг учун у окшомгача меҳмонхонага жойлашиб олишга шошилар эди. Ахир нотаниш жойда кўр одамга ўхшаб Сайёрага ўзини етаклатиб юрсинми?

Ҳайдовчи бирон километрча юргач, узр сўраб машинадан тушди ва йўлнинг ўнг томонидаги кичик кўча бўйлаб юриб кетди. Чамаси ярим соатлар ўтгач, ўзи билан икки кишини, ўртоқлари бўлишса керак, бошлаб келди.

Машина йўлда ғизиллаб борар экан, шаҳар тугаб пахтазорлар кўрина бошлади. “Меҳмонхонани шаҳарнинг чеккасида дейишганди. Аммо шаҳар тугаб далалар бошланди-ку. Ҳайдовчи бизни қаёққа олиб кетаяпти? У нега бу йигитларни шерик қилиб олди? Бирон-бир шум нияти йўқмикан?” – деган фикрлар Сайёранинг кўнглидан ўтди ва:

– Ака, қаёққа кетаяпмиз? Меҳмонхона орқада қолиб кетди-ёв, – деди норози оҳангда.

Ўзгиртишнинг ёруғи қандир

– Тўғри айтдингиз, ука. Мана буларнинг жуда зарур ишлари бор экан. Шунинг битказамизу қайтишда сизларни меҳмонхонага ташлаб ўтамиз, – деди бепарво Аҳмад.

Машина пахтазорлар оралиб қишлоққа кириб борди. Қишлоқ дарёнинг ёқасида жойлашган экан. У қишлоқдан ўтиб дарё кечувидан оролга томон юра бошлади. Дарё кечувининг таги шағалли бўлгани ва олд ғилдираклари ҳам торта олгани учун машина сира қийналмай кечувдан ўтди. Чамаси ҳайдовчи бу йўлдан биринчи марта юрмапти. Акс холда ҳеч иккиланмай машинани дарё кечувиغا солмаган бўларди.

Машина атрофи сув билан чегараланган оролчага ўтиб тўхтади. Аҳмад ва унинг ўртоқлари машинадан тушишди. Аҳмад машинани айланиб ўтиб йўловчиларига:

– Қани, тушинлар. Меҳмонхонага етиб келдиларинг, – деди.

Йўловчилар бу таклифдан хангу манг бўлиб қолишди. Усмон ҳеч нарсани кўрмас эди. Унинг қулоқларига оқаятган дарёнинг шовуллаши эшитиларди, холос. У жавоб беришга тараддудланиб турганда, Сайёра хўнграб юборди.

– Сайёра, нима бўлди? Нега йиғлаяпсиз? – сўради Усмон. Сайёра уларни меҳмонхонага эмас, дарё оролига олиб келишганини айтди. Усмон вазиятни энди тасаввур қилди.

– Биз меҳмонхонага борамиз. Ўша ерга олиб бориб қўйинг. Унча машинангиздан тушмаймиз. Йўлкирангизни икки хисса кўпайтириб тўлаймиз, – деди Усмон.

Аҳмадга ҳозир пул керак эмас эди.

– Пулинг керак эмас менга. Гапни кўпайтирмай машинадан туш. Пулни сенга мен бераман. Бирон километр юрсанг, катта йўлга чиқасан ва учраган машинага ўтириб меҳмонхонангга етиб оласан. Қиз эса шу ерда қолади. Биз бу ердан эрталаб қайтамиз, – деди буйруқ оҳангида Аҳмад Усмонга.

Аҳмад Сайёрани кўлидан тортиб, машинадан ерга туширмоқчи бўлди. Сайёра қаршилиқ кўрсатди. Лекин кучи етмади.

Аҳмаднинг буйруғи билан икки йигит Усмонни ҳам машинадан ерга туширмоқчи бўлишди. Усмон машинадан ўзи тушди. У Сайёрани ташлаб кетармиди. Йигитлардан бири Усмонга шаҳар томонни кўрсатиб:

– Қани, туёғингни шикиллат, – деди.

Усмон турган жойида нима киларини билмай ҳайкалдек

Соҳибшаро Абдуллаев

котиб қолди. Фақат Аҳмад Сайёрани оролнинг овлоқрок жойига судрай бошлагач ва у “Усмон ака! Ёрдам беринг” деб додлагач, уни кутқариш учун Аҳмад томон чошиб кетди.

Аҳмад Усмонни мушт билан қарши олди. Мушт зарбасидан гандираклаб қолган Усмонни Аҳмад бўға бошлади. “Яша, Аҳмад. Агар сен менга яқинлашмаганингда шапқур кўзим билан сени қандай топардим. Энди қўлимдан омон чиқиб бўбсан”, деди Усмон ўзига. Усмон Аҳмадни даст кўтарди-ю боши узра айлангириб шағалли тупрокка улоктириб ташлади. Аҳмад ерга гурсиллаб йиқилди ва ўрнидан тура олмай ётиб қолди.

– Сайёра, менга қўлингизни узатинг, – деди Усмон қизга қўл чўзиб. – Қочдик. Сайёра Усмонни осмонида электр нурлари порлаб турган шаҳарга томон етаклади. Аҳмад ётган жойида шерикларига:

– Ушланг лаънатиларни. Полвоннинг онасини Учқўрғондан кўрсатиб қўйинглар, – деб бакирди. Безорилар Усмонни қалтаклай бошлашди. У муштларнинг қаёқдан келаётганини қўра олмагани учун жавоб қайтара олмас ва бошини ҳимояланаётган босқичлардек қўллари билан беркитиб олиб ўзини муштлар зарбасидан ҳимоя қиларкан, Сайёрага “қоч” деб бакирарди.

Сайёра Усмонни ташлаб қочиб кетмади. Аксинса, зўравонлардан уни урмасликларини илтимос қилиб, зор-зор йиғлади. Усмон ўзини ҳимоя қилгач, “онасини Учқўрғондан кўрди” – ҳушидан кетиб ерга қулади. Номардлар уни яна тепкилашди.

Зўравонлар дарё сувида юз-қўлларини ювишди. Шу пайт ҳушига келган Усмон бор кучи билан товуш келган томонга ташланди. Аммо кўкрагига урилган мушт уни дарёга улоқтирди. У оқиб кета бошлади. Сайёра Усмонни қутқармоқчи бўлиб сув томонга югурди. Йигитлар эса уни тутиб қолишди. Усмоннинг жонажон дарёси – Норин уни муштумзўрларнинг қалтаклашларидан, зўравонларни эса Усмоннинг ташвишидан қутқарди.

Ҳали ҳушидан кетмаган Усмон чалқанча ётиб олганича оёқларини сал-сал қимирлатиб дарёда оқарди.

Аҳмад ўрнидан турди ва Сайёрага томон яқинлаша бошлади. Сайёра бор кучи билан зўравонлар таҳдидидан қочиб ўзини дарёнинг шовуллаб оқаётган сувига отди ва шўнғиб кетди. Сайёра сувда шўнғиб борар экан: “Эй Худо! Мени ўзинг асра. Эй она

дарёйим! Мени ўз бағринга яшир. Шу лаънатилар номусимни топтаб беномус бўлиб яшаганимдан кўра ўлганим минг марта аъло”, деди ва гўё сувдан юкорига кўтарилса, уни кидириб келаётган зўравонлар яна тутиб олишадигандек, сувнинг бағрида нафаси бўғилса ҳам узоқ қолиб кетди.

Безорилар ойнинг ёруғида хира кўринаётган дарёга қараб нима қилишларини билмай анграйиб қолишди. Атроф жим-жит. Иккала меҳмон дарёга чўкиб кетди. Қотиллик юз берди. Қасддан одам ўлдирган қотилларга суд ҳукми билан ўлим жазоси кўлланади.

Аҳмаднинг ўртоқларидан бири бирданига муштини ерга уриб жиноятга бошлагани учун уни бўралаб сўка бошлади. Онасини ҳақорат қилгани учун Аҳмад чидамади ва ҳақорат қилган ўртоғига ташланди. Иккинчи ўртоғи уни ушлаб қолди. Аммо ажратган йигитнинг ўзи ҳам қотилликка шерик бўлиб қолгани учун ич-этини еяётган эди. Аҳмад эса қилган ишидан эсанкираб қолди ва нияти одам ўлдириш эмаслиги, ишнинг пачавасини чиқариб, қотилликка қўл урган у эмас, иккала аҳмоқ шериклари эканини айтиб, уларни айблай бошлади. Бу тухматларни эшитган икки йигит Аҳмаддан хафа бўлиб унинг ўзига ҳам, машинасига ҳам қарамай, пиёда шаҳарга жўнаб кетишди.

Сув бағрида маълум муддат шўнғиб боргач, Сайёранинг нафаси бўғила бошлади. У зўравонлар қўлига тушиб қолишдан кўрқиб бор кучи ва тоқати билан сувдан кўтарилмасликка ҳаракат қиларди. Аммо ортиқ тоқат қила олмади ва сувнинг юзига сузиб чикди, тўйиб-тўйиб нафас олди, аланглаб атрофга қаради. Унинг кўзига ойнинг хира нурида оролча ҳам, ундаги йигитлар ҳам кўринишмади. “Худога шукр, меҳрибон Эгам. Сенга минг раҳмат, она Нориним. Мени зўравонлардан асраб қолдинг”, деди ва дарёнинг қишлоқ жойлашган ўнг соҳилига томон суза бошлади. Дарёдан чиқиб, харсанг тошлар устида ўтириб, бироз дам олди. Агар номуси топталганда бошига қандай мусибатлар тушишини кўнглидан ўтказди.

Атроф сокин. Дарёнинг шовуллашидан бошқа ҳеч бир тирик жоннинг товуши эшитилмасди. Ҳеч ким йўқлигига каноат ҳосил қилгач, Сайёра устки кийимларини ечиб сувини сиқди ва буталар устига ёйиб кўйди. Сўнг ўлтириб ўйга чўмди ва ҳали нами қочмаган кийимларини кийиб қишлоқ томон юрди. Қишлоққа яқинлашгач, итларнинг вовуллашлари кучайди. Гўё унинг

Соғинашга Абдуллаев

назарида ҳар бир хонадоннинг ити бору, улар Сайёрани кутиб олишга пешвоздек туюлди. Кўчадаги итлар одамни тишламайди. Аммо, кўпинча, эгалари тишлайдиган итларини ҳам кечаси ечиб юборишади. Ҳар эҳтимолга қарши таёқ топиб олиш керак. Таёқ – итларга қарши қурол.

Сайёра тол новдасидан синдириб олди ва уни ҳасса қилиб кишлокка йўл олди. У кишлоқ одамларининг одатини яхши билади – хаммалари кечаси дарвозаларини беркитиб, эрта тонгдан очиб қўйишади. У ўйланиб ўтирмай дуч келган биринчи дарвозани тақиллатди. Бироз ўтгач, ҳовлидан “Ҳозир” деган товуш эшитилди. Ниҳоят дарвоза очилиб, кекса отахоннинг гавдаси кўринди.

– Ассалому алайкум, отахон, – деди Сайёра.

Мезбон уст-боши ҳўл, сочлари тўзиган ва, энг муҳими, бемаврид келган қизга бир муддат термулиб турди-ю эшикни қарс этказиб ёпиб, уйига кириб кетди. Сайёра тушундики, отахон уни энгилоёк аёллардан деб ҳисоблаб, наҳс босган аёлнинг саломига алик олгиси ҳам келмади. Қани энди Сайёра ўзининг отахон ўйлагандек энгилоёк эмаслигини тушунтириб бера олса. Ахир отахон унинг гапларини эшитиш у ёқда турсин, саломига алик ҳам олмади-ку. Ноилож у навбагдаги эшикни тақиллатди ва хонадон соҳибига кўринмаслик учун ўзини толнинг соясига олди. Эшикни кекса кампир очди. Сайёра:

– Ассалому алайкум, холажон, – деди майин ва илтижоли оҳангда Сайёра.

– Ва алайкум ассалом. Келинг, қизим.

– Холажон. Аввал ҳовлингизга кирайлик, кейин бор гапни айтаман, – деди. У мезбоннинг ёнидан ўтиб ҳовлига кириб олди-ю, ўзини холанинг бағрига отиб, ҳўнграб юборди. Мезбон ҳайрон бўлиб қизни кучоқлади ва кийимининг ҳўллигини сезди. “Нимадир бўлган бу бечора қизга. Ахир шу ҳолатда шамоллаб қолади-ку”, ўйлади ва оналик меҳри билан қизни уйга олиб кирди. Унинг қаршилигига қарамасдан кийимларини ечинтириб олди ва неварасининг кийимларини кийдириб қўйди. Мезбон ёлғиз яшар эди. Неваралари вақти-вақти билан момосинининг уйига келиб хизматларини қилиб кетишарди. Шунинг учун катта неварасининг бир қур кийими шу ерда турар эди.

– Қизим, кун ботмасдан овқатланган эдим. Қорним очиб қолди. Энди чой қўйиб овқатланаман, деб турган эдим, сиз

чакириб қолдингиз. Иккаламиз бирга овқатланамиз, – деди кампир.

Меҳмон ўрнидан туриб электр плита устида кайнаётган сувдан чой дамлади. Мезбон эса дастурхон ёзиб, уни нознеъматлар билан тўлдирди. Овқатланиш давомида Сайёра мезбонга ўзини таништирди ва бошига тушган ишлар ҳақида йиғламсираб сўзлаб берди. Қизнинг ҳикоясини тинглаётган мезбон унинг жасоратига қойил қолиб:

– Яша-е, қаҳрамон қизим. Сувдан кўркмадингми? Дарё суви тошиб, сел келаётган кунлар тугамаган бир вақтда чўкиб кетишдан кўриб қизлар у ёқда турсин, ҳатто йигитлар дарёга тушишмайди. Жасоратингга балли-е, – деди.

– Мен дарёга ўзимни ўлдиргани ташлаган эдим. Умримдан бор экан, сизнинг рўпарангизда ўтирибман, – деди меҳмон.

Овқатланиб бўлишгач, меҳмон дастурхонларни йиғиштирди. Мезбон эса хонага тоғора, сув ва совун олиб кирди.

– Қизим, кийимларингни ювиб, ташқарига ёйиб кўйинг. Эрталаб уларни дазмоллаб янгидек кийиб кетасиз, – деди.

Меҳмон мезбоннинг айтганларини бажарди. Кейин иккаласи ўзларига жой тўшади. Бироз сўзлашиб ётишгач, мезбон уйкуга кетди. Ўзининг ваҳимали ташвишларидан бироз қутулган меҳмоннинг эсига дарёга чўкиб кетган Усмон тушиб қолди. Унинг қалбида икки қарама-қарши туйғу курашар эди – бири номусини сақлаб қолиш қувончи, иккинчиси эса Усмоннинг тақдири. “Усмон дарёда чўкмайди. Сузишни яхши билади. Фақат калтаклар зарбидан ҳушидан кетмаган бўлса бўлди”, кўнглидан ўтказди Сайёра ва эрталабгача кўз юммади.

Эрта тонгда Меҳри хола таҳорат қилиб намозга тутинди. Сайёра эса, худди уйдаги одатидек, ҳовлига сув сепиб, супурди. Нонушта тайёрлади. Сўнгра иккалалари овқатланишди. Дастурхон йиғилгач, Меҳри хола:

– Қизим, сен жой тайёрлаб тур. Мен қўшниникидан дазмол олиб чиқаман, кўйлагингни дазмоллаб оласан, – деди.

Сайёра ўзининг кийимларини ҳам, Меҳри холанинг кийимларини ҳам дазмоллади. “Иш кийими билан хижолат тортмасин” деб меҳмонга тузуккина қарамаган Меҳри хола энди Сайёрага юзланиб қаради. Қаршисида атлас кўйлакли, бўйи-баста ўргача, дўмбоққина қиз турар эди. Кийган кўйлаги тиззасидан бир қарич пастроқда, сочлари эса кўйлаги билан

теппа-тенг. Қора қош, қора кўз, киприклари узун ёқимтой бир киз эди. “Албатта, бу хусну қомат ҳар қандай йигитни ўзига маҳлиё қилиб қўяди-да, қизим тушмагур-ей”, деди хола ўзига.

Сайёра Меҳри хола билан ўз онасидек қучоқлашиб хайрлашаётганда хола ундан:

– Йўл кирангиз борми, қизим? – деб сўради.

– Вой шўрим қурсин. Эсимни қаранг. Пулим билан техникум берган тилхат қоғозини рўмолчамга ўраб қўлимда ушлаб олган эдим. Дарёда оқизиб юборибман, шекилли, – деди Сайёра. Меҳри хола унга пул берди. Сайёра худди кечаги йигитлар уни тутиб олишадигандек ҳадиксираб, хола тушунтирган йўл бўйлаб, бекат томон юрди. Нияти Учқўрғонга бориб Усмоннинг тақдирини билиш эди.

Усмон дарёда анча оқиб борди. Сувнинг совуғи калтакланган қўлларини қимирлатмай қўйди. Аммо оёқ ҳаракатлари енгиллаша борди. Бироз муддат оқиб боргач, гавдаси ерга теккандек бўлди. Гўё сув унинг танасини, она боласини оҳиста бешикка ётқизиб қўяётгандек, тошлар устига ётқизиб қўйди.

У қийнала-қийнала ағдарилиб олди. Судралиб, эмаклаб қуруқликка чикди. У шу зайлда бадани исигунча ётди. Бадани исигач, қўллари ҳаракатга кела бошлади. Усмон баданини янада қиздириш учун кийимларини ечди. Бироз ўзига келгач, уларни сиқиб тошларга ёйиб қўйди.

Тонг ота бошлади. Усмоннинг кўзлари атрофни кўра бошлади. У атрофи сув билан ўралган оролчада эди. Гўё оролча Усмонни қутқариш учун атайлаб яратилган. Бундай оролчалар селлар натижасида ҳар йили ўнталаб пайдо бўлишади ва йўқолиб кетишади.

Қуёш кўринди. Унинг заррин нурлари атрофга ёғду соча бошлади. Ёғдулар Усмоннинг совуқ қотган танасига ором ва ақлига тийранлик бағишлади. Ивиган кийимларини, чўнтагидаги пул ва қоғозларни ёйиб, қуритишга киришди. “Сайёра, Сайёра. Қаердасиз?!” деган овози атрофни ларзага солди. Сайёранинг номаълум тақдири унинг юрагини эзиб юборди ва тақдиридан зорланиб эзилиб-эзилиб йиғлади. “Уни қидириб топиш керак. Албатта, топиш керак. Бошига балолар ёғдирган Аҳмад ва унинг шериклари жавобларини олишлари шарт”, катъий қарор қилди у.

Усмон худди уйдагидек эрталабки гимнастикани бошлади. Табиатда машқ қилиш қанчалик ёқимли-я. Аммо бугун унинг

хар бир ҳаракати жонини суғуриб олаётган оғриқ билан ўтди. У машқлар давомида оғриқлари камаё борганини, аммо Сайёра ташвиши ортиб борганини сизди.

Кийимлари ва пуллари қуригач, оролчадан дарё чеккасига ўтди. У кийимларини кийиб олди ва дарё бўйлаб Сайёрани узоқ қилрди. У на Сайёрани, на Аҳмад ва унинг шерикларини учратди.

Дарёдан қурукликка чиққанидан буён Усмоннинг юрагини Сайёранинг тақдири қийнар, юраги тирналган сари унда Аҳмад ва унинг шерикларидан ўч олиш ҳисси кучаярди. У фикран қилар ишларини режалаштириб олди. Биринчи иши – Сайёрани қидириб топиш. Шу мақсадда Усмон қишлоқ автобус бекатига шошилди.

Сайёра шошилаётган эди. У тезроқ Усмондан хабар топиши керак. Аммо у ўтирган бир эшикли «Пазик» ҳадеганда жўнайвермади. Орқа ўриндикдаги қатгароқ ёшдаги йўловчининг:

– Ҳайдовчи ака, кетдик. Ишдан кеч қолмайлик, – деган илтимосига ҳайдовчи хотиржамлик билан:

– Шошилманг, ака. Автобус одамлар билан тўлсин. Улар ҳам сизга ўхшаб ишга боришади, – деб жавоб берди.

Автобуснинг ўриндиқлари ҳам, йўлақлари ҳам йўловчилар билан тўлди. У йўл-йўлақай яна учта қишлоқда тўхтаб, одам олди. Ўзи шундоқ ҳам йўловчилар билан тўлган автобус энди ҳақиқий тирбанд бўлди – икки кишили ўриндиқларга уч кишидан ўтиришди. Тик турганлар эса бир-бирларига қапишиб боришарди. Гарчи эрталабки қуёш ҳавони унчалик қиздирмаётган бўлса ҳам, автобуснинг ичи ҳаммомни эслатар эди. Шу зайлда автобус бир соатча йўл юрди. Шаҳарнинг Исфархон мавзесидаги бекатда дастлабки йўловчилар тушишди. Ва, ниҳоят, Сайёра ўтирган автобус шох бекатга етиб келди.

“Усмон акамга нима бўлди экан-а? Мени деб ҳалок бўлмадимикан? Йўғ-е. Нафасингни шамол учирсин. Уни Худонинг ўзи асраган бўлсин. Қани ҳозир бекатнинг эшигидан Усмон тўрт мучаси соппа-соғ жилмайиб кириб келса. Бу Сайёрага Аллоҳнинг берган бекиёс марҳамати бўлар эди. Эй, Худо. Марҳаматингни мендан дариг тутма. Сенга илтижо қиламан – Усмон акамни ўзинг паноҳингда асрагин”, дея Сайёра кўз ёшларини тўкиб Аллоҳга ялинди.

Усмон автобусдан тушди. Унинг кўзлари Сайёрани қидирар эди. Нанай, Учқўрғон автобуслари келиб, бекат одамлар билан

тўлди. Аммо улар орасида Сайёра йўқ эди. Усмон уни таниш-билишларидан ҳам суриштириб кўрди. Аммо ҳамма сўраганлари уни кўрмаганликларини айтишди. У толиқиб, бекат ичидаги ўриндикда дам олмоқчи ва шу ерда Сайёрани кутмоқчи бўлди. Кўзи ўзи қидираётган ва кечадан буён энг азиз кишисига айланиб қолган Сайёрага тушди. Сайёра бекатнинг бир четидаги ўриндикда бошини деворга суяб, кўзини юмиб хомуш мунғайиб ўтирар эди. Усмоннинг кўнгли ёришиб кетди ва бор овози билан унинг исмини айтиб чақирмоқчи бўлди. Аммо ғайритабiiй бир куч Усмонни тўхтатиб қолди. Бу номус кучи эди. “Қандай қилиб Сайёранинг юзига қарай олади? Ахир Усмон уни ҳимоя қила олмади-ку. Бечора қизни уч йигит ихтиёрига топшириб қўйди-я. Достонлардаги:

Ҳар ким уз юртида бекми, тўрами?

Ўзи ўлмай уз ёрини берами? деган байтга амал қилдимми? Унинг тирик колганидан ўлгани афзал эмасми? Садқайи йигит кет”. Бу фикрлар унинг юрак-бағрини эзар эди.

Усмон бир муддат турган жойида карахт бўлиб туриб қолди. Бекатдаги ўриндикқа юкларини кўяётган йигитлардан бири кувончли оҳангда:

– Усмон. Ўзингмисан? Вой дўстим-ей. Учрашган жойимизни кара, – деди ва унга томон кучоқ очиб кела бошлади. Усмон сергак тортди. Уни чақирган йигит наманганлик хизматдоши эди.

– Ўртоқларим билан Нанайга дам олгани кетаётган эдик. Зап учрадинг-да. Бирга дам оламиз.

Сайёра “Усмон” деган чақирикни эшитди-ю, ўрнидан туриб кетди ва рўпарасида тирик Усмонни кўрди. Ўзини тўхтата олмай унинг кучоғига отилди. Сайёранинг бу ҳаракати Усмонга ўта ғайритабiiй туюлгани билан бошқаларни ажаблантирмади. Ким билади? Балки бу қиз ҳарбий хизматдан қайтаётган акасини учратиб қолгандир.

Бу ишга фақат хизматдош дўсти ҳайрон эди. У Усмоннинг ҳамма яқинларини биларди. Улар ҳақида кўп эшитган. Аммо бу қиз ҳақида у ҳеч нарса билмас эди.

Сайёра хўрсиниб узоқ йиғлади. Усмон эса уни юпатишга сўз тополмай қийналар эди. Тақдир уларни яна учраштирди. Усмон Сайёрани дўстига, дўстини эса қизга таништирди. Усмоннинг ёрилган ва бироз шишган лаблари, кўкарган юзлари, у билан

кизнинг учрашуви дўстига ғалатирик туюлди. Унинг хаёлидан “Бир иш бор-ов”, деган фикр ўтди.

Усмон дам олишга бора олмаслигини айтиб, дўстидан узр сўради. Дўсти билан хайрлашгач, Сайёра билан билет олиш учун касса томон кетишди. Улар ёнма-ён жойдан билет олишди. Иккаласи Учқўрғонга етгунча бошларидан ўтган воқеаларни бир-бирларига сўзлашиб кетишди.

Йўл бўйи Сайёрани бир ташвиш қийнар эди. Бу онасининг “Қизим, нега кеча келмадинг? Тунни қаерда ўтказдинг?” деган саволларига жавоб бериш эди.

Йигит ва қиз автобусдан тушиб, тўппа-тўғри Сайёраларникига боришди. Ота-оналарини алдаб ўрганмаган иккаласи Сайёранинг онасига бўлган воқеаларни батафсил сўзлаб беришди ва шу билан уларнинг кўнгиллари енгил тортди. Усмон уйига жўнади.

Ўғлининг афт-ангорини кўрган онаси ташвишланиб, ундан ҳол-аҳвол сўради. Усмон бўлиб ўтган воқеалар ҳақида онасига бор гапни айтиб берди. Онаси ўғлининг кўйлагини ечдириб тепкилар зарбидан моматалок бўлиб кетган баданларини кузатди, қўл ва оёқларини буклатиб кўрди. Хайрият, ўғлининг ҳеч қаери синмаган ва чиқмаган. Агар ички аъзолари эзилмаган бўлса, ортикча ташвишга ҳожат йўқ.

Сайёраларнинг уйидаги узок тортишувлардан кейин ота-онаси қизларига кириш имтиҳонларини топширишига рухсат беришди. Усмон ҳам, Сайёра ҳам кириш имтиҳонларини муваффақиятли топшириб, ўқишга киришди. Аммо сентябрь ойи яқинлашгач, отаси қизининг ўқишига рухсат бермай туриб олди. Улар қизларига имтиҳон топширишга рухсат беришганда, имтиҳонларни топшира олмай қайтиб келишини кутишган экан. Такдирнинг ишини қарангки, “Ўқитаман” деганларнинг болалари ўқишга қира олмай, “Ўқитмайман” деган ота-оналарнинг болалари ўқишга кириб кетса.

Сайёра ота-онасидан кўп илтимос қилди. Аммо улар ўзи билан бўлиб ўтган ташвишли воқеаларни унинг юзига солиб, сира рухсат бергилари келмади. Ноилож қолган Сайёра Усмон билан маслаҳатлашди ва мактаб директоридан ёрдам сўради. Сайёранинг меҳнатсевар, ҳалол ва шу билан бирга ўта қайсар отасининг феъл-атворини яхши билган мактаб директори уни ўта эҳтиёткорлик ва устамонлик билан йўлга солди. Сайёранинг йўлидаги “қизил чирок” олинди.

Ахмад билан унинг ўртоқлари орасига совуқчилик тушди. Уччаласи ҳам ўзларини қотил сифатида тутиб кетиладиган кунларини кутишар эди. Айтишларича, дарёнинг Жомашуй яқинида сим тўр тортилган бўлиб, дарёда оққанларни шу ердан топишар экан. Одатда, ёз кунлари сувга чўкканлар уч кундан кейин сувнинг тепасига қалқиб чиқар эмиш. Аммо бир ҳафта ўтди – тинчлик. Ҳафталар ўтди – яна тинчлик.

Ахмаднинг юраги қўймади. Медтехникумга бориб Усмонними, Сайёраними топмокчи бўлди. Албатта улар билан юзма-юз кўриша олмайди. Узоқдан кўриб тирикликларини билса, бўлди. Талабалар дарсга келадиган пайтларида у шаҳар истироҳат боғининг панжаралари ортида туриб кузата бошлади. Аммо бир неча кун улар орасидан кидирганларини топа олмади. Ва, ниҳоят, душанба куни эрта тонгда қўлларида юклари билан дарсга келаётган Усмон ва Сайёрани кўрди. Уларни кўрди-ю кўкрагига “туф” лади. Ахмад уларнинг тирикликларидан, ўзини ва ўртоқларини эса уларнинг қотилларига айланиб қолмаганларидан қувониб кетди ва ичида “Худога шукр”, деди.

Сентябрь охирларида талабалар пахта йиғим-теримида пахтакорларга ёрдам бериш учун туманларга жўнаб кетишди. Тиббиёт техникуми талабалари Учкўрғон туманидаги совхозга келишди. Улар кузни ўз туманларида ўтказишди. Пахта терими шундай мароқли ўтдики, ким билади “талабалик – олтин давр” дейишганда балки пахта йиғим-терими даврини тасаввур қилишганмикан? Ҳар куни кечки пайтда битта гуруҳ талабалари концерт беришади. Ўқитувчилардан ташкил топган ҳакамлар хайъати эса уларни баҳолаб боришади. Бундай концертларда йиғитлар ҳам қатнашарди. Улар концерт номерлари оралиғида спортнинг турли соҳалари бўйича кўргазмали чиқишлар қилишар эди. Бундай чиқишларда албатта Усмон ҳам қатнашарди. Сайёранинг қўшиқлари туфайли унинг гуруҳи кўпинча биринчи ўринни олар эди.

Суяги пахтазорда қотган Усмон ва Сайёрага пахта териш кийин иш эмас. Бошланғич синфлардан бошлаб ҳар куз пахта теришган. Шунинг учун иккаласининг исму шарифи илғор теримчилар рўйхатидан тушмас ва ҳар ўн кунлик терим натижасига кўра мукофот олиб туришарди. Усмонни техникумга танитган яна бир иши бор эди – у бутун бир гуруҳнинг терган пахтасини бир ўзи тележкага олиб берарди.

Улар ҳар хил бўлимда ўқишгани учун баъзан бирга, баъзан

Дарёнинг яқинида
Жомашуй

эса бошқа-бошқа майдонларда пахта теришарди. Бир майдонда теришганда пахталари ўртада бўларди. Ҳамма пахтани Усмон ташиб тарозига олиб чиқарди.

Медтехникумда йигитларга нисбатан кизлар кўпроқ ўқишади. Кўпинча бир йигит бир нечта кизнинг пахтасини ташишда ёрдам берарди. Шундай пайтларда Усмон бошқа кизларга ёрдам берса, Сайёранинг гаши келарди. Гарчи киз бу қилиғини ҳаммадан яширишга уринса ҳам, йигит уни барибир сезарди ва Сайёранинг бу қилиғи унга жуда ёқарди.

Усмон Сайёранинг қўлидан бир марта – машинага чиқаётганида ёрдамлашиш учун ушлаган эди. Улар бир неча йил бирга ўқишди-ю, аммо ҳеч қачон, баъзи хинд фильмларида тасвирланганидек, кўчада қўл ушлашиб юришмади.

Ҳаё – кишилардаги энг нозик ва энг ёқимли туйғу. У вафо билан жондош, эгизак. Алишер Навоий ёзганларидек “Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ”. Усмон Сайёрани бошқа кизлар билан таққослар ва унга тенгини топа олмас эди. Бу эса унинг кизга бўлган муҳаббатини янада оширарди. Гарчи улар ўзаро муносабатларида ўз севгиларини бир-бирларига ифодалаб қўйишган бўлса-да, Усмон ҳали оғиз очиб севгисини Сайёрага айтишга журъат эта олмаганди.

Усмон сўнги давлат имтиҳонини топширгач, курсдоши билан уни нишонлаш учун шаҳар истироҳат боғига пиво ичгани борди. Шу пайтда қаёқдандир Аҳмад ҳам пиво сотилаётган жойда пайдо бўлди ва навбат кутиб ўтирмай сотувчига идишларини узатди. Унинг навбатга риоя қилмай, кишиларнинг менсимаганлиги пивоҳўрларнинг гашига тегди ва ундан навбатга туришини талаб қилишди. Аҳмад эса бу талабга сўқиниш билан жавоб қайтарди. Бу Усмоннинг қонини қайнатиб юборди. Аслида Сайёрага ҳеч нарса бўлмаганини билгач, Усмоннинг Аҳмаддан ўч олиш мақсади аллақачон сўниб бўлганди. Агар иккаласи учрашмаганда, улар умуман муштлашишмаган бўлар эди. Афсус, Аҳмаднинг хурмача қилиғи Усмоннинг дардини янгиледи.

Усмон хужумга тайёрланаётгандек қўлидаги идишларни ерга қўйди, қўллари мушт бўлиб тугилди ва Аҳмадга юзланиб, “Қўлга тушдингми, номард?”, – деди ва унга ташланди. Бундай тўқнашув Аҳмаднинг етти ухлаб ҳам тушига кирмаган эди. Аҳмад киму, бир қишлоқи Усмон ким? Усмоннинг ҳамласидан у довдираб қолди ва “Ур, Учқўргонлини” деб бакирди.

Ўша вақтларда Наманган шахрининг турли даҳалари –

Тахта кўприк, Чорсу, Исфархон ва ҳоказо даҳалар йигитлари ўргасида муштлашишлар бўлиб турарди. Шаҳардаги авиация қисми ва кимё заводида жуда кўп миллат кишилари ишлашар ва уларнинг оилалари шаҳарнинг марказида яшашар эди. Уларнинг ташаббуслари билан истироҳат боғида ва кимё заводи клубида кечқурунлари турли кечалар ташкил этилар эди. Рақс майдонида рақс, ташқарисида эса, кўпинча, муштлашишлар бўлиб турар эди. Унда, одатда, шаҳарнинг маҳаллий йигитлари қатнашишарди. Муштлашиш бошланди дегунча ўсмирлар акаларини бошлаб келишарди. Муштлашиш кимё заводи клубида бўлса, чорсуликлар тезроқ ва кўпроқ тўпланишар ва ғолиб чиқишарди. Аксинча, муштлашиш истироҳат боғида бўлса, Исфархонликлар тезроқ ва кўпроқ тўпланишар ва ғолиб чиқишар эди. Муштлашнинг ўз тартиби бор эди: ерда ётганни урилмайди, қочганни қувилмайди. Шунинг учун бу муштлашишларда бирон йигит қаттиқ шикастланиб беморхонага тушмаган ва бирорта муштлашган жиноятчи сифатида жазоланмаган. Аммо бугунги муштлашиш мавжуд қоидага сира мос келмасди. Усмоннинг Аҳмадан қасди бўлгани каби Аҳмаднинг ҳам Усмондан қасди бор эди.

Аҳмаднинг чақирғи билан унинг ёнига иккита маҳалладоши қўшилди. Усмоннинг ёнига эса курсдоши қўшилди. Кейин яна бир исфархонлик қўшилиб, бирга икки нисбати ҳосил бўлди. Муштлашиш ярим соатча давом этгач, Усмоннинг курсдоши чарчади, шекилли, ерга йиқилиб қолди. Энди тўрт йигит Усмонга ташланишди. У ҳам ерга йиқилиб қолди. Аммо Аҳмад уни тепкилашдан тўхтамади. Аҳмаднинг ишини кўриб, шериклари ҳам тепкилашга қўшилишди. Усмон қўллари билан юзларини тўсиб олган ва ғужанак бўлиб ётган ҳолда ўзини ҳимоя қилар эди.

Усмоннинг кўзи ногаҳон хонтахта устига териб қўйилган пиво шишаларига тушди. У ётган жойидан жон-жаҳди билан туриб чопкилиб борди-ю, улардан бирини олди, гулзорнинг четидаги бетон тўсикка урди ва синик шиша билан Аҳмаднинг юзига урди. Аҳмад жони оғриганидан бор овози билан “вой” деб юборди. Унинг юзидан оқаётган қонлар кийимлари ва оёқлари остини қизартирди. Буни кўрган Аҳмаднинг дўстлари қочиб кетишди.

Узоқдан милиционернинг чуриллаган хуштаги эшитилди. Муштлашаётганлар ҳам, томоша қилаётганлар ҳам таркалиб

Усмоннинг ёнига
қўшилди

кетишди. Милиционерлар келишганида майдонда Усмон ва унинг шериги колган эди, холос. Улар “тартиббузарлар”ни милиция бўлимига олиб бориб сўрок қилишди. Воқеа билан танишиб, йигитларнинг айбсиз эканликларини билган офицер аввал уларни техникумни тугатганлари билан табриклади. Сўнг билакларидаги кучларини одамларни уришга эмас, беморлар саломатлиги учун курашишга йўналтиришлари кераклигини таъкидлади.

– Энди, укаларим. Ўқишларингиз тугабди. Шаҳардан кетар экансизлар. Бугунги жанжалда сизларнинг айбингиз йўқ экан, техникумингиз маъмуриятига хабар бермаймиз. Яхши тарбия кўрган йигитларга ўхшайсизлар, умид қиламизки, бу сизлар билан шундай ҳолатдаги сўнгги учрашувимиз бўлади. “Дўстларингиз” масаласига келсак, – деди киноя қилиб, – биз уларни отнинг қашкасидек яхши таниймиз ва, албатта, топиб, гаплашиб оламиз”.

Амалиётлар даврида беморларнинг шифокорларга кўрсатган ҳурматлари Усмонда касбига бўлган ҳавасини янада кучайтириб юборган ва унинг кўнглида “албатта врач бўламан”, деган орзу уйғонган эди. Бу ҳақда у ота-онасига ҳам, Сайёрага ҳам бир неча марта гапирганди. Ўқишни аъло баҳолар билан тугатиши навбатдаги янги орзуси учун қанот бўлди.

Аммо йигит онасининг ҳам ўз орзуси бор эди. Ўғли тенгқурларининг ҳаммаси уйланишган, баъзилари фарзандли ҳам бўлишган. Усмонни куёв қилишни орзу қилган аёлларнинг “Ўғлингизни қачон уйлайсиз?” деган саволларига “Ўқишини битиргач”, деб жавоб бериб келар эди. Энди шундай савол билан мурожаат этган ҳамқишлоқларига нима жавоб топади. Айниқса, ўзича “келиним” деб юрган Сайёраси нима бўлади. Ўғли институтни битиргунча кизнинг онаси уни қариқиз қилиб олиб ўтирадимиз? Албатта йўқ. “Шунинг учун тўй қилиб, Сайёрани келин қилиш – асосий иш. Қолгани кейин бўлар”, режа тузди она.

Усмоннинг нияти ҳам тўй қилиш эди. Унинг ўқиши тугагунча Сайёра қишлоқ шифохонасида ишлаб, ота-онаси билан яшаб туради.

Сайёранинг эса Усмондан сира ажралгиси йўқ. Шунинг учун бўлса керак, кутилмаганда у ҳам мединститутда ўқийман, деб туриб олди. Сайёранинг истаги Усмонга ёқиб тушди. Унга рухсат

Содiqишларга Абдулмасов

олишнинг ягона йўли иккаласини унаштириб қўйиш эди. Усмон ўз истагини онасига айтди. Онаси Сайёранинг уйига совчи бўлиб борди ва “оклик” олиб келди. Муаммо осонгина ва оқилона ҳал этилди. Улар институтга кириш учун Тошкентга жўнаб кетишди.

Олти йил ўтди. Усмон билан Сайёра медиститутнинг даволаш факультетини аъло баҳоларга битиришди ва ординатура курсини ўтиш учун Андижонга йўл олишди. Бу орада уларнинг тўйлари бўлиб ўтди. Тўйки, олти йил кутилган тўй. Ординатура даври тугагач, институтни аъло баҳолар билан битирган икки ёш мутахассисни кафедрада ишга олиб қолишди. Эр-хотин беморларни даволаш билан бирга илмий-тадқиқот ишларини ҳам олиб боришди.

Усмон фан номзоди, кейин эса фан доктори, профессор бўлди ва травматология бўйича етук мутахассисга айланиб, даволаш факультети деканатини, Сайёра эса фан номзоди, доцент бўлиб клиниканинг травматология бўлимини бошқара бошлади. Уйли-жойли бўлишди. Фарзандларини ўқитишди. Тўйлар қилишди.

Аслида Усмонни республикада кўзга кўринган олим қилиб тарбиялаган Сайёра бўлди. “Эрни эр қиладиган ҳам хотин, қора ер қиладиган ҳам хотин”, деганлари тўппа-тўғри. Хотини унинг бориға ҳам, йўғига ҳам кўнди, эрини доим моддий ва, энг муҳими, маънавий қўллаб-қувватлаб турди.

Аҳмаднинг операцияси Сайёранинг бугунги сўнги операцияси эди. У таътилга чиқиб, дам олиш учун эри билан бирга Жиззахнинг Зомин туманидаги санаторийга жўнаб кетди.

Операциядан уч кун ўтгач, Аҳмад ҳушига кела бошлади. У ўзини аэропланда учаётгандек ҳис қиларди. Аэроплан шимолий ғарб томонга учмоқда. “Ан-24” бўлса керак, нотекис йўлда кетаётган енгил автомашинага ўхшаб бот-бот силкиниб кўяди. Ўзини учиб бораётган йўловчи ҳис қилади-ю, лекин кўзига салон ҳам, ундаги йўловчи ва учувчилар ҳам кўринмайди. Кўзига фақат кон рангига ўхшаш шафак кўринади...

У ўнг қулоғи ёнида вишшиллаётган овознинг тўхтаганини сезди. Сўнг қулоғига қизларнинг гаплари чалина бошлади. Аммо бу гаплар нима ҳақида эканини англай олмас эди. Тушуна бошлади. Қизлар яқинда турмушга чиққан дугоналарининг тўйи ҳақида сўзлашяпти. Уларни кўрмоқчи бўлиб кўзини очмоқчи бўлди. Унинг кўзига хонанинг оқ шифти, осғич, унга ўрнатиб қўйилган суюклик, шишада кўтарилаётган пуфакчалар кўринди.

Унинг илми эри билан бирга

Шу пайт ҳамширалардан бири хурсанд бўлиб:

– Бемор кўзларини очдилар, – деди шерикларига ва беморга чап кўзини ҳам очишни буюрди. Касал қанча уринмасин иккинчи кўзини оча олмади. Аҳмад кўзини оча олмаётгани ҳақида ҳамширага сўзламоқчи бўлди. Аммо тили калимага келмади. Имо-ишора билан тушунтирмақчи бўлди. Лекин оғзи ҳам, қўли ҳам ҳаракатга келмади ва ноилож кўзини юмди.

Кўзини очгач, аввал қўллари қимирлаётганини сизди, кейин эса оёқлари ҳам қимирлай бошлади. Шифокорлар оғзини бингдан тозалашди. Улардан бири беморнинг тепасига келиб:

– Тузукмисиз? – деди.

– Нима бўлди? Қаердаман? – зўр-базўр сўради Аҳмад.

– Ҳаммаси жойида, – жавоб берди шифокор ва беморнинг хушига келганини уни операция қилган хирургга етказиш учун шошилиб чиқиб кетди.

Шифокор касалини кўргани хонага кирганида бемор яна уйкуга кетган эди. У бирон соатча ухлагач, яна кўзини очди. Ўзини шифохонада ётганини билгач, бўлиб ўтган воқеаларни эслашга ҳаракат қилди.

Аҳмад – кўп йиллик тажрибага эга бўлган малакали хайдовчи. У ўз йўлидан меъёридаги тезликда кетиб борар экан тасодифан қарши томонда тўхтаган юк машинасининг орқасидан унга урилиб кетишдан кўрккан велосипедли йўловчи йўлнинг ўнг томонига – унинг йўлига ўтиб кела бошлади. Аҳмад уни уриб юбармаслик учун шоша-пиша рулни ўнг томонга бурди. Машина йўловчини четлаб ўтди. Аммо унинг ўнг ғилдирағи йўл четидаги бетон ариққа тушди ва машина ағдарила бошлади. Аҳмаднинг қаршисида катта чинор кўринди...

Касални умумий палатага ўтказишди. У бу ерда ўз яқинлари билан учрашди ва юз берган воқеалар ҳақида билиб олди. “Хайрият, велосипеддаги йўловчи тирик қолибди”, хурсанд бўлди Аҳмад. Аста-секин палатадошлари билан танишди. У ўзини ким операция қилганини даволовчи шифокордан сўради. Шифокор:

– Наманганликмисиз? – деб сўради.

– Ҳа.

– Ҳамшаҳарингиз Сайёра опа операция қилганлар. Бахтингиз бор экан. Сизни операция қилдилару таътилга чиқиб дам олгани кетдилар. Улар бўлмаганларида ким билади нима бўлишини.

Нариги дунёдан қайтиб келдингиз, – жавоб берди у.

Аҳмад ўйланиб қолди. Бунақа ҳамшаҳарини сира эшитмаган экан. У аста-секин соғайди. Аввал хонасида, кейин йўлакда юришига рухсат беришди. Кунларнинг бирида кечқурун ҳамма беморлар дам олиш хонасига йиғилишди. Бугун уларнинг бўлим бошлиғини телевизорда кўрсатишар эмиш. Томошага Аҳмад ҳам келди. “Чоргоҳ” кўшиғи билан Сайёранинг концерти бошланди. “Бу – ўша. Во ажабо. Такдирнинг ўйинларини қаранг”, ажабланди у.

Бошқа бир куни эрталаб яна Сайёрани кўрсатишди. Бошловчи ўн беш дақиқача Сайёранинг шаҳар Кенгашига депутатлиги, шифокор, ўзбек мумтоз кўшиқларининг мохир ижрочиси сифатидаги фаолияти ва оиласи ҳақида телетомошабинларга гапириб берди.

Сайёра Пирназаровнанинг навбатдаги меҳнат таътилидан кейинги биринчи иш куни. У ишга эрта келди. Хонанинг эшик ва деразаларини очиб шамоллатди. Сўнг компютери ёнига ўтирди. Ўзи яхши кўрган кўшиғини марок билан тинглади. Бугун бўлим ҳисоботини тайёрламоқчи. Ходимларини ишга келишларини кутар экан, бороз хаёлга чўмди. Дам олишдан қайтишадиганда эри унга Самарқанддан Жиззахга кираверишда йўл четига йўловчилар ўқисин деб катта ҳарфлар билан “Сабр – имоннинг ярми” деган ёзувни кўрсатган ва ундан “Имоннинг қолган ярми-чи?” деб сўраган эди. Йўл бўйи шу саволга жавоб кидириб келди. Жавоб топилавермади. Бу саволга жавоб топишга яна ва яна уриниб кўрди. Аммо савол ҳамон жавобсиз қолаверганди. У яқинда сотиб олган, йўлда келаётиб ўқиб келган ва ёкканларининг ёнларига белгилар кўйилган “Рубойлар” китобчасидаги баъзи жойларини қайта ўқий бошлади. Ўқувчилигидан рубойларни яхши кўрар, улардан мукамал маънолар топа олар ва ўзига ёкканларини ёдлаб олиб, бошқаларга айтиб беришни яхши кўрар эди. Айниқса, Умар Хайём рубойларини Сайёра мириқиб қайта-қайта ўқир эди.

Сайёра рубойларни эътибор билан ўқир экан, улардан бирида кидираётган саволига жавоб топгандай бўлди:

Дейишар сабрни иймоннинг ярми.

Шукр ҳам сабрдек иймоннинг ярми.

Сабру шукурлилар иймони бутун,

Уларга жоизмас иймоннинг ярми.

Умар Хайёмнинг рубойлари

“Ҳа. Жуда тўғри. Мен нимага эришган бўлсам, улар сабримнинг натижаси. Сабр билан етти йил институтда ўқидим. Олти йил Усмон акам билан тўйимизни кутдик. Диссертацияларимизнинг муваффақиятли якунланишини кутдик, фарзандларимизнинг туғилишини кутдик, уларнинг тўйларини кутдик, набираларимизни кутдик, кутдик, кутдик ва сабр қилдик. Тангри таоло кутганларимизга етказди. Худога минг қатла шукур, фан номзоди, доцент бўлдим, бўлимни бошқаряпман. Усмон акам эса фан доктори, профессор бўлди, факультетни бошқараяпти. Ишимиз бор. Бизнинг ёрдамимизга кўзлари тўрт бўлиб турадиган, эвазига бизни бошларига кўтариб ҳурмат қиладиган беморларимиз бор. Камгарона меҳнатларимизни кадрлаб медал ва орденлар билан мукофотлаб турадиган озод Ватанимиз бор. Усмон акадек садоқатли ёрим, ўғил-қизларим, келин-куёвларим, набираларим бор. Ували-жўвали бўлдик. Эр-хотин ота ва оналаримизни охириги йўлига кузатдик ва ҳамма маъракаларини эл қатори ўтказдик. Усмон акам, ўғил ака-укаларимнинг йўқликларини билдирмасдан, тўртгалаларини ҳам қабрга ўз кўллари билан қўйдилар. Буларнинг ҳаммаси учун ўзингга шукур, минг марта шукур, Тангрим”, кўнглидан ўтказди Сайёра. Яна бир ўзига ёққан рубойнинг ёнига белги қўйди. Мана у:

Тангрим, сизатлик бер – қўллардек ишлай.

Топганим буюрсин – беклардек яшай.

Ҳар неки мулкимдир – бўлишсин ҳалол,

Ҳалол топаёину ва ҳалол ошай.

Иш вақти яқинлашиб, клиника одамлар билан тўлди. Сайёранинг ишга қайтганидан хабар топган ходимлар уни табриклагани киришди. Эшикнинг навбатдаги очилишида бўлим бошлиғи қаршисида Аҳмад пайдо бўлди. У ялинганнамо оҳангда:

– Мумкинми, Сайёра Пирназаровна? – деди ва Сайёранинг рухсат беришини ҳам кутиб ўтирмай унга томон кела бошлади. – Мени кечиринг, мен гумроҳ ва гуноҳқорни кечиринг, синглим. Сиздан ўтиниб илтимос қиламан. Мени кечиринг!!!

Сайёра нима дейишини билмай ҳайрон бўлиб қолди. Аҳмад эса унга “етти букилиб” яна ва яна кечирим сўради. Врачдан садо чикмагач, хўнграб йиғлаб юборди. Аҳмад Сайёранинг ўзидек пасткаш кишини даволашга куч топа олган катта қалб эгаси бўлгани учун, ўзининг нақадар пасткашлиғи учун, инсоний

Содiq-шарга Абдулмасев

қалбдан бенасіб яратилгани учун йиғлади. “Эй, Худо. Яхши ҳам унинг жонини асраб қолганинг”, Аҳмад қилган ишларидан минг бор афсусланди.

“Эгилган бошни қилич кесмас”, деганларидек соқол ва мўйлабларига оқ оралаган эркак кишининг аёл кишидан йиғлаб кечирим сўраши Сайёрага кучли таъсир этди. Унинг қалбидаги нафрат бирданига сўнгандай бўлди ва Аҳмадга:

– Бўлди. Йиғламанг! – деди.

Шу пайтда хонага қўлида бир даста гул тутган ҳолда ёрининг таътидан кейинги биринчи иш қуни билан табриклагани Усмон кириб келди, Аҳмадни кўриб ҳайрон бўлиб қолди ва ғазаби кўзгаб:

– Келинг, полвон ака, – деди кесатиб.

Сайёра Аҳмадни операция қилганини Усмонга айтган ва у хотинининг шифокор сифатидаги бу ишини маъқуллаганди. “Лекин Аҳмад бу ерга нима учун келди?” таъвишланди Усмон.

– Тинчлик, Усмон ака. Мендан кечирим сўраб келибди, – тушунтирди Сайёра. Усмон олиб келган гулларни авайлаб гулдонга қўйди.

– Усмонжон, ука. Сиздан ҳам кечирим сўрайман. Сиз ҳам мени кечиринг. Оёқларимга йиқил, десангиз, йигитнинг гапи, оёқларингизга йикилиб кечирим сўрайман, – деди ёлвориб Аҳмад.

– Қани ўтиринг, Аҳмад ака, – таклиф қилди Усмон вазиятни тушуниб. Пиёлага чой куйиб унга узатди. Аҳмад бироз ўзига келгач, бу ердаги одобсизликлари учун яна кечирим сўради. Улар билан хайрлашар экан, уйига меҳмонга таклиф қилди. Усмон ва Сайёра унинг таклифини қабул қилишди ва, албатта, вақти келиб меҳмон бўлишга ваъда беришди.

Аста кўтарилиб бораётган қуёшнинг заррин нурлари Сайёра Пирназаровнанинг хонасини нурафшон этди. Балки бу нурафшонлик Усмон Умарович ташрифи туфайлидир. Усмоннинг гуллари эса хонани ёқимли бўйларга тўлдирди. Шифокор Сайёра Пирназаровнанинг таътидан кейинги биринчи иш қуни ана шундай бошланди.

2008 йил

Усмоннинг сўрашгани

ИСРОИЛ БУВАНИНГ “ТАКАББУРЛИГИ”

(Воқеий ҳикоя)

Исроил бува отамнинг деярли тенгдоши, отамдан икки ёшча катгароқ. Бир чойхонада узоқ йиллар гап ейишган ва кадрдон бўлиб кетишган. Отамнинг ҳурматларидан мени ҳам тенгдошларим ичида кўпроқ ҳурмат қилардилар. Баҳордан кишгача гап ейиш тугаб, бир-бирлари билан камроқ учрашадиган пайтларда доим мендан отамнинг ахволларини сўраб турардилар.

Эсимда. Мактабдан уйга қайтаётган эдим. Исроил бува билан уйлари рўбарўсида учрашиб қолдик. Салом-алиқдан кейин менга: «Ўғлим, сени мулланинг тарбия кўрган ўғли десам мазаси йўқ бола экансан. Масжиднинг қозонини ўғирлайсанми? Ҳайф сенга-е», – дедилар.

Кутилмаган бундай тўхматдан йиғламсираб: “Бува, мен ўғри эмасман. Масжиднинг қозонини мен ўғирламаганман”, дедим.

Исроил бува менга: “Тўхта, ўғлим. Ҳикичоғинг тўхтадимми?” – дедилар.

“Ҳа, тўхтади, бува”, – жавоб бердим мен ажабланиб. Ҳақақатда ҳам мактабдалигимда бошланиб сира тўхтамаётган ҳикичоғим тўхтаб қолди.

“Энди, ўғлим, билиб қўй. Масжидда, умуман, қозон сақланмайди ва, демакки, йўқ қозонни сен ўғирламагансан. Аммо ҳикичоғингни даволаган табиб бувангга раҳмат айтиб қўй”, – дедилар.

“Раҳмат, бува”, – дедим миннатдор бўлиб.

“Бўпти, ўғлим. Отангга салом айт”, – дедилар ва биз хайрлашдик.

Ўшанда мен бошланғич синф ўқувчиси эдим. Йиллар ўтди. Мактабни битириб, катта йигит бўлиб қолдим. Кунларнинг бирида эрта тонгда Исроил бува билан масжид яқинида учрашиб қолдим. Намозга кетаётган эканлар. Одатдагидек, одоб билан салом бердим. Саломим жавобсиз қолди. Кекса одам эшитмадилар шекилли, деб янада баландроқ овоз билан салом бердим. Аммо Исроил бува саломимга бу сафар ҳам алик олмадилар. Буванинг бу муносабатлари бир умр хотирамда сақланиб қолди. Учрашганимизда уларни такаббур ҳисоблаб салом бермай қўйдим. Лекин саломлашмасак ҳам мендан доим отамнинг саломатликлари ҳақида сўраб ва отамга саломларини

етказиб кўйишимни илтимос қилар эдилар. Мен уларнинг ҳар галги саломларини албатта отамга етказар эдим ва отам ҳам ўз навбатида Исроил бувага саломларини етказиб туришимни буюрар эдилар. Шундай салом етказишларнинг бирида отамга Исроил буванинг такаббурликларидан шикоят қилдим. Отам мендан Исроил бувага қачон ва қаерда салом берганимда алик олмаганларини сўрадилар. Мен бўлган воқеани гапириб бердим. Шунда отам:

“Ўғлим, салом саломга муҳтож одамга берилади. Исроил буванга бевақт салом берибсанки, саломинг жавобсиз қолган. Эрталабки намознинг икки ракат суннати уйда ва икки ракат фарзи, одатда, масжидда ўқилади. Суннат ва фарз намозлари битта намоз вақтининг икки қисми бўлгани учун намозхонлар уларнинг оралиғида биров билан сўзлашмайдилар, саломлашмайдилар. Шунинг учун Исроил буванг сенинг саломингга алик олмаганлар. Қани, бошқа бир вақтда салом бериб кўргин-чи, буванг алик оладими? Натижасини менга айтгасан. Ҳа, яна билиб қўй – таҳорат олаётган, биров билан суҳбатлашаётган, жони оғриб турган, шахмат ўйнаётган ва ҳоказо саломингга алик ололмайдиган кишиларга салом ҳам берма ва алик олмади деб хафа бўлиб ҳам юрма”, – дедилар.

Исроил бува билан навбатдаги учрашувимизда отамнинг айтган гапларини синаб кўрдим. Бува ва мен очик юз билан саломлашдик. Сўнгра улар қўлларини очиб мени узоқ дуо қилдилар.

2009 йил

ОТГА АЙЛАНМАГАН ЧОЛ

(Воқеий ҳикоя)

Синфдошим ва ўртоғим Собиржон улфатчиликларимизнинг бирида шундай ҳикоя қилиб берган эди.

Айтишича, ёз кунларининг бирида ота-бола отаси бригада бошлиғи бўлиб ишлаётган жамоа хўжалиги даласига эрталаб ишга кетаётиб ғайри оддий муносабатни кузатишибди. Бир йигитча Аҳмаджон ота деган қариянинг дарвозаси олдида бор овози билан хонадон соҳибини “Аҳмад тойчоқ бува. Ҳой Аҳмад тойчоқ бува...” деб чақираётган экан. Уй эгаси кўчага чиқиб йигитча билан сўзлашаётганда ўртоғим ва унинг отаси

Ўқитишимизга ёрдамчи бўлган

сухбатдошларнинг яқинига етиб боришибди. Аҳмад тойчоқ бува болакай билан хайрлашгач, ўртоғимнинг отаси Мамаджон бува унга:

– Аҳмаджон. Болалигингизда сизни ҳаммамиз «Аҳмад тойчоқ» деб чақирар эдик. Энди болалик ёшингиз эмас, ўрта ёшингиз ҳам ортда қолиб, кексайиб колдингиз. Аммо ҳали ҳам тойчоқлигингизча турибсиз. Қачон от бўласиз?

– Ўзим ҳам ҳайронман, Мамаджон ака. Катталар «тойчоқ» деб мурожаат этишса майли-ю, лекин набиранг тенги болалар сенга «тойчоқ» деб мурожаат этишса кишига алам қилар экан. Биласиз, менинг катталарим йигит ёшимда ҳам мени эркалатиб «тойчоғим» деб суйишар, тенгқурларим эса «тойчоғим» деб мазах қилишар эди. Катталар болаларни эркалатиб чақирибганларида уларнинг кексайишларини ҳам ҳисобга олиб қўйишлари керак, шекилли. Токи улар лақаблари туфайли хижолат тортиб юришмасин.

Ҳазил-хузулдан сўнг ҳамма ўз йўлига жўнабди.

Ҳа. Менинг Шўркўрғон кишлоғимда кишиларга лақаб қўйиш одати бор. Мана улардан баъзи мен билганларим: Тожиаҳмад карнайчи, Жўра гажжак, Жўра турк, Темир банги, Тожиаҳмад кўкнори, Уста Ҳайдар, Дали қассоб, Эргаш нонвой, Исок лўтчик, Мамаг ўғри, Лутфулла полвон, Тўра жиккак, Хайри эркак, Қундуз пўпач, Турғун тўнка, Худойкул панжа, Худойкул шигирма, Йўлдош бакироқ, Йўлдош ҳолвачи, Тожи хўроз...

Уларнинг ҳаммаси мен кўрган ва мен мулоқотда бўлган кишилар. Эътибор берган бўлсангиз, лақабларнинг баъзилари ёқимли, баъзилари эса – ёқимсиз. Уларда кишиларнинг касбу қорлари, феъл-атворлари, бошқаларнинг уларга муносабатлари кабилар ифодаланган. Лақаб таҳаллус эмаски, ўзингга ёққанини танлаб олсанг. Уни бошқалар қўйишади. Лақабинг ёқимли бўлиши учун ёқимли феъл-атворга эга бўлиш лозим, шекилли.

2010 йил

БОЛТА БУВАНING ЎКИНЧИ

(Булган воқеа)

Болта бува намоздан кеч қолмаслик учун эрта тонгда уйқудан уйғондилар ва, мусулмонлар удумига кўра, ховли дарвозасини қия

Бодирмирза Абдулқадир

очиб кўйдилар. Бу удумнинг маъноси шуки, Тангри бандаларига эрта тонгда ризк улашар эмиш. Агар хонадон дарвозаси очик бўлмаса, ризк ташувчи фаришталар ҳовлига кира олмай, уни ўзлари билан қайтариб олиб кетишар эмиш.

Отахон дарвозани очдилару ханг-манг бўлиб қолдилар. Уларнинг ғўзапоялари корчевалка қилиб кўйилибди. Декабрь ойининг туманли совуқ ҳавоси ва корчевалка қилиниб қийшайиб турган ғўзапоялар чолнинг кўзига хунук кўриниб кетди ва таъбини хуфтон қилди.

Буванинг ҳовлилари Шўркўрғон қишлоғи Боғ кўчасининг шимолдан жанубга кетавериши охирида чап томонда жойлашган. Хонадон жанубидан кўча ўтган. Учбурчак катетларига ўхшаган иккита йўл ва гипотенузасига ўхшаган сой орасидаги 2-3 гектарча келадиган ер “Болта буванинг ери” дейилар эди. Албатта, ер давлатники. Ундан жамоа хўжалиги фойдаланади. Бу ер майдонига Болта буванинг эгалиги ғўзаларини суғориб беришдан ва бунинг эвазига ғўзапояларини юлиб олишдан иборат эди.

Болта бува ким ўзи? Қандай хислатлари билан ҳикоя қахрамони бўлишга арзийди? Болта бува – аччиғи келиб қолганда ҳеч кимни аяб ўтирмайдиган ва оғзига боди кириб шоди чиқадиган ёши тўксондан ошган бир чол. Мен уни болалигимдан биламан ва ўшанда ҳам у кекса эди. Унга “Сассик чол” деган лақабни мен кўймаганман. Мен аъзо бўлиб ишлаётган бригада аъзолари ва маҳалла болалари қўйишган. Отахоннинг сассиклиги шундаки, у деҳқончилик қилаётган ери ёнидаги кўчадан ўтган ҳаммани – биз йигитчаларни ҳам, бригаданинг аёлларини ҳам ёмон кўрар эди. Унинг пиёзпояси ёнидан сойга чўмилгани кетаётганимизда ҳам, чўмилиб қайтаётганимизда ҳам бизни сўкаверарди. Айниқса, Эгамберди деган ўртоғимизни жуда ёмон кўрар ва ўғри хисоблаб, қўлидан ушлаб олиб эринмай сўкар эди. Отахоннинг худди мана шундай сўкиш билан банд бўлган вақтлари бошқалар ўғирлик қилишлари учун қулай пайт бўларди. Биз, болалар, баъзан атайлаб Болта бувани чалғитиб туриши учун Эгамбердини сўкиш эшитгани жўнатар эдик. Бу ишимиз халқимизнинг “Халвони ҳоким ер, калтакни етим ер”, деган мақолига ўхшаб кетарди. Ахир Эгамберди диндор қори одамнинг фарзанди. Болалигидан намозини қанда қилмайдиган имонли-эътиқодли бола эди. У сира ўғирлик қилмаган. Агар

Эътиқодимизга ёвуқ мангити

тенгқурларимиз ичида “энг ўтримаси ким?” деб сўралса, Болта бувадан бошқа ҳамма “Эгамберди” деб жавоб берарди.

Албатта, Бува сассиклигининг сабаби ҳам бор. Жамоа хўжалиги тут плантацияларини жамоа аъзоларига фойдаланиш учун бўлиб берар эди. Улар тутлар орасига турли экинлар экиб ҳосил олардилар. Болта бувага теккан ер эса йўлнинг четида эди. Бутун ёз бригада аъзолари бува сепган пиёз ва эккан помидорлари билан шўрва ичар эди. Бригада ва маҳалла болалари эса бобонинг ҳандалак, қовун ва тарвузларига шерик бўлар эди. Бу шерикликлар, табиийки, ўғирлик йўли билан қилинар эди. Мулкини ҳимоя қилиш учун отахон “сассик” бўлишга мажбур эди.

Болта бува “бригадир ғўзапоямни бировга бериб юбормадимикан”, деган ўй билан қуёш кўтарилиб, дехқонлар нонушта қиладиган вақтда дала шийпонига келди ва бригадирдан сўраб воқеанинг сабабини суриштирди. Бригадирдан “Ғўзапоя сизники. Ҳеч кимга бермаганман ва бермайман ҳам. Қандай хоҳласангиз, шундай йиғиб олаверинг”, деган жавобни эшитгач, кўнгли бироз таскин топди. Ҳа, отанинг кўнгли таскин топди-ю, бироз таскин топди.

Кўнгли чала таскин топган отахон ғўзапоясини корчевалка қилиб кетган тракторчини у ишлаётган даладан кидириб топди ва қўлидаги ҳассаси ишораси билан ишидан тўхтатди. Савоб иш қилиб, отахондан раҳмат кутаётган тракторчи чолнинг “Хўй лаънати. Нимага ғўзапоямни корчевалка қилдинг. Мен сендан илтимос қилган эдимми? Нимага менинг ишимга бурнингни тикасан”, деган қўпол сўзларини эшитиб, ҳайрон бўлиб қолди. Отанинг феъл-атворини яхши билмаган йигит ўзини ҳимоя қилиб, бу ишни у ўзича қилмагани ва вилоят ижрокоми ходими Олимжон ака Сотиболдиевнинг топшириғи билан бажарганини айтди. Болта буванинг аччиғи канчалик тез келган бўлса, шунчалик тез кетди ва қўполлиги учун тракторчидан узр сўради.

Болта бува кўшниси Олимжоннинг ишдан кеч қайтишини билар эди. Шом намозини ўқиб бўлгач, унинг дарвозасини ҳассаси билан тақиллатди. Бир оз фурсат ўтгач, кўшниси дарвозани очди ва:

– Келинг, бува, – деди.

– Бува дема мени. Мен сенга бува эмасман. Нима қилганингни биласанми? Бошингга ҳассам билан бир туширайми?

Бува бу кўпол гапларни бола-чақали, ўрта ёшдаги, вилоят ҳокимлиги ходими даражасидаги кишига айтди. Олимжонга ва бизнинг тенгқурларимизга бундай кўпол гапларни фақат шу киши айта олар эди. Отанинг кўполлиги чолнинг кўшнисига сира оғир ботмади. У бундай муомалага кўнижиб кетган эди ва ҳар сафар кечириб кетаверарди.

– Ҳа, бува. Нима бўлди? Яна қовунингизни ўғирладимми?

– Йўқ. Қовунимни ўғирласанг майли-я. Ундан ёмонроқ иш қилгансан.

Олимжон ҳайрон бўлиб, нима ёмон иш қилганини била олмай отахоннинг ўзидан сўради.

– Хўш, айтинг-чи. Нима ёмон иш қилиб қўйибман? Агар бирон ёмон иш қилиб қўйган бўлсам, дарров кечирим сўрайман ва тузатишга ҳаракат қиламан.

– Ғўзапоямни корчевалка қилдириб қўйипсан. Шунинг учун сен билан уришгани келдим.

– Ие, отахон. Мен бу ишни “сизга осон, менга ва тракторчига эса савоб бўлар”, деган мақсадда қилган эдим. Сиздан бошқа одам бўлганида бу ишим учун мингдан-минг раҳмат айтар эди. Сиз бўлса савоб ишим учун мендан хафа бўлаяпсиз.

– Хафа бўламан-да. Ахир мен ҳар куни палов еб туришим керак. Сен эса мени бу имкониятдан маҳрум қилиб қўйдинг-да. Биласан, ҳар қиш ҳар куни ғўзапоя юламан ва кечкурун бир товоқчада ош ейман. Мана бугун ғўзапоя юлмаганим учун ярим товоқча ҳам ош ея олмадим. Менга ғўзапоя керак эмас. Аравакаш ўғлим Тожиаҳмадга айтсам, бир қишлик ғўзапояни уйимга келтириб ташлайди. Менга унинг палов едирадиган меҳнати керак.

Ҳа. Отахон тўғри айтдилар. Уларнинг Тожиаҳмад деган серғайрат ва сертажанг ўғиллари бор. Иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси ва “Қизил байроқ” ордени соҳиби. Жамоа хўжалигининг ҳеч ким аравага қўшиб ишлата олмайдиган асов отларини шу киши ишлатади. Ҳар куни ўнлаб кишиларнинг ғўзапоясини ташиб беради ва бу хизматлари учун ишлари битган кишилар уни ғўзапоя билан рози қилишади.

– Бўпти, бува. Агар сизга меҳнат керак бўлса, мен бригадирга айтаман. Сизга корчевалка қилинмай ғўзапояси юлиб олинадиган ердан беради.

Отанинг кўнгли тўла таскин топди ва кўшнисигв раҳмат айтиб, уйига қайтди.

Аммо Олимжон ваъдасини бажара олмади. Жамоа хўжалигида корчевалка килинмай гўзапояси юлиб олинадиган бирон гектар ҳам ер қолмаган экан.

Болта бува тўксон ёшдан узоқ умр кўриб, ўша йили вафот этибди. Афсус, мен дафн маросимида қатнаша олмаганман. Олимжоннинг айтишича, отахоннинг таъзияларида жуда кўп оломон тўпланибди. Улар орасида “Болта сассиқ” дейдиган ўтмишдаги болаларнинг деярли ҳаммаси қатнашибди. Отахон катта ҳурмат ва эҳтиром билан дафн этилибдилар.

Болта буванинг ўлганларига кўп йиллар бўлди. Қачонлардир уларнинг сўкишларини эшитиб юрган биз болалар ҳам уларнинг ёшларига яқинлашиб бораягмиз. Ақлимиз кирди. Қарашларимиз ўзгарди. Аммо ота ҳақларидаги хотираларимиз сира хаёлимиздан кўтарилмайди. Ҳар гал тенгқурлар тўпланишиб қолсак, албатта отахоннинг қилган ишларию бизнинг сўкканларини эслаб турамыз ва барча биз эслаган кишилар қатори уларнинг ҳақларига ҳам дуо қиламыз.

Буванинг сассиқликлари уларнинг ёшлигимизда биз истеъмол қилган помидор, пиёз, қовун, тарвузларидан ёқимли ҳид бўлиб таралаётгандай туюлади менга. Бизнинг соғ-саломат вояга етишимизда, шак-шубҳасиз, “сассиқ чол”нинг катта ҳиссалари бор. Буни аллақачон тушуниб етганмиз. Уларга бўлган бир қаҳримиз аллақачон ўн меҳрга айланиб бўлган. Биз уларнинг оғизларидан чиққан сўзларига эътибор берар эканмиз-у, қўлларига қарамас эканмиз. Уларнинг қўллари билан яратилган қовун, ҳандалакларнинг таъмию ҳидига эътибор бермас эканмиз. Аслида бувамыз Болта сассиқ эмас, Болта хушбўй эканлар. Шунинг учун Болта бува номларига қачонлардир кўшиб айтилган “сассиқ” сўзларини битта қолдирмасдан қўштирноқ ичига олиб чиққим келади. Баъзан-баъзан тенгқурларим каби намозларимда буванинг ҳақларига дуо қилиб, Аллоҳдан имонларига барака беришини ва жойларини жаннатдан ато этишини сўрайман.

2012 йил

ЭКОЛОГИЯ ДАРСИДА

– Қани, Сабрбек Қаноатов, глобал исиш ҳақида нима биласиз?
– сўради ўқитувчи талабадан.

– Глобал исиш бу сайёрамиз ҳавоси температурасининг аста-секин кўтарилиб бориши.

– Тўғри жавоб. Лекин фикрингизни соддароқ, мисоллар билан тушунтиринг-чи.

– Масалан, бизнинг Наманган Давлат университетимизда ўтган 2011-2012 ўқув йилида биронта аудитория бир соатга ҳам иситилмади. Куз охири ва қиш бошларида шу даргоҳда республика Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг кўчма коллегияси ҳам бўлиб ўтди. Унинг катнашчилари буни одатдаги ҳол ҳисоблаб, эътибор ҳам беришмади. Кекса ўқитувчиларнинг таъкидлашларича, шу бино қурилганидан буён сира ҳам иситилмай қолмас экан ва қишда иситилмаган аудиторияларда биринчи марта дарс ўтишяпти эмиш. Ҳозирга келиб университетдаги таълим жараёни иситилмаган биноларда ҳам маромида кетаверди. Бунга сабаб албатта – глобал исиш. Агар шу жараён давом этса, барча таълим муассасаларини иситишга эҳтиёж қолмайди.

– Гапларинг тўғри. Лекин университетимиздан мисол келтирмасанг бўларди.

2012 йил

АҚЛНИНГ БАҲОСИ

Ҳикоя

Ҳамробой ҳожининг ҳовлисида қовун сайлига тайёргарлик эрта тонгдан бошланди. Ҳожининг экин экадиган ерлари кўп бўлишига қарамай, қишлоқ ўртасидаги яшайдиган ҳовлиси мўъжазгина эди. У арава кириб чиқадиган катта дарвоза, хуржун айвонли уй, омборхона, ошхона, отхона ва молхона, турли-туман ва таърифи узумларнинг ишқомлари ва ҳар хил мевалардан иборат эди. Хизматкорлар, кўни-қўшни ва хонадон аёллари кўча ва ҳовлиларга сув сепиб супуришди, пишириклар тайёрлашди, дастурхон тузаб, уни ноз-неъматларнинг саралари билан тўлдиришди. Ахир бугун йилда бир марта нишонланадиган қовун сайли-да. Яна сайилда шаҳарнинг энг муҳтарам зоти – Тўраамлар қатнашадилар-а.

Экспертнинг ёзув мавзуси

Ёз. Куёшнинг заррин нурлари “ёғ тушса ялайдиган” қилиб тозаланган ҳовлига янада кучлироқ тароват бағишлади. Узок-узокларда сайраётган булбулнинг овозига ҳудди меҳмон келишидан хурсанд бўлгандек қовоқлардаги беданалар ва қафаслардаги какликлар жўр бўлиб кетди.

Қишлоқ аҳлининг бир одати бор эди – арзийдиган ерга қовун эккан деҳқонлар қовун сайли ўтказмасдан, гарчи бодринг, тарра, ҳандалак сингари полиз экинларини еяверишса ҳам, қовунга қўл уришмас эди. Ҳамробой ҳожи оиласида эса қовунни жаннат маҳсулоти ҳисоблаб, Наманган шаҳридан келадиган хурматли зот – Тўрамлар қўл уриб берганларидан кейингина истеъмол қилиш бошланар эди.

Ҳамробой ҳожининг Тўрамларни олиб келиш учун шаҳарга жўнатган от аравалари қишлоққа кириб келди. Йигитчалар бу ҳақда Ҳожи отага хабар қилишди. Мезбон қудаси Шоқир ҳожи ва яна бир нечта кексалар билан меҳмонни кутиб олиш учун кўча бошига жўнашди.

Тўрамлар қишлоққа кираверишда аравадан тушиб, йўл-йўлакай ўзларига хурмат билдираётган кишилар билан қўл олишиб, қишлоқнинг катта масжиди томон кела бошладилар. Қишлоқ аҳли, гарчи расмий бўлмаса-да, ўзларини Тўрамларнинг муридлари ҳисоблаб, катта хурмат билдиришар эди. Масжид яқинида меҳмонларни Ҳамробой ҳожи ва бошқа мезбонлар кутиб олишди. Тўрамлар ҳожилар билан кучоқлашиб, бошқа катта-кичик эркаклар билан қўл беришиб сўрашдилар.

Одатга кўра меҳмонлар ва мезбонлар масжидга кириб икки ракат намоз ўқишди, қишлоқ аҳлига Аллоҳдан сиҳат-саломатлик, тинч-тотувлик, касбу корларига барака тилашди ва масжид ҳаққига пул ҳадя қилишди. Намоз тугагач, улар Ҳожининг ортларидан хонадонларига қадам ранжида қилишди.

Меҳмонлар бори-йўғи икки киши – Тўрамлар ва уларнинг ёнларида ўрта ёшлардаги нотаниш киши. Уйга кираверишда кутиб турганлар билан салом-алиқлардан сўнг уларни қўл ювишга таклиф этишди.

Меҳмонларни қўл ювдиргани икки эгизакдек келишган қоматли, елкасида сочик, қўлида чилапчин ва обдаста тутган йигитлар кутиб олишди. Нима учундир, қўл ювиш жараёнида Тўрамнинг ёнларида келган меҳмон йигитларга қайта-қайта кизиқиш назари билан қараб қўйди.

Бу орада ош ичар вақти бўлди. Ҳамма дастурхон агрофига

Содиқширза Абдуллаев

Ўтирди ва шоп мўйловли қассоб йигит меҳмонлар рўбарўсига бир боқилган қора кўчқорни етаклаб келиб, Тўрамдан фотиҳа беришларини сўради. Улар хонадон аҳлига бахт-саодат тилаб дуо қилдилар. Қассоб кўчқорни сўйгани олиб кетди.

Қишлоқ аҳли одатига кўра меҳмонларга жўхори гўжа тарқатилди. Ош ичар вақти – деҳқонлар учун нонушта билан тушлик орасидаги оралик овқатланиш вақти. Уларнинг иш вақти бомдод намозидан кейин эрта тонгдан бошланади. Икки соатча ишлаб, кейин нонушта қилишади. Яна икки-уч соат ишлаб гўжа ош ичишади. Гўжа ошни бир кун аввал пишириб, совутиб қўйишади. Унга қатик сузмасини суқолтириб қўшиб, бир-бирига аралаштириб совуғича истеъмол қилишади. Гўжа ош кишиларни офтоб уришидан сақлар эмиш. Бу одат шаҳарли Тўрамларга ҳам, қишлоқ аҳли одатини хурмат қилганлари учунми ёки овқатнинг ўзи мазали бўлгани учунми, ёқиб қолган эди. Ҳар сафар меҳмонга келганларида келгуси келишларига ҳам шундай овқат билан меҳмон қилишларини илтимос қилиб кетар эдилар.

Овқатланиб бўлингач, мезбон меҳмонларни қовун пайкали тепасига бошлаб борди. Йўл-йўлакай Тўрамнинг ҳамроҳлари улардан қўл ювдирган йигитлар ҳақида қизиқиб сўради. Тўрамлар уларнинг бири, оқ юзлироғи Ҳамробой ҳожининг, иккинчиси эса уларнинг қудалари Шоқир ҳожининг ўғиллари эканини айтдилар. Меҳмоннинг кўнглидан “Қани энди ўша иккала йигитларни куёв қилиб олиб имон-эътиқодли, қишлоқдаги икки ҳожига куда бўлиб олсам, бойлигимни қизларим билан шуларга қолдирсам. Лекин қандай қилиб? Бунинг иложи йўқ-да. Қиз томондан ўғил томонга совчи қўйиш одат эмас. Лекин иложини топиш керак. Иложсиз ишнинг ўзи йўқ, дейишади-ку”, кўнглидан ўтказди меҳмон.

Пайкал тепасига боргач, ҳамма чўккалаб ўтирди. Тўрам узоқ Қуръон тиловат қилдилар ва барча қишлоқ аҳлининг деҳқончиликларига барака тилаб дуо ўқидилар. Ўтирганларнинг ҳаммаси уларнинг дуоларига қўшилишиб “Омин” дейишди.

Сўнг Тўрамлар пайкалга кириб, “Бисмиллаҳир раҳмонир роҳийм”, деб банд берган шакарпалакдан биттасини узиб, Ҳамробой ҳожига тутдилар. Ҳожи “Раҳмат” деб қовунни қўлига олди ва уни қовун етиштирган қаролга берди. Қарол қовунни тиликларга ажратди ва биринчи тиликни Тўрамларга, кейингисини улар билан келган меҳмонга, учинчи, тўртинчисини икки ҳожига, кейингиларини эса бошқаларга узатиб, ўзи охириги

Тўрамнинг сўзларини

тиликни еди. Қовун еб бўлингач, фотиҳа қилинди ва ҳамма ховлига, Тўрамларнинг ўзлари эса Ғойиб эранлар мазорига йўл олишди.

Ғойиб эранлар мазори – ўлик кўмилган жой, Шўркўргон кишлоғидаги тўртта қабристондан бири. У Элатан ва Ўлмас ариқлари орасида кишлокнинг ёнгинасида жойлашган ва 3-4 гектарча ер майдонини эгаллаган. Шимолидан аҳоли ховлилари бошланиб кетади. Мозор қалин тиконлар, қамишлар ва дарахтлар билан қопланган кўркинчли жой. Ундан 200 метрча жанубдан Норин дарёсининг ўзани оқиб ўтган. Ўзан дарёдан ажралиб Шамсиқўл ва Элатан кишлоқлари орасидан оқиб ўтиб, яна дарёга қуйилар эди. У аллақачон оқишини тўхтатиб, оқава сувлар оқадиган захконга айланган. Унинг бошланиш жойи – мазор яқинида кўлча ҳосил бўлган. Ёшлиқ йилларимизда бу қабристонга гўдақлар кўмилар эди. Ҳайдар бахши буванинг ўғилларини шу мазорга кўмилганини ўзимиз ҳам кўрганмиз.

Кейинги йилларда мазор атрофлари жамоа хўжалиги томонидан ўзлаштирилиб, пахтазорларга айлантирилди. Мулла Сиддиқ хожи буванинг айтишларича, мазорнинг бузилган қисмларидан болалар суяклари кўплаб териб олиниб, мазор тепалиги ёнига қайта дафн этилган экан. Ҳозир мазор ихтиёрида битта тепалик ва унинг атрофида боққа айлантириб қўйилган 15 сотихча ер қолган бўлиб, атрофи ғишт деворлар билан ўраб қўйилган. Ичкарасида зиёратчилар учун учта хона ва ошхоналар мавжуд. Қишлоқ аҳли бу ерга тез-тез келиб ис чиқариб туришади. Ҳозир пахтазорга айланган мазор ерлари ўрнида ховли қуриб, хонадонлар яшашмоқда.

Тилимизда “гўристон”, “қабристон”, “мазористон” сўзлари бир хил маъно билдирувчи сўзлар сифатида қўлланади. Аслида улар маънодош сўзлардир. Гўр – майит кўмилган жой. Қабр – гўр ва унинг усти. Мозор – қабр ва унинг атрофлари. Аммо халқ тилида гўристон ва қабристон сўзлари оддий кишилар кўмилган жойни, мазористон сўзи эса хурматли кишилар кўмилган жойни ифодалайди. Айтишларига қараганда, мазкур мазор етти Аҳмадлардан бирининг қабри бўлиб, “Ғойиб эранлар” деб номланишига сабаб, у киши кунларнинг бирида мазорга кириб кетганлари ва қайтиб чиқмасдан ғойиб бўлганлари эмиш.

Тўрамлар мазорга доим яқка ўзлари борардилар. Қишлоқ

аҳли уларни нима учун мозорга якка боришлари ва нима билан шуғулланишлари сирларини билмас эди.

Тўрамларни пешин намози олдидан масжидда кутиб олишди. Улар намозда имомликка ўтдилар. Сўнг ҳамма Ҳамробой ҳожининг хонадонига меҳмондорчиликни давом этдириш учун жўнади.

Меҳмонларга аввал Тўрамларга атаб янги сўйилган қўй гўштидан тайёрлаган қўй тўши, жизза, шўрва, кейин палов тортидди. Дастурхонлардаги идиш-товоклар йиғиб олингач, ҳақиқий маросим – қовун сайли бошланди. Чағдаст йигитлардан бир нечтаси шакарпалакларни коса-коса шаклида сўйиб, меҳмонларга узутишди. Овқатланиш давомида сайилга келганлар турли мавзуларда сўзлашиб ўтиришди. Қовун сўйиш ҳамма тўйгунча давом этди ва сайилга келганлар аср намози арафасида тарқалишди.

Меҳмонлар масжиддан аср намозини ўқиб қайтишгунча арава қўшилиб, қовунлар билан тўлдирилди, меҳмонларга сарполар тайёрланди. Аммо улар йўлга тушиш ўрнига ҳовлидаги сўрига ўтиришди. Бироз сукут сақлангач, Тўрамлар сўз бошладилар:

– Меҳмондорчилигингиз учун катта раҳмат, Ҳожим. Сиздан кетишга изн сўрашдан аввал айтадиган бир узримиз бор.

– Бош устига. Қани эшитайлик-чи, – деди Ҳамробой ҳожи.

– Менинг ҳамроҳим болалигимдан бир маҳаллада ўсган қиёматли ўртоғим бўладилар. Шунинг учун у кишини сайлингизга, сизга эркалик қилиб, номингиздан мен тақлиф этган эдим. Қовун сайлингизда қатнашиб, гоят хурсанд бўлдилар. Ўзлари мадрасада ўқиган илмли киши. Лекин ота касби билан шуғулланиб, савдогарлик қиладилар. Шаҳримизнинг энг катта ва бообрў савдогарларидан бирилар. Аллоҳ уларга ҳамма нарсани берди-ю, лекин, “бири кам дунё” деганларидек, ўғилдан кисди. Заифалари кетма-кет икки киз кўргач, оғир касалга мубтало бўлди. Дўстимнинг умр йўлдошларини кўрсатмаган табиблари қолмади. Аллоҳ ожизаларининг жонларини қайтариб берди-ю, аммо фарзанд кўриш бахтидан бенасиб қилиб қўйди. Суриштириб билдик: фарзандларингиз кўп экан.

– Ҳа, Аллоҳга шукр, бешта ўғлим ва учта қизим бор. Ўғилларимнинг биттаси – Мулла Аҳмад Наманган ва Қўқон мадрасаларида таҳсил олиб, илмли бўлди. Қолганлари ота касбини танлашган – деҳқонлар. Ҳаммаси ҳам забардаст, улоқни

Қайишмишнинг ўрда мангити

яхши кўрадиган йигитлар. Шунинг учун отхонамда доимо ўғилларим учун улоқчи от боқаман. Улар эса улоқли сайиллардан менга совғалар келтириб туришади.

– Ўғлингиздан бири дўстимга ёқиб қолибди. Ўзингиз биласиз, кизлар савдо билан шуғулланишмайди. Савдогарга эса ёрдамчи керак. Шунинг учун дўстим савдо ишларида имон-эътиқодли ёрдамчиларга мухтожлар. Агар сиз рози бўлсангиз, бизнинг кўлимизни ювдирган ўғлингизни ўртоғи билан ўз хизматларига олиб, уларга савдо-сотик сирларини ўргатмоқчилар.

– Таклифингиз учун раҳмат. Сизнинг хоҳишингизни қайтариб бўлар эканми, Тўрам? Мен бир ўғлим ва онаси билан маслаҳат қилай, уларнинг розилигини олай, кейин жавобини сизларга етказамиз.

Меҳмонлар араваларга ўтиришиб, шаҳарга жўнашди. Савдогар қовун сайлидан ғоят хурсанд қайтарди.

Икки йигитча Тўрамнинг уйларига келишди ва уларга ота-оналарининг савдогар таклифига рози эканликларини айтишди. Тўрам меҳмонларга бир йигитчани қўшиб, савдогарнинг уйига жўнатдилар.

Савдогар икки ўртोकни кучоқ очиб кутиб олди ва уларга тавозе кўрсатди.

Дастурхон устида мезбон меҳмонларга ўзининг ва заифасининг аждодлари ҳақида фахрланиб ва очилиб-сочилиб сўзлаб берди. Сўнг мавзу савдо ишларига кўчди ва суҳбат асносида савдогар йигитларнинг қиладиган ишларини ҳам тушунтириб қўя қолди. Йигитларнинг вақтинча унинг ташқи уйида яшаб туришларини ҳам айтди.

– Ўғилларим. Мен рус тилини чала билганим учун савдо ишларида жуда қийналаман. Агар сизнинг ёшингизда бўлганимда, тузем мактабига кириб ўқиган бўлардим. Саводларинг бор – мактабни битиргансизлар, қийналмайсизлар. Агар “Хўп. Ўқиймиз” десаларинг, мактабга бошлаб бораман. Эрталаб мактабда ўқиб рус тилини ўрганасизлар, пешиндан кейин савдо билан шуғулланасизлар.

Йигитларни диндор одамнинг уларни мадрасада эмас, рус-тузем мактабида ўқитишга таклифи ҳайратга солди ва сира хаёлларига келмаган бундай таклифга оталари билан маслаҳатлашиб, кейин жавоб беришларини айтишди.

Ўғилларининг тузем мактабига бориб ўқишлари ҳақидаги

савдогар таклифи ҳожиларни ўйлантириб қўйди. “Мадрасада ўқишганларида, бошқа гап эди. Ҳожиларнинг ўғиллари ўрис мактабида ўқиса, одамлар нима дейди. Уларнинг устидан кулишмайдимиз?” – ажабланишди улар.

Ўғиллари савдони яхши билиш учун ўрис тилини билиш кераклиги, агар бу тилни билмаса, Ўрусиядан мол олиб келолмаслигини тушунтиргандан кейин оталари зўр-базўр рози бўлишди.

Йигитлар эрталаб мактабга, пешиндан кейин эса дўконга савдо ишига боришарди. Улар кечкурунларигина бўш бўлишарди. Савдогарнинг қизчалари эса кундузлари мактабга – отин ояга ўқишга боришар. кечкурунлари, акалари йўқлиги учун бўлса керак, йигитлар яшайдиган ташки уйга тез-тез чиқиб туришарди. Улар турли мавзуларда суҳбатлашишар, йигитларни қизларнинг мактабдаги ҳаёти, қизларни эса йигитларнинг қишлоқдаги ҳаёти қизиқтирар эди. Қизлар билан суҳбатлашиш болаларга яхши эрмак эди.

Савдогар ва унинг ожизаси йигит-қизларнинг бундай муносабатларига ака-сингил муносабатларидек одатдаги ҳол сифатида қарашарди. Йиллар ўтиб қизлар катта бўла бошлагач, бу муносабатларнинг маъноси ўзгарди. Бундай ўзгариш савдогарни бир томондан орзулари амалга ошишини яқинлаштириб қувонтирса, иккинчи томондан, кабира ёшидаги қизларининг номаҳрам йигитлар билан яқинлашишлари гуноҳ эканлиги хафа қилар эди.

Савдогар йигитларни алоҳида-алоҳида дўконларда савдо қилишга қўйди. Ойлар ўтди. У йигитларга савдо сирларини ўргатиш билан бирга ҳақ ҳам тўлаб турди. Йигитлар яшаш учун деярли пул сарфлашмас – овқатлари ҳам, яшаш жойи харажатлари ҳам бойнинг, кийинишлари эса оталарининг ҳисобидан. Уларнинг ота-оналари ҳам фарзандларининг пулларига муҳтож эмас эдилар. Шунинг учун вақт ўтиши билан йигитларнинг пуллари жамғарила борди.

Кунларнинг бирида кечки овқатдан кейин савдогар йигитларга:

– Менга ўғлимдек бўлиб қолган одобли шогирдларим. Гарчи сизнинг одоб-ахлоқингиз бизда шубҳа уйғотмаса-да, кабира ёшига етган қизларим билан бир ҳовлида яшашларинг эл-юрт ичида турли гапу сўзларга сабаб бўлиши мумкин. Шунинг учун

Ҳаётимизнинг ёруғ мангули

иккалангизга ижара ҳовли топиб қўйдим. Шу ҳовлига кўчиб ўтсаларинг.

Савдогар ҳақ эди. Ҳакакатан ҳам йигитлар қизларни ва қизлар йигитларни эрталабдан кечкурунгача кўришмаса, соғинадиган бўлиб қолишган эди. Буни улар яхши ҳис этишарди. На чора. Бу таклиф йигитларга ёкмаса ҳам, уни қабул қилишга мажбур эдилар. Уларнинг бири гапни бошқа томонга буриб:

– Майли, ота. Ўзимиз ҳам ҳовлингизда яшаётганимиздан хижолатда эдик. Ҳақимизни олсак. Яна бунинг устига бизга жой бериб, қорнимизни ҳам тўйдирасиз, – деди.

Савдогар таклифи йигитларга малол келмаганидан кўнгли таскин топди. Йигитлар эса қизлардан узоқлашаётганлари учун ич-ичларидан хафа бўлишди.

Бир йил ўтгач, савдогар Аҳмаджонга одагдигдек, Муҳаммаджонга одатдигидан кўпроқ ҳақ тўлай бошлади. Бу тенгсизлик уч-тўрт ой давом этди. Қўнларнинг бирида савдогар Аҳмаджоннинг дўконига ишлари билан танишиш учун кириб келди. Йигит меҳмонга кўрпача ёзди, кўчанинг у томонидаги чойхонадан кўк чой олиб келди, чойни уч марта қайтарди ва биринчи пиёлани ўзига қуйиб, иккинчи пиёладаги чойни савдогарга узатди. Савдогар йигитнинг ҳаракатларини кузатиб турди ва хатти-ҳаракатларидан кўнгли тўлди. Иккалалари савдо ишлари ҳақида узоқ суҳбатлашиб ўтиришди. Гап “мингта” етгач, йигит савдогарга:

– Ота. Кўпдан буён сиздан бир нарсани сўрамоқчиману, юрагим бетламаяпти-да, – деди ийманиб.

– Нега энди. Сизлар менинг ўғлим қатори бўлиб кетдиларинг. Ота-бола ўртасида сир бўлармиди? Майли, сўранг, ўғлим, – деди савдогар.

– Бир вақтлар ўртоғим иккаламизга тўрт тангадан тенг ҳақ тўлар эдингиз. Энди эса унга мендан кўпроқ – беш тангадан тўлаясиз. Мен сизга “кам ҳақ олаяпман” деб шикоят қилмоқчи эмасман, ҳақимни тўла бераясиз. Аммо иккаламиз тенг ишлаймизу нега ўртоғимга кўпроқ ҳақ тўлаётганингизни тушуна олмаяпман? Шунинг сирини билмоқчи эдим.

– Яшанг, ота ўғли. Мен бу саволни сиздан анча илгари кутган эдим. Аммо сиз қаноат кўрсатиб, энди сўраяпсиз. Сиз савол сўрашда кечикканингиз учун мен ҳам кечикиб жавоб бераман. Бироз сабр қилинг, жавобини оласиз.

Бомдод намозини ўқиш учун масжидга кетаётиб савдогар “Мен бугун ўғилларим билан нонушта киламан. Мени кутманлар” деб хотинини огоҳлантирди. У намоздан қайтаётиб чойхона ёнидаги бозорчадан сопол косада қаймоқ, узум ва нон олиб, шогирдлари яшаётган хонадонга борди. Ҳовли эшиклари фаришталар киришлари учун қия очиб қўйилибди. “Демак йигитчалар намозларини ўқиб бўлиб, нонуштага тайёргарлик кўришаётган бўлсалар керак”, фикр қилди у ва очиқ дарвозанинг зулфинини тақиллатди. Уй ичидан “Ҳозир, мана чиқаятман” деган товуш эшитилди.

Устоз ва шогирд кучоқлашиб кўришишди. Мезбон меҳмонни ичкарига бошлади. Бу ташрифдан иккаласи ҳам хурсанд эди. Уй ичида Муҳаммаджон ўчоққа ўт ёқиб, чой қайнатаётган эди. У ҳам устози билан кучоқлашиб кўришди.

– Ўғилларим, бугун бир сизлар билан нонушта қилгим келиб қолди, – деди очилиб савдогар.

Йигитлар устозларининг феъл-атворини яхши ўзлаштириб олишган. “Бу ақлли киши ҳеч қачон бемақсад ҳаракат қилмайди ва умрини беҳуда ўтказмайди. Бу ташрифдан ҳам бирон мақсад бўлса керак”, дея ўйлашди улар.

– Ўғилларим. Савдогар бўлиш қийин. Кечаю кундуз ишни ўйламасанг, ишинг юришмайди. Иккалангизга бир топширигим бор. Дўконларни ёпганларингдан кейин сиз, Муҳаммаджон, Испархон даҳасидаги Собир савдогарнинг, сиз, Аҳмаджон, Тахта кўприк даҳасидаги Ғофир савдогарнинг дўконларига борсаларинг. Эшитишимча, улар яқинда Русиядан янги моллар олиб келиб, сота бошлабдилар. Ўрганинлар-чи, бизлар ҳам шу иш билан шуғуллансак бўлармикан?

Йигитлар “хўп” дейишди. Чойдан сўнг ҳамма ўз иши билан машғул бўлди.

Роппа-роса бир ҳафтадан кейин савдогар яна шогирдларининг хонадонига “чой” ичгани қадам ранжида қилди. Нонушта давомида йигитлардан берган топширигининг натижасини сўради. Муҳаммаджон Собир савдогарнинг Русиядан калиш, шам, варшав, чироқ ва игналар олиб келганини, ҳар бир молнинг қанча сўмдан сотиб олиб қанча сўмдан сотаётгани ва молларнинг ҳар бир донасидан қанчадан фойда қолаётгани, улардан қайси бири кўпроқ фойда бераётгани ҳақида сўзлаб берди. Аҳмаджон эса Ғофир бойнинг Русиядан олиб келган моллари

тўғридан ёйиқ сўнгини

хақида гапирди-ю, бошқа маълумотларни билмаслигини айтди. Савдогар:

– Муҳаммаджон, ўғлим. Сиз ишингизни қилаверинг. Сиз эса, Аҳмаджон, янаги шу кунигача қолган маълумотларни ўрганиб кўясиз. Яна кўришамиз.

Ҳафта ўтди. Режаларига қатъий амал қиладиган савдогар айтган вақтида яна кўлида нонушталик билан йигитлар хонадонида пайдо бўлди. Бу сафар Аҳмаджон ҳам анча-мунча маълумотлар тўплаб қўйган экан, ҳаммасини бой отага сўзлаб берди.

– Умрингиздан барака топинг, ўғлим. Мана бу бошқа гап. Энди менга айтинг-чи. Сизни Русияга мол олиб келишга бошлаб кетсам, нималар олишни маслаҳат берар эдингиз.

Аҳмаджон жавоб бермади. Муҳаммаджон:

– Калиш олиб келишни, – деди. – Ёз тугаб, куз келаяпти. Яқинда ёмғирли кунлар бошланиб, калишнинг нархи кўтарилар эмиш. Менга қолса, кўпроқ олиб келиб сотиш фойдалироқ кўринади.

– Яшанг, ўғлим. Русияга иккаламиз борамиз.

Аҳмаджонга савдогар саволига жўяли жавоб бера олмагани қаттиқ таъсир этди. Ойлар ўтди. Аҳмаджон савдо ишлари сирасорларини синчкорлик билан ўргана бошлади. Аста-секин унинг савдоси юришиб кетди. Фойдаси кўпая борди ва бу ишдан унинг ўзидан кўра савдогар кўпроқ хурсанд бўлди.

Аҳмаджон саволига савдогардан ҳали жавоб ола билмаган эди. Шунинг учун дўконига келган устозининг хуш кайфиятини кўриб, саволини эслатиб қўймоқчи бўлиб:

– Ота, саволимнинг жавоби эсингиздан чиқиб кетдими? – деди.

– Нега эсимдан чиқар экан. Жавобини ўтган ҳафтада-ёқ айтиб қўйдим-ку. Шаҳарда яшай бошлаганингизга анча бўлди-ю, ҳали ҳам қишлоқи соддалигингиз бор. Эсингиздами? Ўртоғингиз Муҳаммаджон бир мартадаёқ топширигимни мукамал бажариб қўйди. Сиз эса икки марта овора бўлдингиз. Шунда ҳам йиккан маълумотларингиз ўртоғингизникидан кам экан. Шунинг учун ҳар ойсизга тўрт, шерингизга беш тангадан тўлай бошлаганман. Иш ҳақингиздаги бу тафовут кимнидир кўп ёки кам ишлагани билан боғлиқ эмас. Ишни ким қандай ақл билан бажаришига боғлиқ. Муҳаммаджонга тўлаётган ортикча бир тангам унинг

аклининг сизникидан ортиклиги учун. Ниятим – шу йўл билан сизнинг аклигини ҳам ўртоғингиз ақлига тенглаштириш эди.

– Кечирасиз, ота. Ўзингиз айтганингиздек, қишлоқи соддалигим бор-да, – хижолат тортиб паст овоз билан гапирди Аҳмаджон.

– Соддалик – бу бахт. Аммо соддалик – бу ақлнинг камлиги эмас. Буни фарқлай билиш керак. Мен ўзимга шогирдликка қишлоқ йигитларини танлаганимнинг боиси ҳам сизларнинг қишлоқи соддалигингиз. Агар шу соддаликка ақллилик қўшилса, киши чинакам бахтга эга бўлади. Бу ҳикматли сўзларимни сира ёдингиздан чиқарманг.

Икки ақли шогирдларга эга бўлган савдогарнинг ишлари юришгандан юришди. Шу билан бирга қизларини турмушга узатиш вақти ҳам келди. Завжасининг айтишича, гарчи хонадонига келишмаган бўлишса ҳам, кўча-кўйда қизларига оғиз солаётганлар кўпайиб бораётган эмиш. Ота бўлгандан кейин ҳаракат қилиш керак.

Савдогар ўз мақсади йўлида катъий ҳаракат қиладиган киши эди. У шогирдларига бериши керак бўлган иш ҳақларини, уларнинг розиликлари билан қарз сифатида тўплаб, савдо ишида фойдаланаётган эди. Икки йигитнинг савдогар қўлида тўпланган пуллари битта ҳовли сотиб олишга етадиган даражада тўпланиб қолди. Узокни кўзлаган савдогар йигитларни шаҳарда доимий олиб қолиш учун ҳеч ким билан маслаҳатлашмасдан яна шунча пул қўшиб иккита ҳовли сотиб олди. Йигитларнинг ижара ҳовлиларига навбатдаги ташрифиди:

– Ўғилларим. Бировнинг ҳовлисида яшаганларинг бўлди. Иккалангизнинг мендаги пуллариңизга сизлар учун алоҳида-алоҳида ҳовли сотиб олдим. Пуллариңиз ҳовлиларнинг биттасига етди. Яна биттасини ўз пулимга олдим. У сизларга қарз. Қарзни эса ишлаб узасизлар. Агар шундай қилмасам, оталариңиз сизларни уйлаш баҳонасида қишлоққа олиб кетиб қолишади.

Бу хабардан йигитлар роса хурсанд бўлишди. Аввало уларнинг ўзлари шаҳар ҳаётига аллақачон кўникиб кетишган ва қишлоққа боргилари келмай қолган эди. Иккинчидан, ҳафтада кам деганда бир марта савдогарнинг қизлари билан учрашиб туришар эди. Ростдан ҳам оталари уларни қишлоққа олиб кетса, қизлар билан қандай учраша олишади?

Ўқиб олган эдингизми?

Савдогар сахий чикиб қолди. Кунларнинг бирида:

– Ўғилларим. Савдо билан шуғулланганларингга анча йил бўлди. Савдо сир-асрорларини ўрганиб олдиларинг. Мана ҳар иккингишга теппа-тенг ўн минг сўмдан сармоя. Дўконларингиздаги молларни сотиб пулини менга берасизлар ва ўрнига ўзингиз мол сотиб олиб савдойингизни мустақил юритинг. Сизнинг ўрнингизга қатта бўлиб қолган жиянларимдан фойдаланаман. Янги қураётган дўконимда ўшалар ишлашади, – деди у хотиржам оҳангда. Йигитлар мустақил савдо қилишдан чўчиган бўлишса-да, отанинг гапига рози бўлишди.

Бу янгилик қишлоққа – йигитларнинг ота-оналарига етиб борди. Улар ҳаракатга тушиб қолишди – ўғилларига устозининг фотиҳасини олиб беришлари керак. Шу ният билан оталар савдогарни меҳмонга чақирадиган бўлишди. Савдогар эса вазиятдан фойдаланмоқчи бўлди. Иккала йигитларни қуёв қилиш мақсади етилиб бораётган эди. Лекин қандай қилиб бу ниятини йигит томонга айта олади. Бу ишда ҳам Тўрамлар хизматида фойдаланмоқчи бўлди ва ўртоғининг ҳовлисига бориб, ниятини ўртоқлашди.

Аввал Ҳамробой хожи, кейин Шокир хожининг ҳовлиларида фотиҳа зиёфати ўтказилди. Зиёфатда уста-шогирд муносабатларига алоқадор кишиларгина қатнашишди. Ҳар икки хонадондаги маросимларда овқатдан кейин Тўрамлар дастурхонга фотиҳа ўқидилар ва Қуръон тиловат қилдилар. Савдогар эса ўз шогирдларига омад тилаб, уларни дуо қилди. Хонадон соҳиблари фарзандларига касб ўргатгани учун савдогарга дўппи, яктак-иштон, чопон, белбоғдан иборат сарпо совға қилишди.

Меҳмонлар шаҳарга қайтиш учун кўчага чиқишганда, Тўрамлар ҳожиларни бер четга чақириб, уларга савдогарнинг қизларини мақтадилар ва агар уларни ким келин қилса, ўғлининг бошига бахт куши қўнажagini таъкидладилар.

Кечки овқатдан кейин иккала хожи зиёфаларига Тўрамларнинг тақлифларини айтиб, нима қилиш лозимлигини маслаҳат қилишди. Албатта, ҳар бир ўғли бор онанинг келин қилиш учун кўз остига олиб қўйган кизи бўлади. Ҳожиларнинг заифалари ҳам бундан мустасно эмас эдилар. Шунинг учун Тўрамнинг тақлифлари уларга унчалик маъқул тушмади. Аммо эрларига ўз эътирозларини очиқ айта олмай, қизларни ўрганиш лозимлигини, ўғиллари розилиklarини ҳам олиш кераклигини айтишди.

Шаҳар қишлоқ эмаски, уйингда ётиб олиб, кизларни келинликка танласанг. Ҳамробой ҳожи иккита катта ўғилларига тўй қилганда келинларни заифаси танлаган эди. Хонадон одатига кўра, келин қилишда аввал бўлажак келиннинг отаси, онаси, ўтмиш аجدодлари, кейин эса келин танланарди. Ҳожининг иккала қудалари ҳам бообрў кишилар – катта қудалари мактабдор, кичик қудалари эса ўзларига ўхшаган ерли бой Шоқир ҳожи. Хотин қудаларнинг иккаласи ҳам мактаб кўрган тарбияли аёллар. Шунинг учун иккала келин ҳам бир-биридан аъло чиқди. Лекин шаҳарли қизларни қандай ўрганишади? Ким ўрганади?

Келинни кўргани ҳожиларнинг ўзлари борадиган бўлишди. Шундай вақтда боришсинки, савдогар уйида йўқ бўлсин. Шунда уларнинг чақирикларига жавоб бериш учун савдогарнинг кизлари чиқади.

Жума куни эрталаб ҳожилар отларини карвонсаройда қолдириб, Похол босган даҳасидаги Тўрамларнинг уйларига бориб, уларни тавоф қилишди. Бозорлик ишлари борлигини баҳона қилиб, у ердан тезда кўзғалишди. Сўнг савдогарнинг уйига жўнашди.

Савдогарнинг ҳовлисини маҳалла эркакларидан сўраб топишди. Адашмаганларига қаноат ҳосил қилишгач, дарвозани тақиллатишди. Ичкаридан “Лаббай, ҳозир чиқаяпман” деган товуш эшитилди. Бироз ўтгач дарвоза очилиб, уларнинг қаршиларида ўзлари кутган қизчалардан бири пайдо бўлди. У:

– Келинг, оппоқдадалар. Сизларга ким керак? – деди.

– Сиз Тўрамлар билан бизнинг қовун сайлимизга бориб турадиган савдогарнинг қизимисиз? Адашмадикми?

– Адашмадингизлар. Ўшаларнинг қизлариман.

– Биз Шўркўргондан келдик. Отангиз уйдадилар? Жума намозига келган эдик, йўл-йўлакай бир кўриб ўтмоқчи бўлувдик.

– Бозорда эдилар. Ташки уйга кириб, ўтириб туринглар. Бугун – жума. Одатларига кўра таҳорат олиш учун тез орада келиб қолсалар керак.

– Раҳмат, қизим. Синглингиз ҳам борми?

– Йўқ. Опам борлар.

– Майли, қизим. Отангиз билан масжидда кўришармиз.

– Кириб, ўтириб турсаларинг бўларди. Дадам бизга ҳожи боболарнинг қовун сайлига борганлари ҳақида кўп гапириб берганлар. Сизлар ўша ҳожи боболарми?

– Ҳа. Ўшалармиз.

– Йўқ. Кетманглар. Дадам мени сиздек азиз меҳмонларини уйга таклиф қилмаганим учун уришадилар, – катта аёллардек илтимос қилди кизча.

– Биз ўзимиз отангизга тушунтирамиз. Қўркманг, сизни қойимайдилар. Битта илтимосимиз бор: агар мумкин бўлса опангизни чақириб берсангиз. Сизни кўрдик, уларни ҳам кўриб кетардик.

– Ҳозир чақираман, – дедию кизча уйга чопқиллаб кириб кетди. Қизчанинг ҳаракати ҳожиларга капалакнинг учишига ўхшаб туюлди.

Опа-сингил дарвоза олдида пайдо бўлишди. Кичиги каттасига: – Отам қовун сайлига бориб келганларидан кейин бизларга мақтаган хожи боболар шулар бўлишади, – деди.

– Ассалому алайкум, хожи боболар. Хуш келибсизлар. Қани уйимизга марҳамат. Узоқдан чарчаб келгансизлар, дам олинглар, – деди такаллуф билан.

– Раҳмат, кизим, – деди Ҳамробой хожи ва шеригига: – Келинг, қадрдонимизнинг қизларини бир дуо қилайлик.

Ҳамма дуога қўл очди. Ҳожилар савдогар хонадонига тинчлик, сиҳат-саломатлик, савдогарнинг ишларига ривож ва иккала қизларга бахт тилашди. Улар олтин топиб олган камбағалдек ўзларида йўқ даражада хурсанд эдилар.

– Ана, қуда. Айтмадимми? Тўрамлар бизга фақат яхшилиқни раво кўрадилар. Шаҳар шаҳар-да. Қизларнинг муомаласини қаранг. Фариштанинг ўзи-я. Хусну жамоли-чи. “Эшигингда мушугинг бўлса ҳам, чиройли бўлсин” деган мақол бор. Уларнинг иккаласи ҳам менга ёқди. Албатта, шу қизларни келин қиламиз, – деди Ҳамробой хожи Шоқир ҳожига.

Жума намози тугагач, ҳожилар савдогар билан учрашиш учун уни кўчада кутиб туришди. Савдогар ҳам меҳмонлар билан учрашиш ниятида атрофга аланглаб масжиддан чиқаётган эди, кўзи ҳожиларга тушди.

– Келинглар, келинглар, азиз меҳмонлар. Хуш келибсизлар, – дея қучоғини очиб меҳмонлар томон юра бошлади. Меҳмонлар ҳам савдогар томон яқинлашишди. Улар қучоқлашиб кўришишди. Мезбон меҳмонлар келганида уйида йўқлигидан афсусланиб, уларни уйига таклиф қилди.

– Раҳмат. Бошқа сафар. Жума баҳонаси билан шаҳарга эртарок келиб Тўрам билан сизни кўриб кетишни ният қилган эдик.

Савдогар меҳмонларни уйига астойдил қайта-қайта таклиф қилди. Лекин меҳмонлар узр сўраб, таклифни рад этишди. ”Азиз ҳожиларим. Уйимга шунчаки мени кўргани келган эмассизлар. Ниятим амалга ошиб ширин-шаккар набиралар туғилишсин, бир оёқларинг уйимдан аримайдиган бўлиб қолади. Иншоаллоҳ, Худо, ниятимга етказгин” деган фикрни кўнглидан ўтказди савдогар.

Шаҳардан қишлоққа қайтаётган ҳожилар отда суҳбатлашиб кетишди.

– Куда. Қизларнинг қайсинисини келин қиласиз? – деди Шокир хожи.

– Сиз танланг. Бизга хунуқроғи ҳам бўлаверади, – ҳазиллашди Ҳамройи хожи.

– Қайси бири чиройлироқ қайси бири хунуқлигини мен ажрата олмадим. Ажрата олганимда хунуқроғини ўзим келин қилиб, чиройлироғини сизга қолдирардим, – ҳазилга ҳазил билан жавоб берди Шокир хожи.

– Келинларни топиб қўйдик. Танлаб олиш эса заифаларимиз билан ўғилларимизга. Қизларни қайси бири ўғлимизга ёкса, ўша келинимиз.

Ҳожилар заифаларининг айтишларича, йигитлар қизларни аллақачон танлаб қўйишган экан – каттаси Муҳаммаджонни, кичиги Аҳмаджонни яхши кўрар эмиш.

Савдогар бир кунда тўй қилиб, иккала кизини узатди. Келинлар ҳожиларнинг уйларга нур олиб киришди. Эрта тонгда туришади ва намозларини бошқалардан аввалроқ ўқишади. Сўнг қайнота ва қайноналари таҳоратларига илиқ сув қилиб беришади. Кексалар намоз ўқишгунча ҳовлини супуриб, сув сепишади. Кейин чой қайнатиб дастурхон ёзишади. Нонуштадан кейин эса ҳар куни хожи оталарининг дуоларини олишади.

Келин-куёвлар қишлоқда бир йилча яшади ва иккаласи ҳам ўғил фарзандли бўлишди. Йигитлар ҳар куни отда кечқурун уйларига – қишлоққа, эрталаб эса ишхоналарига – шаҳарга катнашарди. Аллоҳ савдогарнинг иккала кизига ўғил фарзандлар ато этди. Гўдаклар ҳаммадан кўра кўпроқ ўғилга зор савдогарни қувонтирди. “Сенга ўғил керакми, савдогар. Астойдил сўрасанг, Аллоҳнинг ўзи етказар экан. Марҳаматингга қуллуқ, Худойим”,

Савдогарнинг келинлари

шукр киларди у ва набираларини кўргани ҳафтада келар эди.

Ҳа. Бу савдогарнинг қувончли шукронаси эди. Нега шукр қилмасин. Ахир унинг тўрт мучаси соғ, оқила ва вафодор рафиқаси, қизлари, ўзининг маҳалласида ўз уйларга эга бўлган ўғилдан афзал куёвлари, обрўли қудалари, ширин-шакар набиралари бор.

Шаҳар ҳаёти, савдо ишлари ва тузем мактабида ўқиш йигитлар ақлини бийрон қилиб қўйди. Русиядан мол олиб келгани энди тилни чала биладиган савдогар ўрнига ўрислар билан ўрислардек сўзлаша оладиган куёвлари боришмоқда. Энди савдогарнинг куёвларига берган иш ҳақидаги тафовут ўрнини улар оладиган фойда алмаштирди. Икки дўст пойгачи отларга ўхшайди. Голиб чиқишнинг бирдан-бир шарти – ақлни яхшироқ ишлатиб, кўпроқ фойда олиш.

2012 йил

ҲАЁТИМНИНГ ЁРУФ МАНЗИЛИ

“Боғи зоғон” ёки “Дилкушо” кўчаси

(Очерк)

Сиз бу кўчанинг номини география хариталаридан ҳам, бошқа хужжатлардан ҳам қидирманг. Барибир топа олмайсиз. Чунки у ҳеч бир ёзма хужжатларда қайд этилмаган. Бунга сабаб кўчанинг номини биз – мактаб ўқувчилари қўйганмиз. Ўша вақтларда адабиёт дарсларида Ойбекнинг “Алишер Навоий” романини ўрганар эдик. Асарнинг ўта таъсирчан ёзилганиданми ёки адабиёт ўқитувчимиз Октябрь Бобоназаровнинг юкори маҳорат билан дарс ўтганиданми, бу роман бизга шунчалик кучли таъсир этган эдики, қаяққа қарасак кузимизга Ҳирот кўринар эди. Кўчага “Боғи зоғон” деб ном беришимизнинг сабаби бор. Бир-бир ярим километрга чўзилган бу кўча Шўркўрғондаги Элатан ариғининг бир қисми билан ёнма-ён жойлашган. Кўча шимолдан жанубга ариқнинг чап томонида бўлиб, тахминан кўчанинг эни уч, ариқнинг эни эса икки метрча эди. Ариқнинг икки четига мевали ва мевасиз дарахтлар экилган, ёзнинг иссиқ кунларида, сал лофи билан гапирадиган бўлсам, кўчага тангадек куёш нури тушмас эди. Йилнинг барча фаслларида кўча дарахтларидан қушлар аримас эди.

Ана, Мулла Абдулло буванинг жийдалари. Баҳорда жийда шундай гуллайдик, унинг ёқимли хиди бутун маҳаллани тугтиб

кетеди. Ҳар куни унда бир булбул эрта тонгдан бошлаб кун бўйи, ҳатто тунда ҳам хониш қилади. Соатлаб тик туриб унинг сайрашини тинглаймиз ва томоша қиламиз. Сал нарироқда – масжид ҳовлисидаги катта тутда, уни онамнинг оталари Саид Аҳмад бобом экиб кўкартирган эканлар, ҳар кеч юзлаб чумчуқларнинг шом вақти бўлганидан хабар бериб турувчи базми бошланади. Ундан ҳам нарироқда – Исроил буванинг ҳовлисидаги толларда, бу ҳовли илгари бобомнинг ҳовлилари бўлган ва уларни ҳам бобом ўстирган эканлар, киш фаслида қарға ва зағчаларнинг тунги кўшиқ базми авжига чиқади. Қиш ойларида сувлар музлаб қолиб, овқат топишга қийналган ғоят чиройли зангор балиқчи қушлар ариқ тепасидаги дарахтлар шохларида балиқчалар тутиш илинжида соатлаб ўтиришади. Йилнинг тўрт фаслида турли-туман қушлар билан тўлиб-тошган бу кўчага биз қўйган “Боғи зоғон”, яъни “Қушлар боғи” номи жуда ярашган эди.

Менинг деярли бутун ҳаётим шу кўча билан боғлиқ. Туғилиб ҳали йўлга кирмаган вақтларимда ҳам мени шу кўчадан кўтариб юришган. Йўлга кириб кўчага қўйган илк қадамларим ҳам шу йўлдан бошланган.

Эсимда. Биринчи марта сувда ҳам шу кўча ариғида оққанман. Чалқанча ётган ҳолатда оқиб бораяпман. Сувга ғарқ бўлганимда борлиқ қоронғулашиб кетади, сувдан калқиб чиққанымда эса қуёш ва борлиқ чароғон бўлиб кетади. Бундай алмашувлар бир неча марта такрорлангач, онам кўриб қолдилар шекилли, ўзларини сувга отиб мени кутқариб олган эдилар.

Шу кўчадан ўртоқларим билан биринчи марта мактабга борганман. Бу кун қалбимизни чексиз қувонч қоплаган кун – танаси иккига бўлинган одамни томоша қилганмиз. Бизни маҳалла болаларини бирон киши мактабга етаклаб бормаган, ўзимиз борганмиз. Сабаби шуки, биздан икки-уч ёшча каттароқ бўлган кўшни маҳаллалик Тўра жиккак, катта бўлгач уни кесатиб Тўра зўр деб аташган, ёз кунларининг бирида бизга мактабдаги танаси иккига бўлинган одам ҳақида ҳикоя қилиб берган эди. Биз эса бутун ёз бўйи мактабнинг очилишини ва ўша одамни кўришни орзиқиб кутган эдик.

Шу кўчадан уйимга келаяпман. Қўлимда мактабни битириб ўрта маълумот олганлигим белгиси – етуқлик аттестати,

қалбимда эса бир олам қувонч. Оёқларим қувончимни отам ва онамга етказиш учун шошаяпти.

Шу кўчадан шодон кетаяпман, келаяпман – қуёв йигитман.

Шу кўчадан Андижон шахрига олийгоҳга ўқишга кириш учун кетаяпман. Қалбимда ҳам қувонч, ҳам ўқишга кириш ташвиши. Отам ўтирган жойларида икки қўлларини очиб менга ўқишга киришимда омад тилаб дуо қилганлар. Дуолари мустажоб бўлмоғи учун мен тинмай тайёргарлик кўришим ва, албатта, ўқишга киришим керак-да. Ахир қанақа юз билан уйимга – ота-онам, қариндош-уруғларим, ошналарим, оғаниларим, ҳамқишлоқларим, ўқитувчиларим олдига “Ўқишга кира олмадим” деб шумшайиб кириб келаман.

Шу кўчадан бир кучоқ қувонч билан уйимга келаяпман. Чўнтагимда “Олий маълумотли ўрта мактаблар ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси” мутахассислигини ифодаловчи Наманган Давлат пединституту дипломи. Уни мени катта қилган ва оқ йўл тилаб дуо қилган ота-онамга кўрсатмоқчиман.

Шу кўчадан қувонч билан институтга ишлагани кетаяпман.

Шу кўчадан аспирантурага ўқишга кириш учун имтиҳонлар топширгани Тошкентга кетаяпман. Бунинг қувончи ҳам, ташвиши ҳам мен учун ғоят чексиз. Ахир қишлоғимда ҳам, ўқиган мактабимда ҳам аспирантурада ўқишдек катта бахт насиб этиши мумкин бўлган биринчи киши мен-да.

Оҳ, йўллар... Оҳ, “Боғи зоғон” кўчаси...

МУНДАРИЖА

| | |
|-----------------|----|
| Шеърлар..... | 3 |
| Ғазаллар..... | 27 |
| Рубойлар..... | 43 |
| Тўртликлар..... | 78 |
| Фардлар..... | 81 |
| Ҳикоялар..... | 84 |

СОДИҚМИРЗА АБДУЛЛАЕВ

Ҳаётимнинг ёруғ манзили

Шеърлар ва ҳикоялар

Муҳаррир: Н. Жўраев

Дизайнер: Б.Жўраёқубова

Компьютерда саҳифаловчи: У. Раҳматов

Босишга рухсат 17.09.2015 й.да берилди.

Бичими 84x108. 1/32. Офсет қоғози №2. «Times» гарнитураси

Шартли б.т. 9,25. Нашр ҳисоб т. 10,5. Адади 500 дона.

43-буйуртма.

«Наврўз» нашриётида тайёрланди.

100000. Тошкент, Амир Темур, 19-уй.

«HUMOYUNBEK-ISTIQLOL MO‘JIZASI»

босмаҳонасида чоп этилди.

100000. Тошкент, Амир Темур 60- А уй.



*Содиқмирза
АБДУЛЛАЕВ*

*1937 йил 6 октябрда
Наманган туманидаги
Шўрқўргон қишлоғида
туғилган. Иқтисод
фанлари номзоди,
доцент. Андижон ва
Наманган давлат
пединститутида
таҳсил олган.
Олийгоҳни тугатгач,
Наманган давлат
пединститути
(Ҳозирги НамДУ)
фалсафа ва сиёсий
иқтисод кафедрасига
ишга тақлиф этилган
ва Тошкент халқ
хўжалиги институти
аспирантура курсида
таҳсил олган.*

ISBN 978-9943-381-56-8



9 789943 381568